SANCTORUM PATRUM

OPUSCULA SELECTA.

XL.

SANCTORUM PATRUM

OPUSCULA SELECTA

AD USUM PRAESERTIM STUDIOSORUM THEOLOGIAE

XL.

EDIDIT ET COMMENTARIIS AUXIT

H. HURTER S. J.

S. Theol. et Philos. Doctor, ejusdemque s. Theol. in C. R. Univers. Oenipont. Professor p. o.

Cum Approbatione Reverendissimi Vicarii Capitularis Brixinensis sede vacante et Facultate Superiorum.

OENIPONTI.

LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA.

1879.

S. GREGORII THEOLOGI

VULGO NAZIANZENI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

ORATIO APOLOGETICA DE FUGA SUA

ET

S. JOAN. CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CP.

DE SACERDOTIO LIBRI SEX.

PARISIIS

apud Bloud & Barral — apud P. Lethielleux.

LONDINI apud David Nutt — NEO-EBORACI ET CINCINNATI Fr. Pustet.

1879.

INDEX.

Oeniponti Typis Wagnerianis.

Lectori.

Cum ss. eucharistiae sacramento intime nectitur sacramentum *ordinis*. Quare opusculis de eucharistia quaedam subjiciemus, quae *sacerdotii dignitatem*, munera et officia exponunt. Quo in argumento nunquam satis laudari potest et quavis aetate celebrata fuit s. Gregorii nazianzeni, magni Ecclesiae doctoris, cognomine *Theologi* († 389.), oratio, quae inscribitur *Oratio Theologica de fuga sua.* De cujus argumento ita scribit Fessler [1]):

„Quum Gregorius invitus ac repugnans presbyter ordinatus (a. 361.) fugisset in solitudinem Ponti, ut formidandum angelicis humeris onus declinaret, scil. sacerdotis pastorisque munus, ecclesiae et animarum regimen, fuga isthaec plurimos offendit, quorum alii levitatem et imprudentiam, alii contemptum ordinis, nonnulli etiam altioris gradus cupiditatem ipsi objiciebant. Redux itaque longiorem hanc apologeticam orationem scripsit (362.), in qua duabus partibus ostendit, nec metum et secessionem

1) *Instit. patrol. t.* 1. §. 155.

suam, nec rursum animi promptitudinem et reversionem, quae pariter quorundam vituperia incurrerat, reprehendendam esse. In prima igitur parte causas fugae suae proponit, scil. amorem solitudinis, quam voverat, et plurima ac gravissima sacerdotum sive pastorum munera, virtutes necessarias, difficultates et pericula, Dei in eos minas, prophetarum et apostolorum oracula atque exempla (n. 2—101.). In altera parte reditus causas breviter exponit, quo pertinent amor in cives, parentum cura, inobedientiae timor ac periculum, et Jonae prophetae exemplum (n. 102—14.). Suscepto igitur Gregorius munere quod refugerat, praeclare hic disserit de sacerdotii necessitate, dignitate varisque officiis ac fuse exponit, quanti momenti, quantae difficultatis sit cura animarum, et in specie munus concionatoris, quanta igitur cum reverentia ad sacerdotium accedere oporteat.«

»Ex hoc praeclaro opere, subdit in annot. idem doctissimus vir, sex itidem libros *de sacerdotio* Chrysostomus, quatuor etiam *curae pastoralis* [1]) Gregorius M. ita hauserunt ac velut ex archetypo expresserunt, ut propemodum nihil aliud praestitisse videantur, quam di-

---

[1]) Hos quatuor libros curae seu *regulae pastoralis* habes *opusc.* t. xx.

latasse ac amplificasse, quae a Gregorio naz. acutius, brevius nervosiusque dicta fuerant.«

Sequimur in editione nostra Billii versionem, quam etiam editores maurini retinuerunt, licet eam annotationibus subjectis subinde emendandam censuerint, quas emendationes plerumque secuti sumus aliis quoque pro opportunitate adjectis. Orationi Gregorii naz., quae etiam inscribitur *tractatus de sacerdotio*, subjiciemus libros sex aureos *de sacerdotio* s. Joannis Chrysostomi, qui commentarii instar eloquentissimi uberius plura ex iis evolvunt, quae Gregorius tantum attingit. De iis ita scribit Fessler [1]: »*Libri sex de sacerdotio* compositi in modum dialogi, ceteris omnibus Chrysostomi libris tum stili sublimitate et elocutionis gratia, tum suavitate et elegantia verborum antecellunt; nec ullus apud antiquos exstat liber, qui de sacerdotii dignitate ac functionibus sublimius digniusque loquatur; quapropter et viri summi omnium temporum aureum hoc opus miris laudibus celebrarunt et innumerae fere editiones [2]) lucem publicam aspexerunt. Scripti sunt libri illi primo tempore, quo in soli-

---

[1]) *Instit. patrol.* § 227.

[2]) Editionum copia diu nos retinuit, quominus in nostram collectionem hoc opus reciperemus; sed modo

tudinem recesserat (a. 374. vel 375. anno aetatis c. 30. vel 31.), vel postea, quo tempore diaconus (a. 381.) sive omnino jam presbyter (a. 386.) erat. Hic, postquam ordinationi episcopali fugiendo se subtraxerat, amicum vero Basilium prudenti dissimulatione ad suscipiendum onus illud induxerat, ipsi propositum erat tum fugae suae tum dissimulationis apologiam texere.« Porro Basilius, quocum Chrysostomus colloquitur, fuit ejus jam a teneris annis studiorum socius et arctissimo amicitiae vinculo ipsi conjunctus, qui Joannem nostrum consiliis precibusque induxit, ut foro renunciaret, lectioni Scripturarum et christianae vitae officiis impensius se daret sanctiorisque vitae genus secum iniret. Cum eximiis animae dotibus excelleret, raptus est (c. a. 373.) et invitus ordinatus Raphaneae in Syria episcopus.

---

cum ea ad magnum jam tomulorum numerum excreverit, ne quod pretiosum opusculum in ea desideraretur, illud recudendum statuimus.

GREGORII THEOLOGI

ORATIO APOLOGETICA,

in qua causas exponit, ob quas, post sibi impositam sacerdotii dignitatem, in Pontum fugerit, ac rursum Nazianzum redierit, et quae sit sacerdotis professio.

ARGUMENTUM.

1. *Gregorius ordinationi suae consentit.* — *Optimus ordo est, ut a Deo sit initium.* — *Nihil suavius quam de alienis rebus loqui.* — *Amor vel odium veritatem surripit.* Victus sum, et me victum fateor: *Subditus sum Domino, et oravi eum* (Ps. 36, 7.). Libet enim a beatissimo Davide sermonis initium sumere, vel ab eo potius, qui in Davide locutus est, ac per eum etiamnum loquitur. Quoniam etiam optimus hic ordo est, ut qui vel sermonem, vel rem aliquam auspicatur, a Deo initium ducat, et in Deo conquiescat. Causam vero vel prioris contentionis ac pusillanimitatis, ob quam *elongavi fugiens*, peregreque a vobis haud exiguo fortasse tempore, iis qui-

dem certe, qui mei desiderio tenebantur, abfui; vel praesentis lenitatis ac mutationis, ob quam me rursum vobis tradidi, alii quidem aliam quampiam, pro suo in nos vel odio vel amore, suspicentur atque in medium afferant; illi nimirum me culpa minime liberantes, hi contra laudibus etiam efferentes. Nihil enim hominibus adeo suave ac jucundum est, ut de rebus alienis sermonem habere: idque praesertim si vel benevolentia quadam vel odio trahantur, a quibus veritas plerumque surripi solet. Ego vero nihil veritus, rem, ut se habet, in medium proferam, atque utrique parti aequum me arbitrum praebebo, nempe et iis qui me accusant, et iis qui prompto et alacri animo causae meae patrocinium suscipiunt: eam videlicet rationem tenens, ut partim me ipsum accusem, partim etiam purgem ac defendam.

2. *Apologiae divisio in duas partes. — Cavenda vel ipsa peccati suspicio.* Atque ut recta via oratio nostra progrediatur, de timiditate, quae prior exstitit, priore quoque loco disseram. Neque enim ferre possum nonnullos ex iis, qui res nostras, tam recte, quam secus se habentes, sedulo explorant, in me offendi, quandoquidem nobis benigna Dei voluntate aliquid apud christianos esse con-

tigit; et iis, qui jam vulnus acceperunt [1]), si qui sunt, facti mei defensione medebor. Pulchrum est enim, nec peccando, nec suspicionem subeundo, quamdiu fieri potest ac ratio sinit, offendiculum aut scandalum multis ponere: quippe cum iis etiam, *qui unum ex pusillis offenderint*, quam certa, quamque atrox et acerba, ab eo, qui mentiri nescit, poena constituta sit, non ignoremus (Matth. 18, 6.).

3. *Prima pars orationis in qua fugam defendit. — In ecclesiis potestates a Deo ordinatae sunt.* Mihi siquidem, o viri, non ut imperito et insipienti, imo ut nonnihil glorier, contra magis [2]), nec ut divinarum legum et constitutionum contemptori hoc accidit. Nam quemadmodum in corpore aliud principatum tenet ac velut praesidet, aliud subest et regitur: ad eundem quoque modum Deus vel aequitatis lege, quae meritum cujusque perpendit, vel etiam providentiae, per quam omnia inter se velut devinxit, hoc in Ecclesiis constituit, ut alii pascantur et pareant (quibus videlicet id utilius est) ac tum sermone, tum opere, ad officium

---

[1]) *Vulnus acceperunt*, scandalum passi seu offensi sunt.

[2]) *Contra magis*, i. e. imo ut admodum perito ac sapienti.

dirigantur; alii autem ad Ecclesiae perfectionem pastores ac magistri sint, nimirum qui virtute conjunctioneque et familiaritate apud Deum vulgo sublimiores sunt, rationem animae ad corpus, aut mentis ad animam obtinentes; ut haec duo, hoc est et id, quod deficit, et id quod redundat inter se velut in membris, composita et compacta, spiritusque compage connexa et colligata, unum corpus, omni ex parte perfectum, atque ipso Christo, qui caput nostrum est, omnino dignum exsistant.

4. *Omnibus hominibus utile est imperio regi. — Poenitentia. — Par malum est omnes velle imperare, et neminem imperium suscipere. — Rebus sacris et cultu religionis privari, maxima est Dei ultio.* Quamobrem nec aliis solutam atque effrenatam licentiam et confusionen ordine ac principatu conducibiliorem esse censeo, nec ipsis hominibus; imo etiam his tanto minus id conducit, quo gravioribus periclitantur periculis: quorum proinde plurimum interest, ut, si minus id, quod rationis primum est, servent, hoc est, ut nihil peccent; at saltem quod ab illo secundum est, ut cum peccaverint, iterum in viam reducantur [1]).

---

[1]) Confirmatur his verbis magistratuum in Ecclesia

Quod quoniam praeclarum ac justum esse visum est, par meo quidem judicio malum est ac peraeque inordinatum, et omnes praeesse atque imperare velle, et neminem id suscipere. Nam profécto, si omnes hoc sive ministerium dicere oportet, sive imperium defugiant, maxima ex parte claudicabit, nec jam pulchritudinem suam retinebit pulchrum illud Ecclesiae complementum. Ubinam porro et a quibusnam Deus mysticis illis ac sursum ferentibus sacris coleretur, quibus nec majus quidquam, nec praestantius apud nos est, si nec rex, nec praefectus esset, nec sacerdotium, nec sacrificium, nec alia omnia, quibus olim inobedientes homines et contumaces ob ingentia peccata mulctati sunt [1])?

5. *Ad Ecclesiae regimen per gradus est ascendendum. — Nullus est parvus in Ecclesia gradus.* Sed neque repugnat, nec a

---

necessitas, quorum est fideles quum a vitiis prohibere, tum vero ab illis reducere.

[1]) *Inobedientes homines.* Sensus est: Si desint ministri, sacra atque augusta mysteria, quibus nihil in religione christiana praestantius, interibunt. Sicque continget, ut, cum simus absque rege, absque sacerdotio, iisdem involvamur malis, quibus olim contumaces judaei ob ingentia scelera mulctati sunt juxta Oseae prophetiam 3, 4: *Sine rege, sine principe, sine sacerdotio, sine sacrificio.* Edit. maurinus.

professione plurimorum illorum, qui divinarum rerum studio dediti sunt [1]), alienum esse censendum est, ut cum paruerint, ad regendum promoveantur, nec id ab usitatis philosophiae legibus remotum ac cum probro et dedecore conjunctum est: quemadmodum nemo vituperaverit, quod bono nautae officium proretae, proretae vero, cum bene et cum laude ventos observaverit, ipsa gubernacula committantur, aut, si magis lubet, quod fortis miles (gregarius) praeponatur cohorti, ei vero, qui cohorti recte praefuerit, totus exercitus totiusque belli administratio committatur. Sed neque id, quod homines quidam plane improbi et absurdi, quique aliorum res propriis affectibus perpendunt, existimare fortasse queant, hujusce honoris gradus ob altioris cupiditatem me puduit. Non enim ita vel divinae sublimitatis, vel humanae parvitatis ignarus sum, quin magnum esse existimem, omni procreatae naturae, ad Deum, qui solus clarissimus et splendidissimus est naturamque omnem tum materia constantem, tum a materia secretam puritate superat, vel quoquo modo appropinquare.

---

[1]) Designatur vita anachoretica quam et ipse Gregorius exercuerat. Idem vitae genus mox philosophiae nomine significari videtur.

6. *Quae Gregorii reluctatio fuerit. — Prima causa, improvisus eventus. — Secunda, amor solitudinis, quam voverat.* Quid igitur illud est, quod mihi accidit? quaeque inobedientiae meae causa fuit? Permultis enim tunc a me quoque ipso descivisse visus sum, nec id, quod existimabar, esse, verum ex alio in alium quempiam migrasse, ac plus aequo reluctari, nimisque pertinacem me praebere. Hujus itaque rei causas, jampridem avide expetitas, accipite. Maxime quidem inopinato rei eventu perculsus, quemadmodum qui ad repentinos sonitus metu percelluntur, rationem tenere non potui: ac propterea pudorem, cui per omne vitae tempus assueveram, solvi ac propuli. Deinde animum subibat amor quidam illius boni, quod in quiete ac solitudine inest: quam cum jam inde ab initio adamassem, sicut vix quipiam alius eorum, qui literis operam dederunt, eamque in maximis gravissimisque periculis Deo vovissem, imo jam eam quoque nonnihil attigissem, hactenus scilicet, ut velut in limine essem, atque ex ipso gustu majore desiderio exarsissem, non tuli me velut tyrannide quadam premi, atque in medios tumultus impelli, ab hacque vita perinde atque ab asylo quodam per vim avelli.

7. *Laus vitae solitariae.* Nihil enim mihi tam optandum cuiquam esse videbatur, quam ut occlusis sensibus atque extra carnem mundumque positus et in se ipsum collectus, nec, nisi quantum necessitas exigit, quidquam humanarum rerum attingens, atque secum ipse et cum Deo colloquens, superiorem iis rebus, quae in aspectum cadunt, vitam agat divinasque species puras semper, nec terrenis ullis et errantibus formis admixtas, in se ipso circumferat, Deique ac rerum divinarum purum omnino speculum sit in diesque efficiatur, ac lucem per lucem excipiat, clariorem per obscuriorem: jamque futuri aevi bonum spe percipiat, et cum angelis versetur, ac licet adhuc in terris sit, terram deserat, atque a Spiritu sursum collocetur. Si quis vestrum hoc amore correptus tenetur, quid dicam, intelligit, atque affectui ei, in quem tum incidi, facile ignoscet. Nam apud plerosque ne fidem quidem fortasse haec dicens nanciscar, qui risui etiam et ludibrio rem eam habere videntur, male utique ac perniciose affecti: sive propriae eorum amentiae tribuendum sit, sive iis adscribendum, qui eo vitae genere, quod profitentur, indigni sunt [1]): qui rei bonae ac

[1]) Hic videtur carpere illos monachos, qui vitae

praeclarae malum nomen imposuerunt, philosophiae nimirum cenodoxiam, hoc est, inanem gloriam, opitulatrice assumpta invidia vulgique improbitate, semper in pejus procliviore; ut de duobus peccatis in alterutrum omnino incidant, ut vel malum perpetrent, vel bono fidem abrogent.

8. *Tertia fugae causa, quod eum puderet alienae impudentiae. — Indignus ad sacerdotium ingressus. — Multitudo sacerdotum.* Ad haec, totum enim animi arcanum apud vos edisseram, mihi res accidit, rustico an ingenuo viro digna haud scio, sed accidit tamen. Aliorum me puduit, qui cum plerisque nihilo meliores sint, atque utinam non etiam multo pejores, illotis, ut dici solet, manibus profanisque animis in sanctissima mysteria sese inferunt, ac prius quam digni sint, qui ad res sacras accedant, sacrarium ipsum ambiunt, et circum sacrosanctam mensam sese invicem premunt ac protrudunt, tamquam non virtutis exemplum, sed victus

---

monasticae professione sunt indigni. Hi enim tantum solitudinis amorem, quo flagrabat Gregorius, capere non possunt, et causa sunt, ut res bona i. e. studium vitae solitariae male audiat seu insimuletur vanae gloriae; qua in re eos juvat aemulatio et improbitas vulgi, quod libenter omnia in deterius trahit.

parandi occasionem et subsidium hunc ordinem esse judicantes, ac non munus referendis rationibus obnoxium, sed imperium ab omni censura immune. Qui etiam eos, quibus praesunt, numero jam fere superant; ob pietatem utique miseri, ob splendorem infelices [1]). Itaque malo hoc una cum tempore progressum ac vires capiente, ne habituri quidem mihi videntur, quibus praesint, omnibus videlicet pro eo, ut a Deo, quemadmodum divina promissio ferebat, edoceantur, docentibus et vaticinantibus, adeo ut, juxta veterem historiam et proverbium *Saul quoque inter prophetas sit* (1. Reg. 10, 11). Neque enim tanta ullius rei ubertas aut nunc est, aut unquam fuit, cum alia alias viguerint ac tandem finem acceperint, quam nunc apud christianos crebra sunt hujusmodi probra et peccata. Quorum etsi impetum comprimere majus est, quam pro virium nostrarum facultate; at certe odisse ac pudore affici, pietatis pars est non minima.

9. *Quarta fugae causa, animas regendi*

---

[1]) *Ob pietatem.* Qua scil. carent, *miseri, ob splendorem,* quem ambierunt quidem, sed non consequuntur, quum, ut dixerat, jam prae turba praesidum vix sint qui velint subesse, *infelices* utpote in sua spe decepti.

difficultas. Postrema causa, et quidem omnibus, quas supra commemoravimus, major graviorque haec fuit: ad ipsum quippe rationis colophonem [1]) jam me confero nec mentiar; non enim fas est eum, qui de re tanti momenti verba faciat, mentiri. Haudquaquam idem esse existimabam, ac ne nunc quidem existimo, gregi aut armento praeesse, et hominum animas gubernare. Illic enim quam pinguissimas et obesissimas oves ac boves reddere sufficit: idque sibi et pastor et bubulcus ob oculos ponens, irrigua et compascua loca explorabit, gregemque et ad pascua ducet et a pascuis educet, fessumque recreabit et alio movebit ac revocabit, aliquoties quidem pedo, ut plurimum autem fistula. Nihil porro aliud negotii pastor aut armentarius habet, quam ut cum lupis nonnunquam pugnet, atque interdum etiam aegram ovem aut bovem visitet. Magna autem temporis parte quercus ipsi, et umbra, et fistulae curae erunt, et in pulchra herba corpus sternere, atque prope gelidam aquam, et sub lenis-

---

[1]) Τὸν κολοφῶνα τοῦ λόγου. Colophonem vocant vel extremam ac summam cujusque rei partem, hinc veteres proverbii loco dixere κολοφῶνα ἐπιτιθέναι fastigium imponere; vel etiam quod est gravissimum vimque longe maximam habet proponere.

sima aura lectulum ex tempore compingere amatorium etiam quiddam cum cissybio [1]) cantillare, ac oves vel boves alloqui, et ex his etiam pinguissimas quasque comedere, aut pretio addicere. Virtutis vero gregum aut armentorum ne levissima quidem illum unquam cura tetigit. Quae enim virtus eorum esse queat? aut quis eorum commodum potius quam voluptatem suam spectavit?

10. *Difficile parere, difficilius imperare, christianis maxime. — Prima pastoris cura.* At vero homini, cum difficile sit scire hominibus imperare, ac praesertim in hoc nostro imperio, quod in lege divina situm est et ad Deum ducit: cujus quo majus est fastigium majorque dignitas, eo etiam majus periculum est, prudenti utique homini et cordato. Quippe cui primum illud conandum erit, ut argenti atque auri instar, omni ex parte versatus, atque in omnis generis temporibus et rebus nusquam adulterinum aut subaeratum quiddam tinniat, nihilque deterioris materiae flammaque acriori dignae in se ipso gestet: nam alioqui tanto gravius

---

[1]) *Cum cissybio* haud quidem ut organo musico, sed eo ad latus pendente; nam cissybium est poculi genus, quod ab hedera fieri vel ea circumdari soleret, Edit. maur.

malum fuerit, quanto pluribus imperarit. Siquidem major est ea improbitas, quae ad multos serpit, quam ea quae in uno defixa haeret.

11. *Pastoris vitium facile, virtus aegre communicatur.* Neque enim vel indelebilem tincturam pannus, vel foetidum aut suavem odorem res admotae ita facile contrahunt, vel exitialis quidam vapor tam facile in aërem diffunditur ac per aërem animantia occupat, quod quidem pestis et est et apellatur, quam subditi antistitis improbitate celerrime impleri solent, et quidem multo facilius quam virtute. Hoc enim est, in quo improbitas probitatem maxime superat, et quod ipse mecum reputans, indignissime atque acerbissime fero; quod cum res quaedam ad imitandum prona et expedita sit improbitas, nec quidquam tam facile sit, quam malum fieri, etiamsi nemo ducem se nobis ad vitium praebeat, rara tamen et ardua est virtutis adeptio, quamlibet etiam multa sint, quae nos ad eam trahant et invitent. Quod etiam ipsum à beatissimo Aggaeo animadversum mihi fuisse videtur, cum admiranda illa et verissima imagine uteretur: *Interrogate legem, sacerdotes: Si tulerit homo carnem sanctificatam in vestimento suo, et tetigerit*

cibum aliquem aut potionem, aut vas denique aliquod, numquid sanctificabit id quod admotum fuerit? Quod cum pernegassent, *Interrogate rursus,* inquit, *si quid horum rei pollutae admotum fuerit, numquid non contaminabitur* (Agg. 2, 12. 13.)? Tamquam videlicet id immunditiae particeps esse atque ob hujusmodi contactum puritatem suam amittere, haud dubie affirmaturi sint.

12. *Vitium largiter, virtus parce communicatur.* Quorsum haec illius spectat oratio? Nempe eodem quo mea. Significat enim, hanc virtutis naturam esse, ut eam homines non facili negotio consequi possint, quemadmodum nec humida materia ignem facile concipere solet: contra ad vitium contrahendum homines maxima ex parte promptos et idoneos esse, non secus, ut opinor, ac stipula quaedam ad scintillam et ventum ob naturae siccitatem facile accenditur atque consumitur. Citius enim exiguum vitium uberrime largissimeque quispiam perceperit, quam ingentem et copiosam virtutem parce ac tenuiter. Nam et parum absinthii amaritudinem suam melli celerrime impertit: cum contra mel, ne dupla quidem parte copiosius, dulcedinem suam absinthio infundat; ac parvo quidem lapide submoto flumen totum in pronum trahitur: ejus-

dem autem impetus firmissimo etiam aggere cohiberi reprimique vix potest.

13. *Quid primo cavendum pastori.* Hoc igitur primum éx his, quae diximus (n. 10), cavendum est ne virtutis, quae admiratione est digna, videamur mali esse pictores aut potius pictorum non fortasse malorum, multorum quidem certe, malum exemplar: neve illud in nos cadat proverbium: Qui alios curare profitentur, ipsi scatent ulceribus.

14. *Parum est pastorem non esse malum. — Summa virtute opus est. — Semper in ea proficiat.* Deinde, ut etiam sese aliquis ab omni peccati labe purum conservet, aut quam maxime; haud tamen scio idne ei sufficiat, qui alios ad virtutem erudire parat. Neque enim ab eo, qui hanc curam suscepit, hoc solum requiritur, ut malus non sit; malum enim esse, plerique etiam e vulgo turpissimum censent: verum etiam ut virtute praestet, juxta illud Scripturae praeceptum, quo *declinare a malo, et bonum facere* (Psal. 36, 27.) jubemur; nec ut vitiosas animae notas dumtaxat expungat, verum ut meliores etiam inscribat, ita ut magis virtute antecellat, quam honore ac dignitate superet; nec modum sibi

ullum honeste vivendi atque altius ascendendi constituat; nec lucro potius id, quo jam potitus est, quam damno, id quod effugit, deputet: verum quod prae pedibus est, gradum ad id quod deinceps sequitur, esse arbitretur; nec vulgus anteire magnopere amplum atque illustre judicet, sed damnum reputat dignitati non respondere, sicque se comparet, ut quod ex virtute gerit, ad legis divinae normam, non autem ad alios, sive mali illi sint, sive nonnihil in virtute processerint, expendat; nec virtutem, quae Deo optimo maximo, a quo omnia et in quem omnia, debetur, exigua lance ponderet.

15. *Praesulis vitium est non esse quam optimum.* — *Nihil coactum diuturnum.* Nec eadem omnibus convenire putet, quemadmodum nec staturae omnibus eaedem sunt, nec oris lineamenta, nec animantium naturae, nec terrae qualitates, nec eadem siderum omnium pulchritudo et magnitudo; verum privati quidem hominis vitium esse existimet, turpia supplicioque digna, et quorum lex dura et gravis domina est, perpetrare: vero, non quam optimum esse, nec novas semper virtutum accessiones facere; siquidem virtutis suae praestantia multitudinem ad mediocritatem tracturus sit, ac

non per vim imperaturus, sed persuasione allecturus. Nam quod vi ac necessitate exprimitur, praeterquam quod tyrannicum est, neque laude dignum neque stabile est. Solet enim id, cui vis adhibita est, non secus ac planta per vim manibus inflexa, simul ut dimissum fuerit, ad se rursum redire: quod autem a libera voluntate proficiscitur, maxime legitimum [1]) esse solet, utpote benevolentiae vinculis adstrictum atque conservatum. Ac proinde vel maxime id lex nostra et legislator noster sanxit, ut grex non coacte, sed sponte ac libenti animo pascatur. (1. Pet. 5, 2).

16. *Quantacumque scientia et virtute quis sit instructus, praeesse aliis reformidet. — Regere animas ars est artium. — Animarum quam corporum cura difficilior.* Sed sit sane aliquis, non modo a vitiorum contagione purus, verum ad summum etiam virtutis fastigium evectus; haud equidem video, quanam scientia instructus,

---

[1]) Εννομώτατον, maxime legi conforme, nam lex (divina) maxime intendit, ut quis ex animo sit bonus. Sed forte legendum μονιμώτατος, quod melius respondet priori μόνιμον, ut significet bonum ex libera electione profectum longe firmius esse eo, quod vi extorquetur.

aut quibus viribus fretus, hujusmodi praefecturam intrepide suscipere queat. Nam profecto ars quaedam artium et scientia scientiarum mihi esse videtur hominem regere, animal omnium maxime varium et multiplex. Id porro hac demum ratione quispiam perspexerit, si animarum curandarum rationem cum corporum medicina contulerit, quantoque haec nostra laboriosior quam illa sit, expenderit, ac tum subjecti natura, tum artis virtute, tum actus fine, praestantior. Illius enim labor circa corpora versatur fragilemque hanc et humi labentem materiam, omnino tandem interituram, eaque, quae fert ipsius conditio, perpessuram, etiamsi artis subsidio dissidium illud, quo laborant, nunc superet. Eam enim aut morbi vis, aut tempus exstinguet, naturae legi cedentem, nec fines suos excedentem.

17. *Animarum ars medica. — Cur anima juncta sit corpori: prima cauśa. — Superna gloria est simul donum Dei et virtutis praemium. — Altera causa, cur anima juncta sit corpori.* At hujus studium atque opera in anima ponitur, quae ex Deo est, atque divinae supernaeque nobilitatis particeps, ad eamque properans, tametsi viliori [1])

[1]) *Viliori* scil materiae i. e. corpori.

interim ac deteriori adstricta sit. Cujus rei multae quoque aliae fortasse causae sunt, quas solus Deus, qui haec adstrinxit, cognitas et exploratas habet, aut si quis hujusmodi mysteriorum scientiam divinitus est consecutus: quantum autem ego meique similis cognitione assequimur, duplici causa id factum est; altera, ut per concertationem et colluctationem cum rebus inferioribus ad supernae gloriae hereditatem perveniat, rebus scilicet fluxis et fragilibus, non secus atque aurum igne, probata et explorata, eaque, quae in spe posita sunt, non solum ut Dei beneficium, sed etiam ut virtutis praemium obtineat. Atque hoc ipsum erat summae bonitatis, efficere ut bonum esset quoque nostrum, non natura tantum insertumi sed etiam per voluntatem liberique arbitri, in utramque partem motiones excultum: altera rursum, ut deteriorem quoque partem crassitie sua paulatim solutam ad se pertrahat atque in sublimi collocet: ut, quod Deus est animae, hoc anima sit corpori, posteaquam scilicet materiam, qua ministra utitur, domuerit, conservumque suum Deo subjecerit.

18. *Quid observandum corporum medico.* — *Nihil iniquius quam animam corpori*

subjicere. — Enim vero medicus loca, et tempora, et aetates, et tempestates ceteraque hujus generis inspiciet, medicamenta etiam exhibebit victusque rationem praescribet, ac noxia observabit, ut ne aegroti cupiditates arti obsistant. Ignem etiam interdum et ferrum, atque asperiora remedia nonnullis adhibebit; quae tametsi perquam laboriosa et molesta esse videantur, nihil tamen eorum perinde arduum ac difficile est, ut mores et affectus, et vitas, et studia atque instituta, et si quid aliud eorum, quae in nobis sunt, explorare ac medicari, atque quidquid agreste ac ferinum est, a conjunctione nostra[1]) expellere; quidquid autem mansuetum ac Deo carum est, inducere et confirmare, atque animae et corporis causam juste disceptare: sic nempe, ut id, quod praestantius est, deterioris imperio premi, quae injustitia omnium maxima est, minime patiamur; verum ut ei, quod imperium ac principatum tenet, id, quod natura inferius est, subjiciamus: quae quidem lex Dei est, in omnibusque rebus ab ipso conditis, tam quae aspectu sentiuntur, quam

[1]) *A conjunctione nostra* τῆς συζυγίας τῆς ἡμετέρας. Vitia enim velut cum natura concrescunt, in naturam transeunt, quocirca admodum difficile est hoc consortium ac velut conjugium, quod vitia cum natura ineunt, divellere.

quae oculorum sensum fugiunt praeclarissime constituta.

19. *Quid salutem nostram maxime impediat. — Animae sanitatem aversamur.* Quin etiam illud mecum considero, quod singula eorum quae enumeravi (n. 18), ut quae a medico quomodo natura se habeant, observentur, sic manent, nec contra quidquam versute moliuntur, atque iis, quae ab arte admoventur, subdole sese opponunt: quin potius corpus medicina velut obsidet expugnatque et cogit: nisi forte aegroti culpa aliqua et temeritas incidat, quam etiam ipsam cavere ac reprimere haud magni negotii fuerit. At nobis sagacitas et praeposterus nostri amor, et quod facile cuiquam credere nec scimus, nec sustinemus, plurimum ad virtutem impedimenti affert, ac velut instructa quaedam acies adversus eos, qui nobis opem ferunt, exsistit: quantumque studium a nobis adhiberi conveniebat, ut morbum medicis detegeremus, tantum ad medicinam fugiendam adhibemus, atque in nostram perniciem fortes sumus et adversus sanitatem nostram periti.

20. *Peccata occultamus. — Excusamus. — Medicis aurem claudimus. — Eos audaciter contemnimus. — Odio prosequimur.*

Aut enim servilem in modum peccatum occulimus, non secus ac malignum quendam et subputridum morbum in intimis animae recessibus occultantes, perinde ac magnum quoque Dei visque illius ultricis oculum fugituri, si homines fefellerimus: aut *excusationes in peccatis* excusamus, verborum patrocinium vitiis nostris exquirentes: aut etiam obstructis auribus, instar *aspidis surdae et obturantis aures suas*, obstinato studio in hoc incumbimus, ut ne *incantantium vocem audiamus* (Ps. 57, 6.), ac sapientiae remediis, quibus animae morbus depelli solet, curemur. Aut postremo, qui majore inter nos animo atque audacia sunt, ad peccatum hujusque medicos frontem aperte perfricamus, nudo capite, ut est in proverbio, in flagitium omne prorumpimus. O insignem stuporem, aut si quo alio aptiori nomine hujusmodi affectus appellari potest! Quosque, ut praeclare de nobis merentes amore prosequi decebat, eos ut hostes ulciscimur, *Odio eos, qui nos in portis corripiunt, habentes, ac verbum sanctum abominamur* (Am. 5. 10), et putamus nos homines nobis amicos et benevolos magis oppugnaturos esse, si nosmetipsos plurimis gravissimisque malis affecerimus, iis profecto non dissimiles, qui carnes ipsimet suas com-

mordent, cum alienas absumere sibi videantur.

21. *Aliud spiritualis et corporeae medicinae discrimen. — Curanda omnia sunt occulta. — Interno hosti nos ipsi arma sumus. — Opus est magna fide, majori auxilio Dei et industria nostra.* Atque hae causae sunt, quae me, ut medicinam, quae circa nos versatur, corporea medendi ratione longe difficiliorem ac proinde praestantiorem existimem, impulerunt. Huc accedit, quod illa pauca omnino ex iis, quae in intimis corporis partibus sunt, inspectat, magnaque ex parte circa ea, quae in aspectum cadunt, occupatur. At nobis circa occultum et internum hominem [1]) curatio omnis et studium versatur; atque cum eo hoste dimicandum habemus, qui nos interne oppugnat et certamine lacessit, ac nobismetipsis, quo nihil miserius est, tamquam armis in perniciem nostram utens, peccati morte nos afficit. Ergo adversus ista tum magna perfectaque fide opus est, tum majori Dei auxilio, nec parva, ut mihi quidem persuadeo, contentione nostra, quae partim sermone, partim

---

[1]) *Internum hominem,* graece pulchre: τῆς καρδίας ἄνθρωπον.

opere spectetur; siquidem id nobis propositum est, ut animae, quibus nihil praestantius habemus, probe curentur atque purgentur maximique sint pretii.

22. *Quis utriusque medicinae finis. — Res adversae secundis plerumque utiliores. — Res mediae sua natura, quae ex usu bonae vel malae fiunt. — Scopus spiritualis medicinae.* Jam quod ad utriusque medicinae fines attinet, id enim nobis conferendum adhuc superest: illa nihil aliud spectat, quam ut sanitatem aut bonam carnis habitudinem vel praesentem conservet, vel absentem revocet: quae, an iis, qui ea fuerint adepti, profutura sint necne, nondum sane constat, cum eorum contraria saepe his, qui habuere, plus utilitatis attulerint, quemadmodum opes et paupertas, gloria et ignominia, splendor et humilitas ceteraque alia, quae suapte natura in medio posita nihiloque magis in hanc, quam in illam partem propendentia, ex habentium usu animoque boni vel mali nomen accipiunt. Huic contra scopus est, animae pennas addere, ac mundo eam eripere Deoque dare, divinamque imaginem aut manentem conservare, aut periclitantem fulcire, aut dilapsam in pristinum statum revocare, Christumque per Spiritum

sanctum in pectoris domicilium admittere: atque, ut summatim dicam, eum, qui superni ordinis sit [1]), Deum efficere ac supernam beatitudinem ipsi comparare.

23. *Ad sanandas animas omnia Christus fecit. — Uniones hypostaticae media anima.* Huc magistra lex tendit; huc inter Christum et legem interjecti prophetae; huc spiritualis legis consummator et finis Christus; huc exinanita deitas; huc assumpta caro: huc nova illa mixtio, Deus, inquam, et homo; unum ex utroque, et utrumque per unum. [2]) Ob hanc causam Deus animae interventu carni junctus est, acres inter se disjunctae

---

[1]) Τὸν τῆς ἄνω συντάξεως, qui ad altiora est ordinatus et destinatus; vel etiam: qui est destinatus ut supernis i. e. angelicis ordinibus adnumeretur.

[2]) Ἐν ἐξ ἀμφοῖν καὶ δι᾽ ἑνὸς ἀμφότερα, quibus Nestorium naturas separantem et Eutychen duas naturas in unam redigentem ferit. *Per unum utrumque* scil. in uno utraque subsistit natura. — Animae interventu διὰ μέσης ψυχῆς„ quae non sic accipi debent, ac si Verbum immediate tantum unitum sit cum anima ac mediate tantum i. e. mediante anima cum corpore, sed ea ratione, quam ita expressit s. Thomas 3. p. q. 6. a. 1: „Secundum ordinem causalitatis ipsa anima est aliqualiter causa carnis uniendae (etiam immediate) Filio Dei. Non enim esset assumptibilis nisi per ordinem, quam habet ad animam rationalem, secundum quam habet, quod sit caro humana.“

ac dissidentes per interpositae rei cum utraque earum affinitatem et cognationem copulatae sunt: atque omnia propter omnia [1]), et pro uno illo generis nostri principe in unum coierunt; anima nimirum propter eam, quae praecepto divino minime paruit; caro, propter eam, quae animae cupiditati obsecuta est, simulque condemnata, illa propter animam, ista propter carnem; Christus denique propter Adamum, hoc est propter eum, qui sub peccato factus est, is, qui peccato sublimior ac praestantior erat.

24. *Omnia Christus assumpsit, ut omnia sanaret.* Ob hanc etiam causam veteri novum substitutum est, et per passionem is, qui passus fuerat, in pristinum statum revocatus, ac pro unaquaque rerum nostrarum unaquaeque res ejus, qui nobis sublimior est, repensa: novumque mysterium factum est illa, quae circa eum, qui per inobedientiam cecidit, per benignitatem contigit dispensatio. Idcirco generatio et Virgo: idcirco praesepium et Bethlehem: generatio propter effictionem [2]), Virgo propter mulierem, Beth-

---

[1]) *Atque omnia propter omnia* scil. ut mox explicat, animam pro anima, carnem pro carne.

[2]) *Effictionem* ὑπὲρ τῆς πλάσεως. Respicit Adami

lehem propter Eden, praesepium propter paradisum, res parvae et conspicuae propter magnas et ab oculis remotas. Idcirco angeli coelestis primum ac deinde *terreni* gloriam praedicantes, et pastores ob agni et pastoris ortum gloriam cernentes, et stella praeïens, et magi sese prosternentes ac munera offerentes: ut scilicet idolorum cultus everteretur. Idcirco Jesus baptismo aqua tingitur, et superno testimonio coornatur, et jejunat, et tentatur, et eum, qui vicerat, devincit. Idcirco daemones ejiciuntur, et morbi depelluntur, et magnae praedicationis munus parvis hominibus committitur, et cum laude administratur.

25. *Incarnationis totius oeconomiae medicinae loco nobis est.* Idcirco *gentes frementes et populi inania meditantes* (Ps. 2, 1.). Idcirco lignum adversus lignum, et manus adversus manum; illae, inquam, fortiter extensae adversus incontinenter extensam; illae clavis confixae atque constrictae adversus remissam et solutam; illae orbis fines conjungentes,[1]) adversus eam, quae Adamum e paradiso exturbavit. Idcirco altitudo adversus

formationem e limo terrae Gen. 2, 7. Notetur haec sublimis comparatio reparationis cum ruina.

[1]) *Illae orbis fines conjungentes* αἱ τὰ πέρατα

lapsum, et fel adversus gustum, et spinea corona adversus maligni imperium, et mors adversus mortem, et tenebrae propter lumen, et sepultura adversus illam in terram reversionem, et resurrectio propter resurrectionem. Haec omnia divinae cujusdam erga nos disciplinae loco erant, infirmitatisque nostrae velut medicina quaedam, veterem Adamum eo, unde exciderat, reducens, et ad illud vitae lignum adducens, a quo scientiae lignum, intempestive atque incommode perceptum nos removerat.

26. *Hujus medicinae ministri sunt sacerdotes. — Curandi modus utrisque, aegris et medicis utilis esse debet.* Ac nos hujus

---

οἰκειούμεναι scil. manus, quae populos extrema terrae incolentes in unam domum et familiam redigunt secundum Eph. 2, 15. ss.; vel haec forte intelligi possunt de angelis et hominibus, qui peccato ab invicem divisi, discordes facti, redemptione per Christum reconciliati sunt secundum illa Pauli Eph. 1, 10., quibus nos docet, Christum non solum ea *quae in terris*, sed *et quae in coelis sunt*, in se velut in capite adunasse. *Altitudo* ὕψος scil. crucis. *Maligni* τοῦ πονηροῦ i. e. diaboli. *Tenebrae* scil. quae factae sunt tempore mortis Christi. *Propter resurrectionem*, ut scil. et nos resurgamus. Vel forte verti possunt Gregorii verba ἀνάστασις ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως propter continuam oppositionem: Et resurrectio propter insurrectionem scil. Adami contra Deum insurgentis.

medicinae ministri et adjutores sumus, quicunque aliis praesidemus: quibus cum magnum atque amplum sit propria vitia morbosque perspicere iisque mederi, quamquam nondum id magnum censeri debet; verum multorum hujus ordinis hominum improbitas, ut ita loqueremur, effecit; multo tamen majus et praeclarius est aliorum morbos curare ac scite repurgare posse, atque ut utrisque utile sit [1]), nempe et iis, qui curatione indigent, et iis, quibus alios curandi onus commissum.

27. *Medicorum corporis labores — Nihil omittunt medici, ut vitam prorogent, etiam malis, quibus mori utilius esset. — Bonum est mortem optare.* Itane autem corporum medici labores, et vigilias, et curas, quas nemo ignorat, subibunt, atque ex alienis calamitatibus, ut quidam ex iis, qui apud illos sapientes habiti sunt, pronunciavit [2]), pro-

---

[1]) Quae ita ad rem Elias Gregorii scholiastes antiquus (scil. IX.) explicat: „Quin ne his quidem, qui non totos se ipsos Deo consecrarunt, nec carnis affectum exstinxerunt ac divini amoris ipsi deflagrant, utilis est aliorum curatio. Periculum enim est, ne cum fenum sint, per vitiorum ejus, cui medicinam faciunt, recordationem, concupiscientiae carbones in se ipsis accendant atque in flammae eorum igne comburantur. Haec sunt, quae significavit, cum dixit: *Ut utrisque utile fuerit.*"

[2]) Auctor scil. libri, qui inscribitur περὶ φυσῶν

prios moerores carpent, atque alia quidem ipsi suo labore investigantes et indagantes, alia autem ab aliis corrogantes et colligentes, aegrotis porrigent? nec quidquam tam parvum ab ipsis vel excogitatum vel praetermissum est, etiamsi minimum illud sit, quod non magnum vel ad salutem, vel ad periculum momentum habere censeatur: idque quam tandem ob causam? ut homo pluribus in terra diebus vivat, atque hic ne probus quidem fortasse, sed pessimus et sceleratissimus, cui, utpote malo, jampridem e vivis excessisse fortasse utilius fuerat, ut vitio, morbo omnium maximo, liberaretur. Atque ut probum honestumque esse demus, quamdiu tandem victuro? semperne? aut quid ex hujus vitae usura lucri facturo, cujus finem exoptare, primarium ac tutissimum bonum est, virique haud dubie sani et mente praediti?

28. *De animarum salute, quantum pastoribus certamen ob variam curandorum indolem.* Nobis autem, qui de animae salute periclitamur, quae beata et immortalis est, atque immortalibus vel supliciis, vel laudi-

---

de flatibus, quisquis ille sit, sive Hippocrates, cui tribuitur, sive alius; nam controversia inter medicos est, quis hujus libri sit auctor.

bus ob vitium aut virtutem afficietur; quantum tandem certamen propositum esse, quantaque arte opus esse existimandum est, ut recte alios curemus aut eos doceamus se ipsos curandi vitamque in melius commutandi, ac terram spiritui addicendi? Non enim eadem ratio et mens, nec iidem animorum impetus sunt maris et feminae, senectutis et adolescentiae, divitis et pauperis, hilaris et moerentis, sani et aegrotantis, principum et subditorum, eruditorum et indoctorum, audacium et timidorum, mansuetorum et iracundorum, stantium et cadentium.

29. *Ob varias conditiones, varios mores diversasque fortunas. — Affectibus plus quam corporis figuris differunt homines.* Quin id etiam diligenter expendas, velim, quantum intervallum inter conjugatos et caelibes interjectum sit. Ex his rursus, quantum inter eremitas et coenobitas, qui permixti communiter degunt, sit discriminis, quantum inter eos, qui in contemplatione exercitati longe processerunt, et eos, qui dumtaxat rectum vitae iter tenent; quantum rursus inter urbanos et rusticos; inter simplices et callidos; inter eos, qui in negotiis versantur et quietis studiosos; inter eos, quorum res in deterius mutatae sunt, et eos

qui prospero cursu feruntur, nec duriore unquam fortuna conflictati sunt. Horum enim singuli cupiditatibus nonnunquam et affectibus magis inter se differunt, quam corporum figuris et lineamentis; aut, si mavis, elementorum, ex quibus constamus, mixtionibus et temperamentis: ac proinde nec facile regi gubernarique possunt.

30. *Ut corpora, sic animi varie curantur. — Alii verbo, alii exemplo. — Hi calcaribus, illi freno indigent.* Quin potius, quemadmodum non eadem medicamenta, nec eadem alimenta corporibus quibusvis adhibentur, sed alia aliis, habita videlicet vel sanitatis eorum vel adversae valetudinis ratione: eodem quoque modo animae diversa ratione ac disciplina curantur. Ii porro curationis testes sunt, qui morbis hujusmodi vexantur. Alios sermo ducit: alii exemplo componuntur. Alii calcaribus opus habent, alii freno. Nam qui segnes sunt atque ad bonum aegre impelluntur, hi verborum stimulis excitandi sunt: qui vero spiritu, quam par sit, ferventiores sunt atque effrenato quodam animorum impetu feruntur velut equulei generosi procul a meta currentes, hos utique sermo quasi habenis coercens ac reprimens meliores effecerit.

31. *Alii laudatione, alii reprehensione. — Alii cohortandi, alii objurgandi.* Aliis laudatio utilitati fuit, aliis reprehensio, utraque videlicet tempestive adhibita: aut contra detrimento, non tempestive et cum ratione adhibita. Alios cohortatio ad officium dirigit, alios objurgatio: atque haec rursus alios, si palam arguantur; alios, si remotis arbitris admoneantur. Sunt enim qui privatas admonitiones contemnant, publica autem reprehensione ad officium revocentur: sunt rursus, qui liberius reprehensi, pudorem omnem abstergant, contraque occulta objurgatione meliores reddantur, commiserationi obedientiam rependentes.

32. *Illis ne ad minima quidem connivendum est. — In istis ad nonnulla. — Crebrior objurgatio parit desperationem et audaciam. — Variae pastorum formae ad lucrandas animas.* Quidam etiam ad minima usque ac levissima observandi sunt; nimirum qui eo quod peccata sua obscura et incognita esse putant (quandoquidem id moliuntur), tamquam sapientiores animis inflantur; in quibusdam rursum ad nonnulla connivere satius fuerit, ita ut videntes non videamus, et audientes non audiamus, quemadmodum dici solet, ne alioqui eos nimis

crebris objurgationibus tamquam fluctibus obruentes ad desperationem incitemus, ac dissoluto tandem pudore, quod persuasionis pharmacum est, ad quodvis facinus audaciores reddamus. Quin etiam cum nonnullis ita agendum est, ut non irascentes irascamur, non contemnentes contemnamus, non desperantes desperemus: quatenus videlicet eorum natura id requirit. Alii rursus lenitate et humilitate curandi sunt, atque alacri animo una cum illis meliorem spem induendo. Alios vincere, ab aliis vinci plerumque utilius fuerit: atque aliorum opes et potentiam, aliorum inopiam et calamitatem, vel laudare, vel deprecari.

33. *Eadem iisdem non semper sunt utilia. — Remediorum varietas sermonem et ingenium superat.* Neque enim, quemadmodum in virtute ac vitio res se habet, ut illa quidem semper pulcherrima et omnibus utililissima sit, hoc autem turpissimum et perniciosissimum sit; eodem modo medicinae quoque nostrae ratio ea est, ut unum idemque medicamentum iisdem semper vel saluberrimum sit, vel periculosissimum: verbi gratia, acerbitas aut clementia, aut unumquodque aliorum, quae modo a nobis enumerata sunt. Verum aliis hoc medicinae genus

bonum atque utile fuerit, aliis autem rursum contrarium medendi genus; prout, opinor, vel res vel occasio tulerit, vel aegrotantium denique mores admiserint. Quae quidem omnia sermone distinguere atque ita exacte perspicere, ut tota medendi ratio in summam colligatur, impossibile est, quantacunque cura et diligentia ingeniique sagacitate quisquam polleat: in rebus tamen ipsis et experimentis curatrici rationi et medico perspicua fiunt.

34. *Ex culpa pastoris seu improbi, seu imperiti, grave periculum utrique imminet. — Gradiendum via regia.* In universum autem illud apud nos constat, quod quemadmodum in sublimi et pendulo fune gradientibus, in hanc vel illam partem deflectere, minime tutum est, nec etiam parva inclinatio parum periculum affert, verum eorum salus in aequilibrio posita est: ad eundem quoque modum utramvis in partem quispiam sive ob vitae improbitatem, sive ob imperitiam propenderit, haud leve periculum, tum ipsi tum iis, quibus praeest, imminet, ne in peccatum prolabantur. Quocirca via procul dubio regia ipsis incedendum est ac circumspiciendum, ne vel ad dexteram, vel ad sinistram, velut in Proverbiis (4,27) est, decli-

nent. Ac talis morborum nostrorum natura est tantusque bono pastori labor incumbit, qui gregis animas scite cogniturus est perspectasque habiturus, eisque juxta leges pastoralis artis praeiturus, et quidem rectae et justae, ac vero pastore nostro dignae.

35. *Verbi praedicatio primum pastoris munus, quam difficile. — Universalem scientiam postulat.* Jam ipsam verbi distributionem, ut quod nostrorum omnium primum est, postremo loco dicam, divini, inquam, verbi excelsi distributionem, quam omnes hac aetate profitentur, si qui est alius, qui praefidenti animo suscipiat, aut cujusvis ingenii sese censeat, hunc ego solertiae nomine admiror, ne dicam stultitiae. Mihi quidem hominum non vulgarium negotium, parvique spiritus esse videtur, verbi, perinde ac cibi mensuram tempestive cuique dare, et dogmatum nostrorum veritatem cum judicio dispensare: hoc est, ea omnia, quae sacra philosophia de mundis [1]) vel de mundo disseruit, de materia,

---

[1]) *Sacra philosophia* i. e. theologia; *de mundis* i. e. immateriali uno et invisibili, materiali altero et visibili, cujus duplicis mundi saepe a Gregorio fit mentio. Cf. *orat. theol.* II. n. 31. *opusc.* XXIX, 195. ss.

de anima, de mente et intelligentibus naturis, tam melioribus quam deterioribus, de providentia omnia constringente atque gubernante, tum quae modo rationi consentaneo evenire, tum quae modo terrenae atque humanae rationi repugnante accidere videntur.

36. *Theologia scientia maxime necessaria pastori. — Inprimis de Trinitate.* Quae de prima nostra constitutione et postrema refectione, de typis et veritate, ac Testamentis, de Christi adventu tam primo quam secundo, de incarnatione et cruciatibus et reversione [1]), de resurrectione, de fine, de judicio ac retributione, tam tristiore quam splendidiore: et quod caput est, quaecunque de principe ac beata Trinitate credenda sunt. Qua quidem in re iis, quibus alios illuminandi munus commissum est, periculum omnium maximum objicitur, ne vel in unam personam contractus sermo, dum multos deos inducere veremur, nuda et inania nobis nomina relinquat, eundem videlicet Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse sentientibus: vel in tres alienas et exteras, aut inordinatas et principii expertes,

---

[1]) *De reversione* scil. ad Patrem per ascensionem.

atque, ut sic loquar, adversarias divisus [1]), in malum aequale per contraria prolabatur: non secus ac distorta planta, cum in alteram partem nimis inflectitur.

37. *Triplex error in fide Trinitatis. — Atheismus Sabellii libyci, Arii judaismus, polytheismus nimis orthodoxorum.* Nam cum tres sint hoc tempore circa theologiam morbi, atheismus nempe, judaismus et polytheismus, quorum primi libycus Sabellius [2]) propugnator fuit, alterius alexandrinus Arius, tertii quidam e nostris nimis orthodoxi: quaenam

---

1) *In adversarias* (hypostases) *divisus* ἀντιθέους pugnantes inter se deos.

2) Quo sensu Sabellius, patria libycus, atheismum sit professus vel foverit, quod non nemini mirum videri possit, mox uberius declarat. Admittebat enim Deum natura et hypostasi unum, quem tamen ἐκ τῆς καινῆς ἀναλύσεως resolvebat in Patrem et Filium et Spiritum s. et iterum quadam nova συνθέσει unam eandemque personam dicebat esse Patrem et Filium et Spiritum s., qua professione contradictoria affirmabat, cum nemo sibi simul esse possit Pater et Filius: ac propterea Deum sibi fingebat, cujus idea constaret notionibus vel objectivo valore carentibus vel se mutuo excludentibus, proinde Deum fictitium, chimaericum, nullum. En quomodo sabelliana confusio personarum ex Gregorii sententia duceret ad atheismum. Per ironiam illos vocat nimis orthodoxos, qui ne in sabellianismum inciderent, personas ita ab invicem dirimebant, ut tritheismum profiterentur.

mea (sentiendi disputandique) ratio est? nimirum, ut quidquid in his tribus noxii est, fugientes, intra pietatis metas consistamus, ac neque in Sabellii atheismum ex hac nova resolutione aut compositione devolvamur, non magis omnia haec unum, quam unumquodque horum nihil esse constituentes; id enim, quod sunt, esse desierint mutuo inter se commeantia et transeuntia; aut mixtum quendam et absurdum nobis Deum, quemadmodum fabulosa quaedam animalia, confingentes et adumbrantes; nec rursus juxta Arii pulchre nominatum furorem [1]) naturas secantes, in judaicam inopiam redigamur, atque in divinam naturam invidiam inducamus, solo ingenito Deitatem circumscribentes; perinde ac vereamur, ne Deus nobis pereat, si Dei veri et natura aequalis Pater esse credatur; nec denique tria principia inter se opponentes vel construentes [2]) gentile

---

[1]) *Juxta Arii pulchre nominatum furorem.* Respicere videtur nominis Arii significationem. Ἄρειος enim derivatur ab Ἄρης Mars, ac significat idem ac martialis, bellicosus. Jam vero milites solent belli furore abripi et agitari.

[2]) *Construentes* συντάσσοντας, sive tria principia sibi contraria, sive plane aequalia inter se concordia et amore omnino conjuncta et coordinata admittamus.

multorum imperium, quod fugimus, invehamus.

38. *De Trinitate vera confessio.* Cum contra oporteat, nec quosdam Patris amore ita affici, ut etiam ab eo quod Pater sit auferant: cujus enim Pater fuerit, si Filius natura disjungatur, atque una cum rebus creatis semoveatur? non enim filius est, quod externum atque alienum est: aut si cum Patre permisceatur atque confundatur, eumque pariter confundat [1]); nec rursus ita Christi amantes esse, ut nec ei Filium esse servent (cujus enim Filius fuerit, si ad Patrem tamquam ad causam non referatur?), nec Patri principii servetur dignitas, quae ei ut Patri et genitori competit. Parvorum enim sane et indignorum principium fuerit, vel, ut rectius loquar, parve et indigne, nisi divinitatis et bonitatis illius causa sit, quae in Filio et Spiritu sancto consideratur; in illo, inquam, ut Filio et Verbo, in hoc autem

---

1) Si Filius cum Patre confundatur, jam non est Filius, cum nemo sibi sit Filius, imo cessat etiam ratio Patris, cum haec essentialiter referatur ad Filium, ac proinde nequeat esse, ubi desit Filius. Quae sequuntur, dicta sunt adversus patripassianos, qui Christi dignitatem adeo extollebant, ut eum confunderent cum Patre.

ut procedente ac minime solubili Spiritu. Quandoquidem et Deum unum retinere necesse est et tres personas confiteri, atque cum sua quamque proprietate.

39. *Spiritu solo Deus intelligitur. — Difficilior oratio coram multitudine. — Quidnam sit quod eam difficilem reddat. — Tarditas dicentis. — Ipsa audientis religio praepostera.* Sed ad haec intelligenda et satis commode ac pro dignitate declaranda longiori oratione opus fuerit, quam praesens institutum atque adeo vita haec ferat. Quin ad id potius et nunc et semper opus fuerit Spiritu, per quem solum Deus et intelligitur, et exponitur, et auditur. Puri enim dumtaxat est, id attingere quod purum est eodemque modo se habet. Haec autem idcirco in praesentia paucis commemoravimus, ut istud planum fiat, ei, qui de tantis rebus disputationem habeat, praesertim apud multitudinem, quae ex variis aetatibus animique affectionibus conflata est, ac musici cujusdam instrumenti multis fidibus constantis in modum variis pulsibus opus habet, difficile ejusmodi orationem invenire, quae omnes concinnare ac scientiae lumine collustrare possit: non modo quod, cum in tribus his rebus periculum versetur, hoc est in intelli-

gentia, et sermone, atque auditu, si non ad omnia, ad unum certe aliquod horum offendere necesse est; aut enim mens minime illuminata est, aut sermo elanguit, aut denique auris haud satis purgata minime excepit: atque ex horum uno peraeque atque ex omnibus veritas claudicet necesse est. Verum etiam quia id quod his, qui aliud quoddam doctrinae genus profitentur, facilem et plausibilem sermonem reddit, hoc est auditorum religio [1], in detrimentum et periculum hic cedit.

40. *Coecus fidei zelus. — Zelus non secundum scientiam a veritate abducens.* Ut enim de Deo ac re omnium maxima, atque ipsa salute, et prima omnibus spe, certamen habentes, quo fervidiore fide praediti sunt, eo etiam acrius orationi adversantur, ac veritatis proditionem, non autem pietatem, obedientiam esse interpretantes, prius omnia projecerint, quam opiniones eas, quas domo

---

[1]) Significare vult pietatem et benevolentiam εὐλάβεια, quae auditores faciles reddit et obsequentes, cum quis loquitur de moribus aliisque rebus; eos vero reddit suspiciosos, curiosos, cautos, reluctantes, si quis de rebus fidei disputet, ut citius quidvis prodiderint vel contempserint, quam fidei dogmata, quibus assueti sunt. Cf. n. seq.

secum afferunt, et dogmatum, quibus innutriti sunt, consuetudinem: atque hic affectus, de quo adhuc loquor, moderatiorum hominum est, nec prorsus malorum, qui, etiamsi a veritate aberrent, tamen quia ob religionis studium, et quod *zelum quidem habeant, sed non secundum scientiam*, (Rom. 10, 2.) hoc patiuntur, ex eorum fortasse numero erunt, qui non tam graviter condemnabuntur, nec multis vapulabunt, quemadmodum qui ob improbitatem et pravitatem a Domini voluntate exciderunt. Atque hi quoque fortasse de sententia quandoqne deduci et ab eadem illa religione, ob quam prius repugnabant, immutari queant, si quis sermo eos attingat, qui aut interne aut externe, ut ferrum silicem, sic gravidam mentem ac luce dignam opportune feriat: in qua etiam celerrime fortasse ex parva scintilla veritatis flamma exsplendescat.

41. *Inanis gloriae cupiditas. — Imperitia et comesa temeritas.* Quid autem de illis dixeris, qui ob inanis gloriae cupiditatem aut dominandi studium *iniquitatem in excelsum loquuntur* (Ps. 72, 8.), de Jannis [1]),

---

[1]) *De Jannis*, de quo ita habet Origines tr. 35. *in Matth.* n. 117: „Quod ait Apostolus 2. Tim. 3, 8: *Sicut Jannes et Mambres restiterunt Moysi*, non invenitur in publicis Scripturis, sed in libro apocrypho,

inquam, et Mambris arrogantia, non adversus Mosem (Tim. 3, 8.), sed adversus veritatem arma induentium, atque adversus sanam doctrina insurgentium? Quid etiam de tertia classe, hoc est, eorum qui ob imperitiam ejusque comitem temeritatem adversus omnem sermonem, porcorum in modum, ruunt, ac pulchras veritatis margaritas conculcant (Matth. 7, 6.)?

42. *Levitas et inconstantia ob sacrarum Scripturarum ignorantiam. — Sunt qui probabilitatem secuti obsistunt veritati. — Fidem incertam habent.* Quid postremo de iis, qui nullam quidem opinionem, nec ullam de divinis sermonibus vel deteriorem vel meliorem formam secum afferentes, verum quibuslibet sermonibus et magistris sese subjicientes, tamquam ex omnibus id quod melius certiusque sit electuri, ac sibi ipsis, hoc est, malis veritatis judicibus, confidentes; deinde alia atque alia sermonis probabilitate circumacti et undique versati, atque omni sermonum genere obruti et protriti, post quam multos magistros commutarunt, ac multas literas pulveris instar in ven-

---

qui inscribitur: *Jannes et Mambres liber*; unde ausi sunt quidam epistolam ad Timotheum repellere.«

tos facile abjecerunt, auribus tandem et animo defatigati (proh stoliditatem!) sermones omnes ex aequo fastidiunt, ac pravam formam sibi ipsis insculpunt, ipsam videlicet fidem nostram, ut incertam nihilque sani habentem irridentes et aspernantes stulteque ab his, qui sermonem habent, ad doctrinam transeuntes: non secus videlicet ac si quis vel oculorum vel aurium vitio laborans, solem aut voces accuset, illum ut obscurum ac minus fulgentem, has ut absonas et imbecilles.

43. *Rudes animos erudire facilius. — Plura pastorum officia, hic etiam omissa.* Ac proinde minoris est negotii rudi adhuc animae veritatem primum, instar cerae nondum signatae, imprimere, quam super literas, hoc est, pravas doctrinas et dogmata, pium sermonem scribere, ita ut posteriora cum prioribus confundantur et perturbentur. Ut enim praestat planam et tritam viam calcare, quam asperam nullisque pedum vestigiis impressam arvumque colere aratro jam saepe proscissum et emollitum; ita commodius quoque fuerit animum pingere, cui nondum vitiosa jam aliqua doctrina impressa sit improbaeque literae altissime consigna-

tae. Alioqui pio scriptori [1]) duplex hic labor suscipiendus erit, ut et priores formas deleat, et probatiores digrioresque, quae maneant, ipsis substituat. At tot quidem sunt, tum quantum ad reliquas affectiones, tum quantum ad sermonem ipsum, pravi, et pravi illius [2]) typi et characteres: tantumque ei negotium incumbit, cui haec animarum institutio et praefectura commissa est, ac plura etiam oratio ne modum excederet, praetermisit.

44. *Qualis quantaque difficultas belluam ex multis belluis conflatam gubernandi. — Talis et tanta regendae Ecclesiae difficultas. — Antistes simplex sit et varius, rectus et multiplex.* Quemadmodum igitur, si quis variam quandam et multiplicem belluam, ex multis belluis, magnis juxta parvisque, ferisque ac mitibus, conflatam cicurare et ducere aggrediatur, huic in natura adeo praepostera et prodigiosa gubernanda maximus procul dubio labor subeundus sit, maximaque dimicatio; quippe cum nec vocibus iisdem, nec alimentis, nec manuum

---

[1]) *Scriptori* gr. τῷ καλλιγράφῳ, quo verbo belle significatur is, qui alium fidei doctrina imbuit.

[2]) *Pravi illius* τοῦ πονηροῦ i. e. diaboli.

blanditiis [1]) ac sibilis, nec reliquis denique institutionis modis belluae omnes delectentur, sed aliae aliis pro sua quaeque natura et consuetudine vel gaudeant, vel offendantur: et quid oporteat facere hujusmodi bestiae praefectum? Quid aliud profecto, quam curare ut muliplex sit ac varius scientia et eam, quae cuique apta sit, curationem adhibere, siquidem belluam recte ducere atque conservare cupit. Eodem modo cum commune hoc Ecclesiae corpus instar compositae cujusdam et inaequalis belluae, ex pluribus variisque moribus et rationibus constitutum sit, summopere quoque necesse est antistitem simul et simplicem esse, quantum ad eam, quam ad res omnes adhibere debet, rectitudinem; et rursum quam maxime varium ac multiplicem, quantum ad id attinet, ut uniuscujusque animum sibi adjungat, apteque et apposite omnes alloquatur.

45. *Quidam lacte sunt alendi. — Alii firmiori cibo indigent.* Quidam enim lactis alimonia opus habent, hoc est, simplicioribus et elementariis doctrinis, nimirum qui

---

[1]) *Blanditiis* χειρὸς ἐπαφαῖς, qua dictione ille gestus designatur, quo solemus pecudibus aut etiam hominibus blandiri, dorsum eorum aut caput contrectantes.

puerili animi habitudine sunt, recensque, ut sic dicam, compacti, nec virilem sermonis cibum ferunt: quem si quis ipsis praeter vires admoverit, ejus pondere opprimuntur fortasse atque obruuntur, ex defectu intelligentiae ad id, quod transmissum est, attrahendum sibique accommodandum, quemadmodum in corpore contingere solet: pristinas etiam eorum vires labefactabit. Alii, quod sensus ad verum a falso internoscendum ac secernendum exercitatos habeant, ac proinde sapientia (1. Cor. 2, 6.) ea, quae inter perfectos exponitur, sublimiorique et firmiori cibo indigeant (Hebr. 5. 14.), si quis lac illis propinet oleribusque, hoc est, infirmiorum cibo, eos alat, molesto animo id laturi sunt: ac merito sane, utpote nihil christiani roboris colligentes, nec laudabile illud augmentum capientes, quod sermo divinus affert, eum, qui recte alitur, in virum perficiens atque ad spiritualis aetatis mensuram ducens.

46. *Veritatis caupones.* Et ad haec quis idoneus (2 Cor. 2, 16, 17.)? Non enim plerisque similes sumus, qui veritatis doctrinam adulterare sustinent ac vinum aquae miscere (Isai. 1, 22.), hoc est, doctrinam cor hominis exhilarantem (Ps. 103, 15.) cum

vili et vulgari humique serpente et evanida frustraque et temere fluente, ut ipsi ex hac cauponandi ratione obiter aliquid elucremur, aliaque alio modo cum iis, qui accedunt, verba facientes omnibusque assentantes, ventriloqui sane quidam et vaniloqui, voluptatibus suis servientes, verbis e terra prolatis et in terram pessumeuntibus; ut maximam apud vulgus gloriam et nominis celebritatem consequamur, maximis ipsos damnis afficientes, aut etiam omnino perdentes, atque innoxium simpliciorum animarum cruorem effundentes, de manibus nostris aliquando requirendum.

47. *Duci praestat quam alios ducere. — Et discere quam nesciens docere. — Juniorum sacerdotum temeritas et stultitia.* Quin potius illud scimus, melius esse aliis qui artis peritia praestent, salutis nostrae habenas concedere, quam imperitos aliorum aurigas esse, atque aurem potius aequam submittere, quam imperitam linguam movere. Haec cum nobiscum ipsi, non pessimis fortasse consiliariis, benevolis quidem certe, collocuti, praestabilius esse duximus, cum quae dicenda et facienda essent, nesciremus, ea addiscere, quam nescientes docere. Praeclare enim cum eo agitur, cui vel in profundam

senectutem canus sermo veniat, eamque vim habens, ut recenti adhuc in pietate animae adjumento esse possit. Nam certe alios docere aggredi prius quam ipsi satis edocti simus, ac figulinam, ut dici solet, in dolio discere [1]), hoc est in aliorum animabus pietatem meditari et exercere, valde stultorum aut temerariorum hominum esse mihi videtur: stultorum, si ne inscitiam quidem suam agnoscunt: temerariorum, si cum eam cognitam habeant, hoc tamen negotium aggredi non verentur.

48. *Hebraei non cuivis aetati quamlibet partem Scripturae legere concedebant. — Quasdam partes, nonnisi viginti quinque annos natis.* Enimvero hebraeorum sapientes hanc olim hebraeis consuetudinem fuisse narrant, in primis rectam et laude dignam, qua non cuivis aetati quaevis Scripturae pars concedebatur; nam ne hoc quidem utilius esse, quandoquidem nec quaevis ejus pars statim a quolibet percipi possit, ac, quod in ea reconditius est, ob externam speciem

---

[1]) Proverbium istud, juxta Basilium et Eliam, in eos est, qui majora docent, priusquam minora docentur aut addiscunt. Nec enim in dolio, verum in minoribus vasculis velut ollis aut cyattis, in quibus tanti non est peccare, figulinam figuli docent. Edit. maur.

imperitioribus plurimum detrimenti afferre possit; verum aliae partes ab initio cunctis patebant et communes erant, hoc est quorum ne id quidem, quod corporeum est, laude caret: aliae autem his dumtaxat, qui vicesimum quintum aetatis annum excessissent, committebantur, hoc est, quae sub vili indumento mysticam pulchritudinem obtegunt, laboris et industriae ac luculentae vitae praemium, solis iis, qui mente purgati sint, fulgentem et conspicuam, quod scilicet sola haec aetas supra corpus assurgere atque a litera ad spiritum recte ascendere queat.

49. *In Ecclesia quivis ad docendum temere prosilit. — Qui vix pueritiam excessit. — Qui sacrorum librorum nec nomina norit. — Modo pallium et zonam eleganter componat.* At nobis nullus docendi ac discendi terminus est constitutus, velut olim lapides [1]) tribubus, quae ultra Jordanem et

---

[1]) *Lapides* λίθοι, limitanei lapides. Gregorius his verbis significat, singulas tribus defixis in terram lapidibus distinctas fuisse, quod Elias et Basilius ipsi etiam testantur. Certe in l. Josue cc. 15—17. uniuscujusque tribus limites accurate describuntur. Ed. maur. — Mox *nec norma ulla* gr. οὐδέ τις κανὼν τῶν ἕξεων nec norma ulla, ad quam hominum pretia qualitatesque perpendimus.

intra Jordanem erant; nec quibusnam illud, quibusnam rursus hoc committendum sit, nec norma ulla, ad quem habitus exigamus: verum ita projecta et confusa haec res est, tamque male afficimur, ut quam plurimi ex nobis, ne omnes dicam, prius fere quam primam comam abjecerimus puerilique more balbutire desierimus, prius quam in divina atria introierimus, prius quam sacrorum librorum vel nomina ipsa noverimus, priusquam novi veterisque Testamenti characterem et auctores cognitos habuerimus; nondum enim dico prius quam coenum et animae labes, quas peccatum nobis impressit, eluerimus; si duo aut tria pia verba edidicerimus, eaque non ex lectione, sed auditione sola hausta, aut Davidi paulum operae dederimus, aut pallium scite contraxerimus, aut zona tenus philosophati fuerimus, pietatis speciem quamdam et larvam nobis illinentes: papae! quam egregii praesides. Sacer etiam ab incunabulis Samuel [1] (1 Reg. 2, 11.): statim sapientes

[1]) *Sacer etiam ab incunabulis Samuel* (2. Reg. 2, 11). Est acris ironia. Exhibentur enim ejusmodi juvenes et viri inexpertes, qui cathedras episcopales ambiebant, se solari, quod etiam Samuel quin diuturnum egerit tirocinium et prolixa institutione imbuereter, mox, imo ab incunabilis in templo obsequio divino fuerit addictus et idoneus.

et magistri sumus et in divinis rebus sublimes, et scribarum ac legisperitorum primi, ac coelestes nos ipsos designamus, et vocari ab hominibus rabbi expetimus, nec usquam litera, sed omnia spirituali modo intelligantur oportet, atque aliae id genus merae nugae et somnia [1]; et, nisi magnis laudibus efferamur, indignatione afficimur. Atque haec, qui benigniores inter nos et simpliciores sunt: quid porro ii, qui magis spirituales sunt ac generosiores [2]? Multum nos, si ita visum fuerit, condemnantes et vexantes, ac miseris modis exagitantes, nec loco ullo ac numero ponentes, abscedunt, societatem nostram velut haud piorum hominum aspernantes.

50. *Diu discendum prius quam docendi munus suscipiatur. — Utrum artes sint sapientia praestantiores, an sapientia praestantior artibus? — Deus sapientiae nomine praecipue delectatur.* Quod si cuipiam eorum dicamus leniter ad hunc modum, ac ratiocinando gradatim urgentes: Dic mihi, vir admirande, vocasne aliquid saltare et

---

[1]) Graece: καὶ λῆρος πλατὺς τὰ ὀνείρατα.

[2]) *Qui magis spirituales sunt,* suo scil. ipsorum judicio.

tibia canere? Maxime vero, inquiet. Quid sapientiam et sapientem esse, quod nos divinarum humanarumque rerum scientiam definimus? Id quoque concedet. Age vero, censesne artes illas sapientia meliores et sublimiores esse, an hanc potius illis? Mihi quidem non est dubium, quin hanc omnibus etiam praestantiorem esse dicturi sint, atque hactenus aequi et candidi judices sint. Utrum igitur saltationis quidem et cantus tibiarum doctrina quaedam et disciplina est, ad idque et diuturno tempore et plurimis laboribus ac sudoribus opus est, atque interdum etiam mercedem persolvere oportet, et perductores [1]) adhibere, longasque peregrinationes suscipere ceteraque omnia facere et pati, quibus artis peritia comparatur: sapientiam autem, quae omnibus praeest, ac bona omnia complexu suo tenet, adeo ut ipse quoque Deus, quamvis permultis nominibus vocetur, hoc tamen nomine impensius quam ullis aliis delectetur, rem usque adeo levem et protritam esse existimabimus, ut ad hoc, ut quispiam sapiens sit, voluntas sola requiratur? Magnae profecto stultitiae

---

[1]) Προσαγωγῶν *perductores*, qui aditum praestent, qui docendo, instituendo in artem veluti inducant.

hoc fuerit. Si haec ad eos dicamus erroremque expurgare tentaverimus, aut alius quispiam doctiorum et prudentiorum, hoc nimirum illud fuerit supra petras seminare (Luc. 8, 6.), atque in aures non audientium loqui. Ita ne hactenus quidem sapientes sunt, ut inscitiam suam cognitam habeant. Ac mihi commodum esse videtur illud Salomonis de ipsis usurpare: *Est malum, quod vidi sub sole, virum qui sibi sapiens esse videtur* (Eccle. 10, 5. Prov. 26, 12): et quod pejus est, alios erudiendos suscepit, qui ne inscitiam quidem suam persentit.

51. *Inanis gloriae studium magnum est ad virtutem impedimentum. — Petrus et Paulus magni Christi discipuli.* Hoc malum lacrymis quidem et luctibus, si quod aliud dignum est; quod etiam ipse saepe miseratus sum, non ignorans opinionem plurimum de re ipsa auferre [1]), inanisque gloriae studium hominibus magno ad virtutem impedimento esse. Morbum autem sanare ac reprimere, Petri cujusdam aut Pauli fuerit, magnorum, inquam, illorum Christi disci-

---

[1]) Graece: τὸ οἴεσθαι τοῦ εἶναι τὸ πλεῖστον ἀφαιρεῖται, existimare se esse sapientem plurimum impedit vel obest, ut quis vere sit sapiens; quod mox aliis verbis significat: *inanisque gloriae studium* etc.

pulorum, qui una cum gubernatione tam in sermone quam in opere gratiam acceperunt, omnibusque omnia facti sunt, ut omnes lucrifacerent (1 Cor. 9, 22.). Nobis autem aliis magnum atque amplum fuerit, si ab iis, quibus emendandarum et dirigendarum hujusmodi rerum cura commissa est, recte gubernemur atque ducamur.

52. *Paulus veri pastoris exemplum.* Ac quoniam Pauli ejusque similium mentionem fecimus, relictis, si ita videtur, omnibus aliis, qui ob leges ferendas, vel ob prophetiae munus, vel ob rei militaris imperium, vel ob aliam quandam ejusmodi administrationem, populi antistites fuerunt, velut Moses, Aaron, Josuë, Elias, Elisaeus, Judices, Samuël, David, prophetarum multitudo, Joannes (Baptista), duodecim apostoli, iique qui postea subsecuti sunt, qui non sine multis laboribus et sudoribus praefecturae munus suis quisque temporibus obierunt; his, inquam, omnibus praetermissis, Paulum unum sermonis nostri testem et assertorem proferamus, atque in eo, quanta et qualis res sit animarum cura, et an parum negotii parumque solertiae requirat, consideremus. Quod quo facilius intelligi perspicique possit, quid Paulus ipse de Paulo dicat, audiamus.

53. *Elegans ac praeclarum Pauli encomium.* Mitto labores, vigilias, timores, vexationes in fame et siti, in frigore et nudiate, eos, qui vel externe insidiabantur, vel interne obsistebant. Mitto persecutiones, concilia, carceres, vincula, accusatores, tribunalia, mortes in dies atque horas incursantes, sportam, lapidationes, virgarum ictus, circuitum, pericula in terra, pericula in mari, profundum, naufragia, pericula fluminum, pericula latronum, pericula ex genere, pericula in falsis fratribus (2. Cor. 11, 25. ss.), victum manuum labore quaesitum, Evangelium sumptus expers (1. Cor. 9, 18.); quemadmodum etiam spectaculum esset et angelis et hominibus, medius inter homines ac Deum constitutus; pro illis videlicet dimicans, huic autem peculiarem populum concilians et adjungens: praeter haec, quae extrinsecus ipsi accidebant. Quis enim satis digne quotidianam ipsius instantiam [1]) commemoret? quis singulorum curam? quis Ecclesiarum omnium sollicitudinem, commise-

---

[1]) Ἐπιστασίαν. Respicit 2. Cor. 11, 28., ubi Paulus, cum pluria perstrinxisset, quae corpus exterius vexabant, transiit ad ea, quae animum interius cruciabant. *Instantiae* autem nomine intelligit attentam considerationem, sollicitudinem et assiduitatem.

rationem erga omnes et fraternam caritatem? Offendebat aliquis, et Paulus infirmitate laborabat: alius scandalizabatur et Paulus urebatur (2 Cor. 11, 29.).

54. *Mira in Paulo regiminis varietas. — Leges omnibus praescribit. — Quis spiritualis praefecturae finis.* Jam quid de dicendi labore atque industria dicam? quid de multiplici medendi ratione? quid de benignitate? quid rursum de asperitate? quid de utriusque mixtione et temperamento? ut nec per benignitatem homines molles ac languidos redderet, nec per acerbitatem exasperaret. Heris ac servis leges statuit (Ephes. 6, 9. et Col. 3, 22.), praefectis et subditis, viris et mulieribus, parentibus et liberis, matrimonio et coelibatui, deliciis et continentiae, sapientiae et inscitiae, circumcisioni et praeputio, Christo et mundo [1]), carni et spiritui. Pro his gratias agit: illos perstringit. Hos *gaudium suum et coronam* nominat (Philip. 4, 1.), illos dementiae accusat (Gal. 3, 1.). His rectum iter tenentibus comitem se adjungit atque alacritatis socium se praebet, alios male incedentes reprimit. Nunc a pio-

---

[1]) Χριστῷ καὶ κόσμῳ h. e. his qui Christi sunt et his qui mundi.

rum coetu proscribit, nunc caritatem firmat (1. Cor. 5, 5. et 2. Cor. 2, 8.). Nunc luget, nunc laetitiae afficitur. Nunc lac propinat, nunc mysteria attingit. Nunc ad alios se demittit, nunc eos secum erigit. Nunc virgam minatur, nunc lenitatis spiritum offert (1. Cor. 4, 21.). Nunc sublimibus elatum [1]), nunc humilibus humilem se praebet. Nunc apostolorum minimus est (1. Cor. 15, 9), nunc experimentum pollicetur Christi in se loquentis (2. Cor. 13, 3). Nunc ex hac vita discessum exoptat (Philip. 1, 23.) ac delibatur, nunc propter suos magis necessarium esse censet in carne permanere. Non enim, quod suum est, quaerit, sed quod filiorum, quos in Christo per Evangelium genuit (1. Cor. 4, 15). Hic enim spiritualis omnis imperii finis est, ubique, privata utilitate neglecta, commodis aliorum consulere.

55. *Omnibus in rebus gloriatur Apostolus.* — *Immensa Pauli caritas.* In infirmitatibus et afflictionibus gloriatur. In mortifica-

---

[1]) *Nunc sublimibus elatum* νῦν ἐπαίρεται τοῖς ὑψηλοῖς. Respicit 2. Cor. 11. et 12., ubi Paulus suam auctoritatem et potestatem divinitus acceptam merito inculcat et extollit adversus quosdam aemulos vanos et inflatos.

tione Jesu tamquam in alio quodam [1]) ornamento sibi placet. In carnalibus sublimis est et ob spiritualia exsultat. Imperitus non est scientia, et tamen se per speculum dumtaxat et in aenigmate videre ait. Spiritui confidit, et tamen corpus castigat tamquam adversarium profligans. Quid autem in his rebus nos docet atque admonet? nempe, ne ob terrena efferamur, ne ob scientiam inflemur, ne carnem adversus spiritum excitemus. Pro omnibus dimicat, pro omnibus precatur, zelo omnes prosequitur, pro omnibus inflammatur, tam a lege alienis, quam legi subjectis, gentium concionator, judaeorum patronus. Quinetiam majus aliquid pro suis secundum carnem fratribus ausus est, ut ipse quoque aliquid audeam hoc dicens, eos ad Christum loco suo introduci pro sua caritate optat [2])

---

[1]) *In alio quodam ornamento* ὡς ἄλλῳ τινὶ κόσμῳ. Nonnemo conjicit legendum ὡς καλῷ tamquam pulchro quodam ornamento.

[2]) Respicit verba Pauli Rom. 9, 3: *Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem.* Nihil aliud his verbis significat Gregorius, nisi Paulum optasse pro Christo interfici vel devoveri, ut judaeos lucrifaceret et ad Christum introduceret. Anathema a Christo esse i. e. pro Christo, quo sensu particula *ab* a Cicerone ipso sumitur: *ab reo* dicere i. e. *pro*

(Rom. 9, 3.). O ingentem animi praestantiam! o ingentem spiritus fervorem! Christum, qui nostra causa maledictum factus est, qui infirmitates nostras suscepit et morbos portavit, imitatur; aut, ut moderatius dicam, primus post Christum eorum causa, etiam tamquam impius, aliquid perpeti non recusat, modo ipsi salutem consequantur.

56. *Paulus Christo vivens et mundo crucifixus.* — Quid singula commemoro? ipse enim non sibi, sed Christo et praedicationi vivens, mundumque sibi ipsi crucifigens, ac mundo et rebus iis, quae in aspectum cadunt, crucifixus (Gal. 6, 14.), parva omnia et cupiditate sua inferiora existimat: quamvis etiam ab Hierusalem et per circuitum usque ad Illyricum (Rom. 15, 19.) Evangelium impleverit, quamvis ad tertium coelum (2 Cor. 12, 2.) per raptum pervenerit, quamvis paradisi spectator fuerit, quamvis arcanorum

---

reo, in rei gratiam dicere. Potuit etiam optare Apostolus, in Ecclesia Christi contemptissimus haberi, modo judaeos ad veram justitiam perduceret. Demum si quid difficultatis hic esset, verbis quae sequuntur, penitus tollitur: „Imitatur Christum, qui factus est pro nobis maledictum.“ Optavit Paulus pro fratribus suis id esse et pati, quod fuit et passus est Christus pro nobis. Edit. maur.

verborum auditor. Haec Paulus, et si quis eodem spiritu praeditus est. Nos autem veremur, ne, si cum illis comparemur, stulti quidam principes Taneos simus (Isaï. 19, 11.), aut exactores ad spicam usque spoliantes (Is. 3, 12.), aut populum falso beatum dicentes, addam etiam beati dicti (Id. 9, 16.), et pedum vestrorum viam turbantes aut illusores dominantes, aut juvenes antistites (Ibid. 3, 4.), ac prudentia minime adulti, ne panem quidem et vestimentum, ad hoc ut quibusdam regendis praesimus, habentes; aut prophetae iniqua docentes (Is. 9, 15.), aut principes inobedientes, et digni qui cum patriis ob famis duritiam male audiamus [1]; aut sacerdotes longe ab eo remoti, ut ad cor Hierusalem loquamur (Id. 40, 2.), quae omnia Isaïas, per seraphim et carbonem purgatus (ib. 6, 6.), pulchre exprobrat et contestatur:

57. *Mali pastoris periculum.* — Sed fortasse tantum quidem est hoc opus, tamque molestum et laboriosum cordi sensu praedito et moerenti, ac vere tinea ossium viro prudenti (Prov. 14, 30.). Verum parvum est

---

[1]) Respicit Is. 8, 21., ubi Septuaginta habent: καὶ κακῶς ἐρεῖτε τὸν ἄρχοντα καὶ τὰ πάτρια.

periculum aut casus levis et contemnendus? At enimvero magnum mihi terrorem injiciunt, hinc beatus Oseas adversus nos sacerdotes et prafectos judicium esse dicens (5, 1.), quia laqueus speculae facti sumus, et quasi rete extensum super Itabyrium [1]), quod ab iis fixum est, qui humanas animas venantur, minitansque se facturum, ut malos prophetas demetat (Id. 6, 5.) ac judices eorum igne absumat (Id. 7, 7.), seque paulisper contineat, ne reges et principes ungat: quoniam sibi ipsis ac non per ipsum regnarunt (Id. 9, 4.)

58. *Pastorum iniquitas est quandoque publicae calamitatis causa. — Bonorum paucitas.* Hinc autem divinus Michaeas, Sion in sanguinibus aedificari non ferens, utrumvis sanguinem intellexeris, et Hierusalem in injustitiis, praefectis nimirum ejùs in muneribus judicantibus, et sacerdotibus ejus mercede respondentibus, et prophetis in pecunia divinantibus; pro quibus rebus quid futurum (minatur)? nempe ut Sion quasi ager aretur, et Hierusalem ut pomo-

---

[1]) *Itabyrium,* qui est mons in Galilaea, ut scribit Hieronymus l. 1. *comment. in Os. 5.* et *l. de nomin. hebr.*, nemorosus ille, in quo aucupes exercebantur.

rum costodia sit, et mons domus in nemus sylvae reputetur (3, 10. ss.) Simul etiam eorum, qui officio recte funguntur, paucitatem deplorans, quae tanta sit ut vix alicubi stipula aut racemulus supersit: quippe cum princeps etiam postulet[1]), et judex ad gratiam loquatur (Id. 7, 3.), atque iisdem propemodum verbis cum magno Davide utens: *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus* (Psal. 9, 1.); hincque fore denuncians, ut bona eos deserant, tamquam a tinea consumpta.

59. *In publicis calamitatibus lugere debent sacerdotes.* Joël porro luctum etiam nobis indicit, atque altaris ministros premente fame in planctu versari jubet (1, 13.); tantum abest ut in aliorum calamitatibus eos deliciis indulgere permittat; ac praeterquam quod jejunium sanctificat, et curationem praedicat, ac seniores et parvulos, miserandas, inquam, aetates congregat, insuper ipsos quoque sacerdotes hortatur, ut templum in-

---

[1]) *Princeps postulet.* Conqueritur Michaeas, tantam esse malitiam, ut si princeps postulet aliquid quantumcumque iniquum et illicitum sibi adjudicari, judex statim in reddendo est, rem illi omnem quasi legibus concessam publica sententia adjudicans. Ita Tirinus *in Mich. 7, 3.*

gressi, atque in cinere et saccis, ac perquam demisse et abjecte in terram prostrati, quoniam agri sterilitate afflicti fuerint ac sublatum de domo Domini libamen et sacrificium, humilitate misericordiam attrahant.

60. *Judicum iniquitas. — Doctrinae corruptela.* Quid autem Habacuc? Hic quidem acriori etiam oratione utitur, atque adversus Deum ipsum stomachatur, ac benignum Dominum propter judicum iniquitatem velut clamoribus insequitur, dicens: *Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor injuriam patiens, et non salvabis? Quare ostendisti mihi labores et aerumnas? videre afflictionem et impietatem? In conspectu meo factum est judicium, et judex capit*[1]. *Propter hoc dissipata est lex, et non pervenit usque ad finem judicium* (1, 2. s.). Deinde comminatio, ac deinceps: *Videte contemptores et respicite, admiramini mirabilia et disperdimini, quia opus ego operor.* Sed quid totam illam comminationem subjungere necesse est? Verum paulo post; hoc enim mihi satius esse videtur ad

---

[1]) *Capit* λαμβάνει, accipit, forte personam, ac proinde pro affectu et lubitu judicat; vel mercedem, hinc iniquam fert sententiam etc.

ea quae dicta sunt adjungére: cum multos eorum, qui in re aliqua improbi et iniqui erant, appellasset ac deflevisset, ad extremum ipsos improbitatis quoque duces et magistros inclamat, subversionem quidem turbidam ac mentis ebrietatem et aberrationem vitium vocans: his autem proximos ab ipsis potari dicens, ut respiciant ad tenebras animae ipsorum et speluncas serpentum ac bestiarum, hoc est, improbarum cogitationum domicilia. Atque hi quidem tales sunt, et cum talibus doctrinis ad nos sermonem habent.

61. *Sacerdotes despicientes Dominum. — Boni pastoris imago.* Malachiam autem quonam modo dignum fuerit praeterire, nunc quidem et graviter et acerbe sacerdotes accusantem ac probris incessentem, ut Domini nomen despicientes, quibusque in rebus adjungentem, in eo nempe, quod pollutos panes (Malac. 1, 7.) ad altare afferant, cibos non primitias, et quae ne ducum quidem ulli offerrent, aut, si offerrent, infamia afficerentur, ea tamen factis votis omnium regi offerant, hoc est, clauda et aegra, et corrupta prorsusque profana et despuenda. Nunc autem divini cum levitis pacti eos submonentem (erat autem illud vitae et pacis), ac timore

timere Dominum, et a facie nominis ejus pavere (2, 5. ss.). *Lex veritatis*, inquit, *erat in ore ejus* (Levi), *et iniquitas non est inventa in labiis ejus. In pace rectum iter tenens ambulavit mecum, et multos convertit ab iniquitate, quoniam labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus.* Causa autem quam praeclara simul et formidanda! *Quia angelus Domini omnipotentis est.* Atque maledictiones quidem eas, quae deinceps sequuntur, vitandi mali ominis causa praetereo: veritatem autem pertimesco. Quod vero dictu moderatius simul et utilius est, *An dignum est*, inquit, *ut respiciam ultra ad sacrificium vestrum, aut suscipiam acceptabile de manibus vestris* (Ibid. 13.)? tamquam scilicet maxime stomachans ac sacrificium ipsorum ob ipsorum improbitatem repudians.

62. *Horrendae contra sacerdoets minae.* Nam Zachariae quidem quoties memini, falcem perhorresco, atque item ea, quae ipse adversus sacerdotes contestatur atque ea quidem quae de insigni illo Jesu, magno sacerdote, subindicat; quem cum sermone [1]) suo sordida et indigna veste exuisset,

[1]) Τῷ λόγῳ *sermone* i. e. jubendo ut auferretur, ut legimus Zach. 3, 4: *Auferte vestimenta sordida.*

splendidam et sacerdotalem postea ipsi imponit (Zach. 3, 1. ss.): et quae etiam angelum ad Jesum dicentem ac mandantem inducit; ea, inquam, ut ad majora fortasse et sublimiora, quam multorum sacerdotum captus ferat [1]), tendentia silentio commendentur; nisi quod a dextris etiam ipsius diabolus stabat, ut ei obsisteret: res, meo quidem judicio, non parva, nec parvo metu et cautione digna.

63. *Pastorum delicta et poenae.* Quae autem reliquos pastores studiose accusando et insectando ait, ecquis tam audax est, tamque adamantino animo, qui ea audiens non contremiscat et se ipso moderatior reddatur? *Vox,* inquit, *lugentium pastorum, quia afflicta est magnificentia eorum. Vox rugientium leonum, quia haec passi sunt.* (11, 3.) Ipsos quoque propemodum luctus velut jam praesentes audit, atque una cum iis, qui

---

[1]) Haec autem Gregorii verba non sic accipienda, ac si contemptu „multorum sacerdotum“ dicta sint. Elias idcirco locutum sic fuisse theologum censet, quia *soli* Christo, non autem iis, *qui plures facti sunt sacerdotes* (Hebr. 7, 23.), id convenire existimavit. Unde vox *multos* quasi *soli* opposita accipi debet. Favet Rufinus vertendo: „ad homines pertinere,“ etc., et mox „humani sacerdotii“ etc., qui genuinus sensus est. Edit. maur.

cruciantur, luget. Ac paulo post acrius adhuc et vehementius: *Pascite*, inquit, *oves occisionis, quas qui possidebant, jugulabant, nec poenitentia ducebantur: et qui vendebant eas, dicebant: Benedictus Dominus, quia divites facti sumus: et pastores earum nihil doloris ob eas capiebant. Propterea non parcam ultra super habitantes terram, dicit Dominus omnipotens.* Ac rursus: *Framea, suscitare super pastores*; et: *Percutite pastores, oves extrahite, et inducam manum meam super pastores* (Id. 13, 7.). Et rursus: *Iratus est furor meus super pastores, et super agnos visitabo* (10, 3.): jam scilicet ipsos quoque populi praesides in comminatione adjungens. Tanto studio in hac oratione insidet, nec a minis facile abduci potest. Itaque vereor, ne ipse quoque in odium incurram, omnia ordine commemorans. Verum Zacharias quidem ad hunc modum.

64. *Iniqui Babylonis judices.* Ut autem illos apud Danielem senes praetereamus; etenim praetereamus et quod pulchre de iis a Domino dictum ac praedictum est, nempe quod *egressa est iniquitas ex Babylone a senioribus judicibus, qui populum regere videbantur* (Dan. 13, 5.); quo tandem modo Ezechielem feremus, illum, inquam, magno-

rum mysteriorum et visionum conspectorem et interpretem? Quomodo quae pastoribus praecipit, hoc est, ne vitium gladiumque ipsi supervenientem silentio dissimulent (Ezech. 33, 2. ss.)? quod nimirum hoc nec ipsis, nec iis, qui peccant, utile futurum sit: contra autem, praevidere ac praenunciare utrisque utilitatem allaturum sit; si illi quidem dixerint, hi autem audierint: sin minus, at iis certe qui denunciarint.

65. *Poenae iterum et minae in sacerdotes, seu pastores. — Qui devorant animas ut leones.* Quo item modo alium eum impetum, quem in pastores facit, nunc in his verbis: *Vae super vae erit, et nuncius super nuncium, et visio a propheta requiretur, et lex a sacerdote peribit, et consilium a senioribus* (Id. 7, 26.): nunc rursum in his: *Fili hominis dic ipsi: Tu es terra non compluta, nec pluvia venit super te in die irae: cujus praefecti in medio ejus velut leones rugientes, rapientes rapinas, devorantes animas in potentia.* Et nonnullis interjectis: *Sacerdotes ejus contemnebant legem meam, et polluebant sancta mea: inter profana et sancta,* inquit, *nihil discriminis statuebant, sed omnia unum eis erant, et a sabbatis meis oculos suos operiebant, et in medio eorum coin-*

quinabar (22, 24. ss.) Consumpturumque se et parietem et eos, qui eum liniunt, minatur, hoc est, eos qui peccant, et eos qui peccantium delicta obtegunt: quod malorum principum et sacerdotum est, ac domum Israelis in transversum agentium, secundum corda sua abalienata in cupiditatibus suis.

66. *Qui se ipsos pascunt.* Mitto quae de iis disserit, qui se ipsos pascunt, et lac comedunt, et lanis teguntur, et quod crassum est jugulant, gregem autem non pascunt, nec quod confractum alligant, nec quod errat reducunt, nec quod periit requirunt, nec quod firmum est conservant, sed labore conficiunt ac de industria enecant: sic ut oves ob pastorum inopiam per omnem campum et montem dispersae sint, atque omnibus avibus et bestiis praedae fuerint, quod non esset, qui requireret ac reduceret (34, 2. ss.). Quid postea? *Vivo ego, dicit Dominus, pro eo quod haec ita se habent, atque oves meae in praedam fuerunt, ecce ego super pastores, et requiram oves meas de manibus eorum,* atque eas quidem colligam mihique asseram; illi autem haec et illa patientur, quae videlicet malos pastores pati consentaneum est.

67. *Digna luctu praelatorum improbitas.* Sed ne omnium voces atque omnes prophetas

enumerans, sermonem in longum protraham, post quam unius adhuc Hieremiae, antequam formaretur, cogniti et ab ispa vulva sanctificati, mentionem fecero, reliquos omnes praeteribo. Quaerit quidem hic capiti aquam et oculis fontem lacrymarum, ut Israelem pro dignitate lugeat: non minus autem antistitum etiam improbitatem deplorat.

68. *Sacerdotes et pastores Dominum ignorantes. — Impii et stulti. — Dispergentes gregem. — Eorum poena, mors.* Ac Deus quidem sacerdotes coarguens, his ad eum verbis utitur: *Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? et qui legem meam complectebantur, nesciebant me: et pastores impie agebant adversum me* (Id. 2, 8.). Ipse autem rursum ait: *Pastores stulte egerunt, et Dominum non quaesierunt: ac propterea grex universus non intellexit, et dispersi sunt* (Id. 10, 21.). Atque alio loco: *Multi pastores demoliti sunt vineam meam; contaminaverunt partem meam desiderabilem, adeo ut in inviam solitudinem redacta sit* (Id. 12, 10.). Mox in ipsos pastores rursum invehitur: *Vae pastoribus, qui disperdunt et dispergunt gregem pascuae meae. Ideo haec dicit Dominus ad eos, qui pascunt populum meum: Vos dispersistis gregem*

meum, et ejecistis eos et non visitastis. Ecce ego ulciscar super vos secundum malitiam studiorum vestrorum (Jerem. 23, 1. 2.). Quinetiam pastores ululare atque arietes ovium plangere jubet, quoniam impleti sunt dies eorum, ut interficiantur (25, 34.).

69. *Praescriptae pastoribus regulae ab Apostolo. — Praescriptae ab ipso Christo.* Quid antiqua commemoro? Quotusquisque est, qui si ad canones eos et regulas se ipsum exigat, quas Paulus de episcopis et presbyteris constituit, nempe ut sobrii et pudici sint, non vinolenti, non percussores, ad docendum idonei, irreprehensibiles in omnibus rebus (1. Tim. 3, 2. 3. et Tit. 1. 7.), atque hujusmodi, ut ab improbis attingi nequeant, non sese a canonum rectitudine permultum abesse comperiet? Quid ea referam, quae Jesus discipulis suis, ad praedicationem eos mittens, praescribit? quorum ne singula explicem, haec summa est, ut virtute tales sint atque ita expéditi ac modesti, et, ut uno verbo dicam, coelestes, ut non minus ob eorum vitam et mores, quam ob sermonem atque doctrinam Evangelium currat (Matth. 10, 9. et Luc. 9, 3.)?

70. *Pastorum animos terrere debent dicta in scribas et pharisaeos.* Mihi vero timo-

rem incutiunt etiam pharisaei probris onerati et scribae redarguti: quibus cum nos virtute longe superiores esse debeamus, quemadmodum nobis praeceptum est, si modo coelorum regnum consequi cupimus, turpe profecto fuerit, si ipsis etiam pejores inveniamur; adeo ut ipsi quoque: serpentes appellemur et genimina viperarum, et duces coeci, culicem colantes et camelum deglutientes, et sepulcra externe quidem pulchra, interne autem sordida, et paropsides in speciem mundae, aliaque omnia, quae illi et sunt et nominantur (Matth. 23, 13. s.).

71. *Pius Gregorii metus. — Quantum his affectus Gregorii animus. — Quid requiritur in pastoribus.* In his ego cogitationibus dies noctesque versor: haec medullas etiam meas eliquant et carnes conficiunt, nec me audacem esse sinunt ac sublata facie incedere. Haec animum meum dejiciunt et mentem contrahunt, et linguae vinculum injiciunt, faciuntque, ut non de praefectura, nec de componendis ad virtutem et dirigendis aliis cogitem, id quod exuberantis cujusdam facultatis est; sed quomodo ipse venientem iram effugere, atque a vitii rubigine non nihil me ipsum abradere queam. Purgari prius oportet, deinde purgare; sa-

pientia instrui, atque ita demum alios sapientia instruere; lux fieri, et alios illuminare; ad Deum appropinquare, et ita alios adducere; sanctificari, et postea sanctificare; manibus deducere, prudentia consulere.

72. *Amicorum Gregorii objectiones. — Nulla est longior ad sacerdotium praeparatio, ne quidem extrema senectus.* Quando igitur haec erunt, inquient homines ad omnia celeres, nec satis cauti, facile aedificantes et diruentes? Quando lucerna supra candelabrum (Matth. 5, 15.)? Ubi talentum? sic enim gratiam vocant. Haec ii, qui amicitia quam religione fervidiores sunt. Quando haec erunt, et quae mea est ratio, quaeritis, viri fortissimi? Ne extrema quidem senectus huic rei praestituta longum tempus censeri debet. Senectus enim cum prudentia conjuncta imperitae juventuti praestat, et considerata tarditas inconsultae temeritati, et breve regnum diuturnae tyrannidi; quemadmodum et exigua portio maximi pretii multis vilibus et fallacibus opibus, et parum auri multis plumbi libris, et parva lux densissimis tenebris.

73. *Periculosa celeritas; sed periculosior in actione quam in verbis. — Pavenda sacerdotis munia et dignitas.* Alioqui veren-

dum est, ne lubrica haec celeritas praecepsque studium seminibus illis non absimile sit, quae in petras ceciderunt; et quia terrae altitudinem non habebant, statim exorta, ne primum quidem solis calorem ferre potuerunt (Matth. 13, 5.): aut etiam fundamento in arena jacto, quod pluviae ac ventis ne tantillum quidem restitit (id. 7, 26.). *Vae tibi civitas*, ait Salomon, *cujus rex junior est* (Eccle. 10, 16.); idemque: *Ne sis celer in verbis* (Prov. 29, 20.): minorem scilicet rem [1]) esse asserens celeritatem in verbis, quam ferventem in actione festinationem. Et quis est, qui contra haec omnia celeritatem potius quam securitatem et utilitatem exposcat? Quis est qui veritatis propugnatorem, unius dieculae spatio velut e luto statuam fingit: illum, inquam, qui cum angelis stabit, cum archangelis glorificabit, ad supernum altare sacrificia transmittet, cum Christo sacerdotio fungetur, figmentum [2]) instaurabit, imaginem exhibebit, superno mundo opificem aget, et, ut, quod majus est, dicam, deus erit aliosque deos efficiet?

---

[1]) *Minorem rem*, minus peccari celeritate loquendi quam praecipiti agendi ratione.

[2]) *Figmentum*, hominem scil., quem Deus primum

74. *Cur Gregorio sacerdotium timorem injiciebat. — Ardua est homini Dei cognitio.* Scio cujus ministri sumus, et ubi jacentes, et quo mittentes. Scio quae Dei sublimitas, quae humana infirmitas ac rursum potentia sit [1]. *Coelum excelsum, terra autem profunda* (Prov. 25, 31.). Et quisnam eorum ascendet, qui peccato prostrati sunt? Quis infernam caliginem et carnis crassitiem adhuc gerens, tota mente totam illam mentem pure spectabit, rebusque stabilibus et ab oculorum aspectu remotis inter instabiles oculisque subjectas miscebitur? Vix enim quisquam hic eorum, qui majorem in modum purgati sunt, etiam ipsum summi illius boni simulacrum cernere queat, non secus atque ii, qui solem in aquis intuentur. *Quis mensus est aquam manu, et coelum palmo, et universam terram pugillo? Quis statuit*

effinxit rectumque fecit, sed quia peccato e statu pristino decidit, *imaginem* animae impressam per gratiam, quam peccando amisit, deturpavit. *Opificem aget,* δημιουργήσοντα qui superiori mundo operam suam praestabit.

[1]) Sensus est: Timeo sacerdotium suscipere, quia scio, cujus ministri sumus scil. Dei sublimissimi; et *ubi jacentes* scil. in infirmitate, et *quo mittentes,* scio quae *rursum potentia sit* sacerdotis licet infirmi, in eo sita, ut homines mittat ad Dei sublimitatem.

montes in pondere, et silvas in statera (Isai. 60, 12.)? *Quis locus requietis ejus* (Id. 64, 1.), *et cui ex omnibus rebus assimilabitur* (Id. 40, 18, 25.)?

75. *Praelara hominis descriptio.* — *Non plus laetitiae affert in literis, quod inventum est, quam molestiae id quod effugit.* Quis est, qui omnia in verbo effecit (Psal. 32, 6.), et sapientia hominem condidit, ac res inter se dissitas copulavit, terramque spiritui miscuit, animalque visibile et invisibile composuit, caducum et immortale, terrestre et coeleste, Deum attingens nec comprehendens, appropinquans et procul recedens? *Dixi: Sapiens efficiar,* ait Salomon: *at ipsa multo quam ante longius a me recessit* (Eccl. 7, 24.), nempe sapientiam dicens. Ac sane qui *addit scientiam, addit dolorem* (Id. 1, 18.): quippe cum non plus laetitiae afferat id quod inventum est, quam molestiae id quod effugit: quo modo iis, ut opinor, usuvenire solet, qui, cum adhuc siti laborent, ab aquis abstrahuntur; aut qui id quod se habere existimant, manibus tenere nequeunt; aut quos fulgetri splendore perstrictos lux statim deseruit.

76. *Majestas, altitudo et dignitas sacerdotii mentem Gregorii dejiciebant.* Hoc me

in inferiori loco tenebat humilemque reddebat, in eamque mentem impellebat, ut melius esse censerem laudis vocem audire (Psal. 25, 7.), quam earum rerum, quae vires meas superarent, explanatorem me profiteri: nempe majestas, et altitudo, et dignitas, et purae naturae [1]), vix Dei splendorem capientes, quem abyssus operit (Id. 103, 6.), cujus tenebrae latibulum sunt (Id. 17, 12.), utpote luminis purissimi ac plerisque inaccessi, qui et in universo et extra universum est, qui et pulchritudo omnis est et supra omnem pulchritudinem, qui mentem illuminat et mentis celeritatem ac sublimitatem effugit; quantumque percipitur, tantumdem semper se subducit, amantesque sui ex eo quod fugit ac velut jam comprehensus se proripit, ad superna illicit.

77. *Sacerdos est animarum pronubus.* — *Gregorius ab utero Deo consecratus.* Ac tantum quidem et tale est quod expetimus et quod consequi studemus; talemque esse oportet animarum nymphagogum ac pro-

---

[1]) *Purae naturae.* Sensus est: *Me inferiori loco tenebat* infinita *Dei altitudo* etc., si enim mentes angelicae ab omni corpore solutae et purae Dei splendorem non capiunt, quomodo possem ego me profiteri explanatorem earum rerum, quae vires meas superant?

nubum. Mihi vero periculum est, ne etiam manibus et pedibus vinctis a thalamo extrudar, ut qui nuptiali veste haudquaquam indutus sim (Matth. 22, 13.), verum impudenter me ipsum iis, qui illic recumbunt, immiscuerim. Quamquam ab ipsa juventute accitus sum; libet enim aliquid multis incognitum efferre, atque ad Deum a vulva ipsa projectus (Psal. 21, 11.), et ex materna pollicitatione donatus [1]) ac postea periculis con-

---

[1]) *Donatus.* Nonna, Gregorii mater, cupiens masculam prolem, cum eam crebris precibus a Deo impetrasset, filium sibi dono Dei concessum illi a quo acceperat, Annam Samuelis matrem (1. Reg. 1, 11. 28) aemulata, consecravit. *Postea periculis confirmatus.* Respicit gravissimam tempestatem, quam incidit Athenas navigans, de qua scribit or. 18. n. 31: „Cum Alexandria per mare parthenicum in Graeciam . . . navigarem paululumque jam processissemus, gravis tempestas exorta est, et quales haud multas prius meminissent, ut ajebant, qui mecum vehebantur. Hic cum omnes communem mortem metuerent, mihi contra mors animae (nondum enim erat baptizatus) majorem formidinem afferebat. In periculum enim miser veneram ne non initiatus e vita discederem, spiritualem aquam inter exitiosas et mortiferas undas desiderans. Ac proinde clamabam, obsecrabam, breve quoddam temporis spatium expetebam . . . Hujus ipsi periculi donum exstitimus. Ut enim nos Deo voveramus, si discrimen effugeremus, ita postquam evasimus, nos ei etiam dono dedimus.“

firmatus; simulque desiderium crevit et ratio concurrit, omniaque ei, qui me in sortem accepit et servavit, dono dedi, opes, splendorem, valetudinem, sermones ipsos, ex quibus hunc dumtaxat fructum cepi, quod eas contempsi, ac quaedam habui, quibus Christum anteponerem. Ac *dulcia mihi facta sunt eloquia Dei ut favus mellis* (Id. 118, 103.); *et prudentiam advocavi ac sapientiae dedi vocem meam* (Prov. 2, 3.). Aliaque etiam haec adjunxi, nempe irae moderari, linguam frenare, oculum coercere, ventrem regere, gloriamque humi manentem calcare. Ut minus sapiens dico (2. Cor. 11, 23.), sed tamen dicam; his rebus plerisque fortasse haud deterior factus sum.

78. *Animabus regendis imparem se arbitratur Gregorius. — Illis praesertim luctuosis temporibus, in quibus omnia perturbantur. — Membra dissident. — Perit caritas. — Sacerdos nomen inane.* At majus, quam pro viribus nostris est alterum istud philosophiae genus, nimirum animarum imperium ac praefecturam accipere, cumque ne recte quidem pasci adhuc sciamus, nec animo, quantum par est, purgati simus, gregi gubernando praefici: idque hujusmodi temporibus, in quibus praeclare cum

eo agitur, qui alios sursum deorsumque jactari ac perturbari conspiciens, effuso cursu de medio fugiat, ac sub locum aliquem a periculo tutum secedens, pravi illius tempestatem et caliginem vitet. Hoc, inquam, tempore, quo membra inter se pugnant, et si quid caritatis supererat, abscedit, atque inane jam nomen est sacerdos, effusa videlicet, ut Scripturae verbis utar, in ipsos quoque principes contemptione (Psal. 96, 40.).

79. *Quilibet impudens ad docendum. — Ad damnandos alios. — Optimus habetur, qui acutius maledicit.* Atque utinam inane [1]) esset! nunc vero vertatur in impiorum capita blasphemia. Ceterum metus omnis ex animis pulsus est, in ejusque locum subrogata impudentia: estque volentis cujuslibet scientia et profunda Spiritus (1. Cor. 2, 10.), atque omnes ex hoc uno pii sumus, quod alios impietatis damnamus. Judicibus porro iis utimur, qui Deo bellum indixerunt [2]), cani-

---

[1]) *Atque utinam inane* κενόν *esset.* · Utinam nomen sacerdotis contemptibile solum esset; nunc vero odibile est et exsecrabile atque ea blasphemia dignum habetur, quae in impiorum (ἀθέων) capita tantum ut vertatur, optandum.

[2]) *Utimur iis, qui Deo bello indixerunt* τοῖς ἀθέοις i. e. infidelibus, impiis, ut bene addit Elias,

busque sancta projicimus atque ad porcorum pedes margaritas mittimus (Matth. 7, 6.), profanis auribus et animis divinam doctrinam evulgantes: atque hostium vota miseri sedulo explemus, et in adinventionibus nostris sine ullo pudore fornicamur (Ps. 105, 39.). Moabitae vero et ammonitae, quibus ne Domini quidem Ecclesiam ingredi licebat (Deut. 23, 2.), in ea quae apud nos sanctissima sunt, irrumpunt. Ac nos omnibus non justitiae portas (Psal. 117, 19.), sed maledicentiae mutaeque in nos ipsos audaciae januas aperuimus. Atque hic apud nos optimus habetur, non qui Dei metu praeditus ne verbum quidem otiosum emiserit, sed qui proximum suum plurimis maledictis vel aperte, vel occulte fixerit; ac sub lingua laborem et dolorem (Psal. 10, 7.), aut, ut aptius loquar, venenum aspidum (Psal. 13, 3.) versaverit.

80. *Alienorum vitiorum maligni observatores. — Non moribus et vita, sed amore vel odio, bonos et malos distinguimus.* Huc accedit, quod alii aliorum peccata observamus, non ut lugeamus, sed ut exprobremus; neque

---

provinciarum rectoribus, qui etiam de negotiis ecclesiasticis et fidei dogmatibus a partibus provocati se immiscebant.

ut medicinam afferamus, sed ut novum vulnus infligamus, atque a proximorum vulneribus excusationem vitiis nostris petamus. Jamvero malos et bonos, non vita, sed dissensio, vel amicitia [1]), tamquam notis quibusdam insigniunt: et quae hodie laudamus, eadem crastino die vituperamus: et quae apud alios infamia notantur, eadem apud nos admirationi sunt: omniaque flagitia impietatem amplectentibus facile condonantur. Usque adeo in vitio magnanimi sumus!

81. *Tristis Ecclesiae facies. — Confusa omnia, ut in nocturna et navali pugna.* Facta denique omnia sunt, ut ab initio, cum nondum mundus erat, nec pulchra ea constitutio et formatio, quam nunc cernimus: sed omnia confusa et incondita formatricem manum et potentiam requirebant. Aut, si mavis, non secus atque in nocturna pugna obscurisque lunae radiis hostium et amicorum vultus non internoscentes; vel sicut in navali conflictu et tempestate, ac ventorum

---

[1]) *Amicitia* ἡ φιλία. Plures codices habent ὁμοδοξία opinionum consensio. Sensus est, norma, secundum quam alios judicamus bonos vel malos, non est vitae conversatio, sed affectus; illos censemus bonos, qui nobiscum stant; malos illos, qui a nobis dissentiunt nobisque adversantur.

impressionibus, et stridentis undae fervore ac fluctuum incursionibus, et navium collisionibus, et contorum impulsibus et eorum qui remigibus praesunt vocibus, et cadentium gemitibus undique personantes, atque consilii inopia oppressi, nec virtutis declarandae tempus habentes, (heu gravem calamitatem!) irruimus alter in alterum, atque a nobis ipsis mutuo conficimur.

82. *Ut populus, ita sacerdos. — Pro veritate certare laudabile est. — Hoc belli genus pace praestantius.* Nec populus quidem ita se habet, aliter vero sacerdos. Quin potius illud nunc mihi prorsus expleri videtur, quod in maledictione olim dicebatur: *Factus est sacerdos sicut populus* (Osee 4, 9.). Nec rursum vulgus quidem ita se gerit, populi autem optimates ac praesides contrario modo: quin potius hi aperte quoque bellum sacerdotibus inferunt, subsidium ad persuadendum habentes pietatem. Quamquam ii quidem, qui de fide ac supremis et primariis quaestionibus pugnant, ita sane afficiantur: nec ego reprehendo, imo, si vere loquendum est, insuper etiam laudo iisque gratulor. Atque utinam ex eorum numero sim, qui pro veritate decertant, atque in offensionem et odium incurrunt; imo etiam in hoc numero

esse gloriabor. Melius enim est laudabile bellum pace a Deo disjungente: ob eamque causam lenem et mansuetum hominem Spiritus ad pugnam armat, ut qui bellum recte gerere queat.

83. *Improba, fidei praetextu, privata contentio.* Nunc autem nonnulli sunt, qui de parvis etiam rebus, nec quidquam utilitatis afferentibus, digladientur, sociosque mali, quoscunque possint, admodum imperite ac temere adsciscant. Posteaque his omnibus fides praetexitur: atque sanctum et venerandum hoc nomen [1]) privatis eorum contentionibus distrahitur. Ac proinde, ut consentaneum est, odio quidem apud gentes habemur, quodque gravius est, causam nullam afferre possumus, quin jure ac merito. Apud nostros autem, etiam probiores et faciliores, infamia laboramus. Non enim mirum, si apud multitudinem, quae vix aliquid boni probarit.

84. *Christiani et sacerdotes contempti.* —

---

[1]) *Hoc nomen* scil. fidei, Alii ad aliud referunt. Carpit Gregorius quod ejusmodi quaestiones et pugnae saepe nonnisi de verbis venditentur necessariae ad tuendam vindicandam fidem, cum propter eas fides potius damnum patiatur et veri fideles scandalo afficiantur.

Comicorum etiam sale aspersi. Supra dorsa nostra fabricant peccatores (Psal. 128, 3.), et quae alii in alios excogitamus, ea adversus omnes habent [1]: ac spectaculum novum facti sumus, non angelis et hominibus (1. Cor. 4, 9.), ut ille athletarum fortissimus Paulus, adversus principatus et potestates (Eph. 6, 12) certans, sed omnibus propemodum improbis, et omni tempori ac loco, in foris, in conviviis, in voluptatibus, in luctibus. Jam autem etiam ad scenam usque prodiimus, quod pene lacrymans dico, et cum impudicissimis ridemur: nec ullum tam jucundum acroama [2]

---

[1]) Inimici Dei et Ecclesiae abutuntur dissidiis nostris internis (de quibus egerat n. 79. 80.) adversus nos ea retorquentes, quae ipsi invicem contra nostros cogitamus, loquimur et facimus. Ita supra dorsa nostra fabricant.

[2]) *Acroama*, quod mulcet, delectat aures. Describit hic s. doctor tristissimam illorum temporum conditionem, quae conditioni nostri aevi prorsus similis est; nam et nostra aetate neque spectacula in theatris exhibita, neque negotiorum publicorum in comitiis acta arrident, nisi versentur circa res ad fidem, disciplinam ritumque catholicum spectantes. Nr. 85. *Haec* i. e. hanc tristissimam conditionem; qui *pro bono illo et mansueto* i. e. Christo, qui mansuetudinem docet; *qui Deum plus amant*, qui zelum habent, sed non secundum scientiam.

et spectaculum est, quam cum christianus comicis cavillis incessitur.

85. *Hi fructus contentionum privatarum mutuique belli. — Tenendus in omni pugna modus; maxime in pugna pro Christo.* Haec nobis intestinum bellum attulit: haec ii, qui pro bono illo et mansueto immodice pugnant: haec ii, qui Deum plus amant quam utile sit. Et quidem praeter ea, quae legibus statuta sunt, luctari, vel aliud quoddam certaminis genus obire non licet; aut alioqui omnium clamoribus exagitabitur ignominiaque afficietur, ac victoriae jacturam faciet, qui perperam luctatus fuerit, aut aliud quoddam certaminis genus non recte obierit, nec juxta constitutas certaminis regulas, quantumvis alioqui fortis sit artisque peritissimus: pro Christo autem, non ut Christo gratum est, quispiam pugnabit, ac deinde gratum paci [1]) faciet, pro ea, non ut licet, bellum gerens?

86. *Christi nomen fugat daemones.* Ac daemones quidem etiamnum vocato Christo contremiscunt, nec ob nostram improbitatem hujus nominis vis imminuta et exstincta est:

---

[1]) *Paci* i. e. Christo, qui est pax nostra; vel, si quis ratione non probanda bellum gerat, pacem non promovebit, paci non consulit: Nr. 86: *Daemones . . . contremiscunt.* Cf. *opusc.* I., 105; XI., 128. annot.

nos vero rem nomenque adeo venerandum contumelia afficere non veremur: idque, cum aperte propemodum ac singulis diebus clamantem eum audiamus: *Nomen meum propter vos inter gentes blasphematur* (Isai. 52, 5).

87. *Nihil externi timet Gregorius; non Julianum complementum diaboli.* Nec vero externum bellum metuo, nec feram illam, quae nunc adversus ecclesias impetum fecit, ac diaboli complementum [1]), licet ignem minetur, licet gladios, licet feras, licet praecipitia et voragines, licet omnes, qui unquam furore praecipites acti sunt, saevitia et crudelitate superet; licet jam inventis supliciis acerbiora alia comminiscatur. Unum adversus haec omnia remedium habeo, unum ad victoriam iter: *In Christo gloriabor* (Philip. 3, 3.), nimirum ut pro Christo mortem oppetam.

88. *Adversus bellum intestinum una salus. — Manus in modum crucis extendere. — Pugnare. — Psallere. — Sacrificare. —*

---

[1]) *Diaboli complementum* τοῦ πονηροῦ τὸ πλήρωμα, feram illam (codd. penes omnes ad marginem habent: *Julianum*, quasi s. Gregorius respexerit apostatam illum), quae plena est diabolo, quam diabolus penitus occupavit suaque malitia replevit.

Lamentari. Quod autem ad meum bellum [1]) attinet, quo me vertam nescio, quod subsidium excogitem, quam sapientem orationem, quam gratiam, qua armatura adversus pravi illius astus instruar. Quis Moses hunc devincet, manus in monte extendens, ut crux typice expressa et in antecessum adumbrata palmam obtineat (Exod. 17, 11.)? Quis Josue post eum, cum divini exercitus imperatore simul in aciem prodiens (Josue. 5, 14.)? Quis David vel psallens, vel funda pugnans (1 Reg. 16, 16, et 17, 49.), potentiaque ad bellum a Deo accinctus digitisque ad praelium exercitatus (Psal. 143, 1.)? Quis Samuel pro populo orans et sacrificans, eumque, qui victoriam adipisci poterat, in regem ungens (1 Reg. 7, 5.)? Quis Jeremias haec pro dignitate deplorabit, lamentationes pro Israele literis mandans?

89. *Clamare.* — *Orare.* Quis clamabit: *Parce, Domine, populo tuo, et ne des heredi-*

---

[2]) *Meum bellum* πρὸς δὲ τὸν ἐμὸν πόλεμον. Videtur mendum irrepsisse. Dixerat enim n. 87. τὸν μὲν ἔξωθεν πόλεμον non metuo. Jam incipit loqui de bello, quod metuit, illud scil. *internum*, intestinum. Quare ratione oppositionis legendum forte esset τὸν ἔνδον vel ἔνδοθεν (pro ἐμὸν) πόλεμον, prout hoc bellum revera appellat n. 91.

tatem tuam in opprobrium, ut dominentur eis nationes (Joël 2, 17)? Quis Noë pro nobis orabit, et Job et Daniel, illi, inquam, qui simul orant ac numerantur [1]): ut bellum nobis paulum conquiescat, ut ad nos ipsos redeamus, ut alii alios tandem agnoscamus, ut pro uno Israele, non amplius Judas et Israel simus, non amplius Roboam et Hieroboam, non amplius Hierusalem et Samaria, quae partim propter peccata hostibus traduntur ac partim deplorantur?

90. *Huic bello imparem se putat Gregorius et fugam arripit.* Etenim ego huic bello imparem me esse fateor: ac propterea terga dedi, obtectoque prae pudore vultu me in fugam converti, et solitarius sedere (Thr. 3, 28), quia amaritudine impletus sum (ib. 1, 20), ac silere quaesivi, tempus malum esse cognoscens: quoniam calcitrarunt dilecti (Deut. 32, 15), quoniam filii desertores facti sumus, nos, inquam, vinea illa pulchris palmitibus praedita, vinea vera, tota fructifera, tota speciosa, et supernis imbribus pulchre exoriens: quoniam in ignominiam mihi conversum est

---

[1]) *Qui simul orant et numerantur* Ez. 14, 14., non ab invicem divisi sunt ac inter se digladiantur, sicut modo christiani inter se dissident.

diadema decoris, signaculum gloriae meae, gloriationis corona [1]). Quod si quis ad haec audax et fortis est, hunc ego praefidentiae ac fortitudinis nomine beatum esse censeo.

91. *Bellum internum. — Vix cum Dei gratia superare quis possit. — Animarum curam suscipere tutum non est, prius quam mens perfecte sit purgata.* Nondum de interno bello atque in nobis ipsis et in affectibus sito verba facio, quo nocte ac die, partim occulte, partim aperte ab humilitatis corpore (Philip. 3, 21.) divexamur, et ab ea, quae nos per sensus atque alia hujus vitae oblectamenta sursum deorsumque versat, jactatione, atque a luto faecis (Psal. 39, 3), cui infixi sumus, (Id. 68, 3.), et a peccati lege spiritus legi repugnante (Rom 10, 32), regiamque in nobis imaginem, et quidquid divinae defluxionis nobis inspersum est, corrumpere conante. Vix porro quisquam, nec nisi diuturna philosophia se ipsum domuerit, atque animae nobilitatem et claritatem ab eo, quod humile est et cum tenebris conjunctum, paulatim abruperit, vel Deum propi-

---

[1]) Desumpta haec sunt ex variis s. Scripturac effatis, scil. ex Jer. 2, 21; 3, 14; Os. 10, 1; 1. Cor. 9, 2; 1. Thess. 2, 19. etc.

tium nactus sit, aut etiam ambo haec habuerit, atque ad oculos sursum erigendos quam maxime sese exercuerit, deprimentem materiam [1]) superare queat. Prius autem quam éam pro virili sua quispiam superarit, mentemque, quantum sat sit, repurgarit, longeque supra alios ad Deum appropinquarit, animarum curam et imperium suscipere, ac mediatorem inter Deum et homines agere (hoc enim fortasse sacerdos est), minime tutum esse censeo.

92. *Qua cautione et religione ad Deum accedere oporteat. — Tabulae legis, litera et spiritus.* Unde autem in hunc metum inductus sum? ne me timidiorem, quam par sit, existimetis, sed cautionem potius meam et providentiam magnopere probetis. Audio quidem ex ipso Mose, quo tempore Deus ipsi oracula edebat, quod cum plures ad montem acciti fuissent, inter quos unus Aaron etiam erat cum duobus filiis sacerdotibus, et septuaginta seniores senatus (Ex. 24, 1), ceteri quidem omnes e longinquo adorare jussi sunt, Mosés autem solus appropinquavit,

[1]) Deprimentem materiam τῆς κατασπώσης ὕλης, terrenum et crassum corpus, quod teste Sapientia 9, 15. *aggravat animam.*

plebs vero simul non ascendit: tamquam videlicet non omnium esset ad Deum appropinquare, sed eorum dumtaxat, qui Dei gloriam, Mosis instar, capere possent. Atque etiam ante haec, cum primum lex ferretur, alios quidem buccinae et fulgura et tonitrua, et caligo ac mons totus fumo circumfusus (ib. 19, 16.), et horrendae minae, etiam *si bestia montem tetigerit, lapidibus opprimetur* (ib. 19, 12.), atque alii hujusmodi terrores inferiori loco sistebant, abundeque amplum ipsis erat vel solam Dei vocem audire, idque cum apprime se ipsos purificassent: Moses autem et ascendit et nubem ingreditur (ib. 24, 15. 18.), et leges ac tabulas accipit; vulgo quidem literae; iis autem, qui supra vulgus assurgunt, spiritus (2. Cor. 3, 6. s.).

93. *Nadab et Abiud. — Heli sacerdos et Oza.* Audio item de Nadab et Abiud, quod cum solum alieno igne thura adolevissent, alieno quoque igne absumpti fuerint (Lev. 10, 1. ss.), per id nimirum, quo impium facinus perpetrarant, puniti, atque idem exitii quod et impietatis tempus ac locum nacti. Ac ne pater quidem Aaron, qui secundum Mosem primas apud Deum obtinebat, saluti ipsis esse potuit. Quin illud compertum

habeo, et Heli sacerdotem, et aliquanto postea Ozam, illum quidem sceleris filiorum, quod adversus sacrificia committebant, ollas ante tempus delibantes, poenas pependisse (1. Reg. 2, 12. ss.), idque cum eorum impietatem non modo non probaret, sed etiam persaepe ipsos objurgasset: hunc autem quod arcam a bove distractam tantummodo contigisset, eam quidem servasse, ipsum autem periisse (2. Reg. 6, 6. s.): Deo nimirum hac ratione arcae suae venerationi consulente.

94. *Requisita in ministro et in victimis integritas corporis. — Quantam ingressus in templum munditiem requirebat.* Illud insuper scio, ne corporum quidem labes in sacerdotibus (Lev. 21, 17.) aut sacrificiis a censura immunes exstitisse, verum legibus ita sancitum fuisse, ut perfecti perfecta offerrent (id. 22, 18. ss.), ad significandam, ut opinor, animae integritatem. Nec sacerdotalem stolam aut vas aliquod sacrum cuivis attingere licuisse. Nec sacrificia ipsa a quibus et quo tempore ac loco minime conveniebat, consumere (ib 8, 31), nec unctionis oleum imitari, nec compositionis thymiama (Ex. 30, 9): nec denique templum ingredi cuiquam liberum fuisse, nisi et animo et corpore vel ad

minima usque purus esset: tantum aberat, ut ad sancta sanctorum audacter accederet, quae uni dumtaxat, ac semel quotannis adire licebat (Lev. 16, 2.): tantum aberat, ut cuivis jus esset, velum aut propitiatorium, aut arcam aut cherubim vel prospicere, vel attingere.

95. *Christus magnus Deus, magna hostia, magnus Sacerdos. — Sacerdos hostia vivens, sancta, Deo placens. — Eucharistia sacrificium externum est et antitypum. — Sacerdos sanctus esse debet operibus. — Oculis et auribus. — Ore, labiis et lingua.* Haec igitur cum ego nossem, illudque insuper, neminem magno et Deo et sacrificio et pontifice dignum esse, nisi qui prius se ipsum Deo hostiam viventem exhibuerit, ac rationabile obsequium gratum atque acceptum ostenderit (Rom. 12, 1.), Deoque sacrificium laudis (Ps. 49, 1.) ac spiritum contritum obtulerit (Ps. 50, 19.), quod solum sacrificium is, qui omnia dedit, a nobis exposcit; quo tandem modo externum illud sacrificium [1]) illud magnorum mysteriorum

---

[1]) Insigne testimonium pro veritate dogmatis catholici de missae sacrificio, quod dicit μεγάλων μυστηρίων ἀντίτυπον scil. immolationis Christi in cruce.

antitypum ipsi offere auderem aut quo modo sacerdotis personam et dignitatem subire, prius quam sanctis operibus manus purificassem? prius quam rebus creatis salubriter atque ad Creatoris solum admirationem, non autem ad figmenti [1]) damnum aspiciendis oculos assuefecissem? prius quam per Domini disciplinam aures meae satis apertae fuissent ac mihi adjuncta esset auricula (Isai. 50, 5.), quae non graviter audire posset, atque aurea inauris pretioso Sardio alligata (Prov. 25, 12.), hoc est sapientis sermo, auri recte audienti? prius quam os, labia et lingua, illud quidem apertum fuisset, ac Spiritum attraxissem, aut dilatatum et impletum Spiritu exponendis mysteriis et dogmatibus: haec autem divino sensu, ut sapientiae verbis utar (Prov. 15, 7.), ligata fuissent, addam etiam tempestive soluta: ac denique lingua exsultatione (Psal. 125, 2.) impleta fuisset divinaeque melodiae plectrum effecta, a gloria excitata, diluculo exsurgens (Id. 56, 9.), atque eousque laborans, ut faucibus ipsis adhaereret (Psal. 136, 6.)? prius quam sta-

---

[1]) *Figmenti.* Textus receptus habet τοῦ πλάσαντος, sed cum pluribus codd. et ratione habita sensus videtur legendum τοῦ πλάσματος i. e. hominis.

tuti essent ad petram pedes mei (ib. 39, 3.), perfecti tamquam cervorum (ib. 17, 34.), meique secundum Deum gressus directi essent, ita ut nec pene (ib. 72, 2.), nec ullo omnino modo effunderentur? prius denique quam omnia membra justitiae arma (Rom. 6, 13.) effecta fuissent, omnemque mortalitatem abjecissent (2. Cor. 5, 4.), a vita scilicet absorptam ac spiritui cedentem?

96. *Praeclare in Scripturis et Christi sensu versatus.* Ecquis porro, cum nondum castis et igne examinatis Dei eloquiis (Psal. 11, 7.) corde incensus sit, dum Scripturae ipsi aperiuntur (Luc. 24, 32.), nec ea super latitudinem cordis tripliciter [1]) descripserit, ut Christi mentem habeat (1. Cor. 2, 16.); nec in thesauros multitudini absconditos, et invisibiles ac tenebrosos ingressus sit (Job. 38, 22), ut opes in ipsis conditas spectet, aliosque ditare queat, spiritualia spiritualibus comparans (1 Cor. 2, 13.)?

97. *Templum Dei vivi. — Peritus figurarum et veritatis Scripturarum. — Spiritus et literae.* Ecquis cum Domini volupta-

---

[1]) *Tripliciter.* Advertere juvat a Gregorio dictum τρισσῶς *tripliciter*, quia bis in tabulis lex scripta est, semel autem in corde per spiritum. Edit. maur.

tem (Psal. 26, 4.) nondum, ut videre dignum est, viderit, templumque ipsius visitaverit, vel potius vivum Dei vivi templum factus sit, Christique in spiritu habitaculum? Ecquis, cum figurarum et veritatis cognationem et discrimen nondum agnoverit, atque ab illis quidem secesserit, huic autem sese adjunxerit, ut literae vetustatem fugiens spiritus novitati serviat (Rom. 7, 6.), pureque ad gratiam a lege transeat spiritualiter impleta in corporis evacuatione?

98. *Virtutum et appellationum Christi.* — *Verbi ipsius particeps.* Ecquis, cum nondum et opere et contemplatione per omnes Christi appellationes et virtutes perrexerit, tam sublimiores illas ac primas, quam humiliores propter nos et ultimas: nimirum Dei, Filii, Imaginis, Verbi, Sapientiae, Veritatis, Lucis, Vitae, Virtutis, Vaporis, Defluxionis, Splendoris, Factoris, Regis, Capitis, Legis, Vitae, Ostii, Fundamenti, Petrae, Margaritae, Pacis, Justitiae, Sanctificationis, Redemptionis, Hominis, Servi, Pastoris, Agni, Pontificis, Hostiae, Primogeniti ante res conditas, Primogeniti ex mortuis, Resurrectionis [1]): ecquis,

---

[1]) Plura ex his nominibus explicat s. Gregorius *or. 30. theol. 2.* n. 21. s., quam habes *opusc.* XXIX.

inquam, haec nomina et res incassum audiens, necdum ullam cum Verbo nactus communicationem, nec ipsius quatenus unumquodque horum et est et appellatur, particeps factus?

99. *Reconditam loqui sapientiam edoctus. Vir ad crucem tollendam. — Qui talis non est, sacerdotium non suscipiat.* Ecquis, cum nondum vacaverit, ac Dei sapientiam in mysterio absconditam loqui (1 Cor. 2, 7.) didicerit, sed parvulus adhuc sit, adhuc lacte alatur, adhuc ex iis sit, qui inter israelitas non numerantur, nec in Dei castris recensentur, nondum denique Christi crucem tamquam vir ferre queat, ac ne aliud quoddam fortasse praestantius membrum sit, laeto tamen alacrique animo se christiano coetui caput constitui patietur? Non profecto siquidem consilio meo ac judicio standum putabit. Est quippe hic metus omnium maximus, hoc periculum omnium gravissimum, huic quidem certe, qui et operae praeclare navatae magnitudinem et rei infeliciter gestae perniciem intelligit.

100. *Gregorius privatam vitam optat.* Alius igitur, mecum ipse dicebam, mercaturae causa naviget, et longa maria trajiciat, et cum ventis ac fluctibus perpetuo confligat,

magna vel lucra facturus, si ita casus tulerit, vel pericula subiturus, quisquis nimirum navigandi vel faciendae mercaturae desiderio flagrans: mihi vero potius atque optabilius est, in terra degenti atque exiguum arvum et dulce sulcanti, ac lucra et mare procul salutanti, vivere ut potero cum pauca et exigua maza [1]), vitamque tutam et tranquillam ducere, quam ob ingentes quaestus grave ac diuturnum periculum suscipere.

101. *Vir magnus magna debet aggredi.* — *Parvus parva.* Etenim sublimi quidem viro detrimentum est, res magnas non aggredi, nec virtutem ad multos propagare, sed in parvis consistere, non secus ac si magno lumine parvam domum illustret, aut virilibus armis puerile corpus obtegat. Parvo autem salus in eo consistit, ut parvum onus subeat, nec iis rebus, quae vires ipsius excedunt, se ipsum subjiciens, simul et risum moveat et periculum adjungat. Quemadmodum scilicet nec alii cuiquam turrim aedificare (Luc. 14, 28.) convenit, quam ei, qui ea habeat quae ad perficiendum requiruntur, ut ex Scriptura audivimus.

---

[1]) *Maza,* farina hordeacea vel panis lacte, sero aut aqua subactus.

102. *Quae reditus Gregorii causae. — Mutuum desiderium ipsius et civium.* Habetis nostram de fuga purgationem, ac fortasse plus aeque prolixam. Haec sunt, o amici et fratres, quae me, mihi quidem moleste ac vobis etiam fortasse, sed tamen necessario, ut saltem mihi tum temporis videbatur, a vobis abduxerunt. At vero me ad reditum impulerunt, maxime quidem vestri desiderium et quia vos mutuo mei desiderio teneri sentiebam: neque enim quidquam ad amorem ita firmum ac robustum est, ut mutuus affectus.

103. *Pietas in parentes. — Gregorius a matre in fidei doctrina educatus. — Non laudatur a Gregorio Jacob, quod patris benedictionem surripuerit. — Vinci aliquando praestat quam vincere.* Deinde mea haec cura, meus hic labor, hoc est, sanctorum parentum canities et infirmitas, mea causa magis quam senectute laborantium, hujus, inquam, patriarchae Abrahae, venerandi mihi capitis atque cum angelis numerandi, et Sarae nos in fidei doctrina spiritualiter parturientis: quorum senectuti baculus esse atque infirmitatem ope fulcire, cum inter prima vovissem idque etiam pro virili mea praestitissem; adeo ut philosophiam

quoque ipsam, qua nec possessio ulla, nec nomen ullum mihi carius est, contempserim, vel, ut verius loquar, id in primis philosophatus, ne philosophari viderer [1]), non tuli, ob unum vitae propositum laboris mei fructum mihi intercidere, ac benedictionem exstingui, quam etiam sanctus quidam olim surripuisse dicitur, patre per cibum ac pilorum figmentum circumvento, ac re bona non bene per insidias captata. Ac duas quidem has causas habui, cur manus tandem darem, lenemque et placidum me praeberem. Nec fortasse absurdum fuit rationem ipsam duabus his causis cedere, quandoquidem cedendi quoque tempus est, ut et alius cujusvis rei: praestatque honeste vinci, quam periculose et nefarie vincere.

104. *Tertia et maxima reditus causa, prophetae exemplum. — Historiae sacrae non temere, aut ad oblectationem solam conscriptae.* Accessit et alia causa eaque maximi momenti, quam cum adhuc expo-

---

1) *Ne philosophari viderer*, quibus significat, se ita studio sapientiae, practicae seu asceticae in primis, incubuisse, ut tamen studium suum occultaret aliudque agere videretur. Sanctus ille, cujus mox mentionem facit, est patriarcha *Jacobus*, qui benedictionem fratri Esau destinatam surripuit Gen. 27, 21. ss.

suero, reliquas omnes silentio praeteribo. *Memor fui dierum antiquorum* (Psal. 142, 5), atque ad veterem quandam historiam ascendi, illincque mihi ipsi consilium ad res praesentes traxi. Neque enim nobis in mentem veniat existimare, ea temere literarum monumentis commendata fuisse, atque inanem quandam rerum et verborum turbam esse ad oblectandos audientium animos compositam, ac velut quandam aurium illecebram ultra voluptatem haud sese porrigentem. Haec sane ludant fabulae et gentiles, qui de veritate parum solliciti, figmentorum venustate ac verborum lenocinio quasi praestigias quasdam auribus atque animis offundunt.

105. *Ad apicem usque inspirata divinitus Scriptura.* At nos, qui spiritus diligentiam vel usque ad levem apicem et literae trahimus, nunquam, nec enim fas est, ne minimas quidem actiones ab iis, a quibus memoriae proditae sunt, temere perscriptas et elaboratas, memoriaque ad haec usque tempora conservatas esse concedemus: verum ut nos submonitiones et documenta in promptu habeamus, quibus de iisdem rebus, si ita tempus tulerit, consultemus; atque alia fugiamus, alia amplectamur, priora vi-

delicet exempla, non secus ac canones quosdam et regulas, sequentes.

106. *Fuga Jonae; ejus causa, ne mendax deprehenderetur. — Ne imperitae multitudini offendiculum esset.* Quae igitur haec historia est, et unde hoc consilium? neque enim incommodum fortasse fuerit, hoc, ut complurium securitati consulatur, oratione complecti. Fugiebat quoque Jonas a facie Domini, vel potius fugere putabat (1, 3. ss.): verum a mari et tempestate, ac sorte cetique ventre, atque triduana sepultura, majoris mysterii figuram gerente, comprehensus est. Haec porro ineundae fugae causa ipsi erat, quod vereretur, ne cum tristem et praeposterum ninivitis nuncium tulisset, periculo postea per poenitentiam liberata civitate, mendax inveniretur. Non enim improborum hominum salutem aegre ferebat, sed mendacii ministerium obire prae pudore non sustinebat, ac prophetiae fidem et auctoritatem velut zelotypia quadam prosequebatur, quae quidem ne in ipso exstingueretur periculum erat, quum imperita multitudo divini in hujusmodi rebus consilii altitudinem perspicere non valeat.

107. *Historiae Jonae interpretatio, quam ab erudito viro acceperat Gregorius. — Non*

ignorabat Jonas consilium Dei de ninivitis. — Deo obedire non recusabat. — Nec sperabat fugiendo Dei oculum fallere. Ut autem a viro quodam in his rebus erudito [1]) accepi, absurditati ei, quam historia prae se ferebat, non absurde succurrente, atque ad intimos prophetae sensus percipiendos idoneo, ne haec quidem causa beatum Jonam in fugam conjiciebat, atque in Joppen, et ex Joppe rursum in Tharseis ducebat, sui ipsius furtum [2]) mari committentem. Neque enim verisimile est eum, cum propheta esset, Dei consilium ignorasse; pro ingenti nimirum sua sapientia et inscrutabilibus judiciis viisque impervestigabilibus atque incomprehensibilibus id per minas agentis, ut ne ea, quae minae ferebant, ninivitae paterentur: nec, siquidem hoc perspectum habebat, Deo obsequi recusasse, quo volebat modo, salutem illis procuranti. Illud porro existimare, Jo-

---

[1]) Quinam sit hic vir eruditus, non una est hominum doctorum opinio. Aliis videtur significari Origenes, aliis Methodius Tyri episcopus. Combefisius nec Originem nec Methodium a Gregorio putat intelligi, sed alium ipsius temporis virum doctum, a quo expositionem, quam proponit, audierat.

[2]) *Sui ipsius furtum*, quo scil. se Dei jussui subducere ac velut subtrahere nitebatur.

nam in spem inductum fuisse, fore ut mari sese absconderet magnumque Dei oculum falleret, annon ineptum prorsus et absurdum fuerit, atque indignum, quod non dicam de propheta credatur, sed ne de alio quidem ullo mente praedito qui sapiat ac vel modice Deum ejusque super omnia potentiam sentiat.

108. *Nemo Deum fugere potest.* Norat profecto Jonas, et quidem magis quam quivis alius, ajebat vir ille, qui hoc dicebat, et persuasum habeo, quo praedicatio haec ninivitis tenderet; quodque consilium fugae iniens, locum quidem mutaret, Deum autem haudquaquam effugeret: nam nec mortalium ullus alius id potest, sive in terrae finibus aut maris profundo se occultet, sive pennis, si qua arte id consequi possit, sublevetur atque in coelum evolet, sive ad imas inferni partes se conferat (Psal. 138, 8. s.), sive crassa nube se contegat, sive denique quidvis aliud ad fugam in tuto collocandam animo agitet. Solus quippe ex omnibus rebus Deus est, qui nec fuga vitari, nec superari potest, cum aliquem arripere ac sub manum et potestatem redigere voluerit. Celeres antevertit, prudentes decipit, fortes subvertit, sublimes contrahit, audaciam mitigat, potentiam premit.

109. *Casum Israelis et vocationem gentium in ninivitis prospiciebat Jonas. — Hinc ejus tristitia et cetera deinceps. — Jonae expositionem pollicetur.* Non ergo potentem Dei manum, quam aliis comminabatur, Jonas ignorabat, nec hoc in animum inducebat fore, ut divinum numen prorsus effugeret; absit a nobis haec persuasio; verum quia Israelis prolapsionem perspiciebat gratiamque propheticam ad gentes migrare sentiebat, idcirco praedicationem defugit atque imperata facere cunctatur; ac gaudii spectacula relicta, nam Joppe apud hebraeos hoc sigificat, id est, veteri fastigio et dignitate, in moeroris pelagus se projicit. Ac propterea tempestate jactatur, et dormit, et naufragium patitur, et somno excitatur, et sorte capitur, et fugam fatetur, et in mare demergitur, atque a ceto absorbetur quidem, sed non absumitur; verum Dei opem illic implorat, simulque cum Christo, res mira! die tertio educitur. Verum haec de Jona oratio hoc loco exspectet, accuratius brevi, si Deus donet, a nobis expolienda et pertractanda [1].

---

[1]) Id Gregorium praestitisse, ait Elias, in Ezechielis prophetae historia, sed nobis non exstat. Edit. maur.

110. *Jonas venia forte dignus, non vero Gregorius, si diutius contumax.* Nunc autem, ut ad institutum sermonem redeam, subibat animum haec cogitatio; quod illi quidem nonnihil fortasse veniae tribuendum erat, ob eam, quam attuli, causam, prophetiam detrectanti: mihi vero quaenam tandem oratio, aut quis defensionis locus reliquus foret, si diutius ad frenum contumax essem, atque hoc ministerii jugum, leve an grave dicere oporteat, nescio, mihi quidem certe impositum recusarem?

111. *Quam sacerdotio indignus sibi videbatur Gregorius. — Inobedientiae metu cessit. — Graves minae inobedientibus, et iis, qui praefecturam facilius suscipiunt.* Si enim, quod unum in his rebus firmum et validum proferri potest, hoc quispiam concesserit, nos multo inferius sitos esse, quam ut sacerdotio apud Deum fungamur; ac prius oportere, ut quispiam Ecclesia dignus sit, ac deinde sacrario; priusque hoc, ac postea sedis principatu [1]): alter fortasse nos inobedientiae cri-

---

[1]) In sacerdote requirit primo, ut *Ecclesia* dignus sit i. e. ut iis omnibus pastori necessariis dotibus ac virtutibus sit praeditus; deinde dignus *sacrario* seu, ut Elias exponit, instar angeli in corpore mortali;

mine minime liberabit. Graves porro minae gravesque poenae adversus inobedientiam intenduntur; quemadmodum scilicet in alteram quoque partem, hoc est, eorum qui nihil refugiunt ac recusant, nec ut Saul ille (1 Reg. 10, 22.) sub paternis vasis paulum saltem se occultant, cum ad praefecturam vocantur; verum tamquam ad levem quandam rem et perfacilem prompto animo se conferunt, quam ne deponere quidem tutum est, nec posteriore consilio priori medicinam afferre.

112. *Inter duos timores haeret Gregorius. — Media inter audaciores et timidiores via tenenda est.* Ac proinde ipse variis cogitationibus laborabam, quid facto opus esset, exquirens, mediusque inter duos timores haerens, quorum alter me deprimebat, alter erigebat. Cumque diu in his dubio et ancipiti animo fuissem, atque in utramque partem me ipsum librassem, aut fluminis in modum dubiis ventis huc atque illuc inclinatus fuissem, tandem vehementiori cessi, meque victum et abstractum tenet inobedientiae metus. Ac videte quam recte quamque juste inter utrumque timorem negotium transigam, qui minime oblatam non appe-

---

denique *sedis principatu* i. e. ut eos, quibus praeest, summa et singulari virtute superet. Edit. maur.

tierim et nunc delatam non repudiem praefecturam. Illud enim temerariorum hominum est, hoc inobedientium, utrumque autem imperitorum. Atque ipse inter nimis audaces, et nimis timidos quodam modo interjectus sum; nempe et his, qui ad praefecturas omnes prosiliunt, timidior, et iis rursus, qui omnes fugiunt, audacior. Haec de his rebus mea est sententia.

113. *Obedientiae vis et meritum, cum ipsius causa praefectura suscipitur. — Inobedientium malo vix ullum est remedium.* Atque, ut dilucidius adhuc haec distinguam, timori quidem suscipiendae praefecturae lex quoque obedientiae fortasse opem ferre queat, Deo videlicet pro sua benignitate fidem remunerante, eumque in perfectum ac numeris omnibus absolutum antistitem componente, qui fiduciam in ipso ac spes suas omnes positas habuerit: at inobedientiae periculo haud scio quisnam opitulari, aut quaenam ratio ad fiduciam hortari possit. Verendum enim est ne de iis, qui fidei nostrae commissi sunt, hoc audiamus: *Animas eorum de manibus vestris requiram* (Ezech. 3, 18.). Et quemadmodum repulistis me, ne populi mei duces et principes essetis, ita et ego repellam vos, ne sim vobis in re-

gem (Osee. 4, 6.). Ac rursus: Quemadmodum non audivistis vocem meam, sed dedistis tergum durum et inobedientes fuistis: sic erit, cum invocaveritis me, ego autem non respiciam ad orationem vestram, nec exaudiam. Absit ut hae voces nobis a justo Judice veniant, cui, quamvis misericordiam cantemus (Psal. 100, 1.), tamen judicium quoque procul dubio simul canimus.

114. *E sanctis alii promptiores alii tardiores ad praefecturam suscipiendam. — Neutri reprehendendi.* At enim rursus ad historiam feror, ac veterum probatissimos quosque considerans, eos omnes, quos divina gratia vel ad gubernandam plebem, vel ad prophetiae munus unquam elegit, partim alacri animo vocationi paruisse, partim oblatae gratiae moram injecisse reperio: nec vel eorum, qui pedem subduxerunt, culpandam timiditatem, vel eorum, qui ad impositum sibi munus obeundum impigre se accinxerunt, reprehendendam alacritatem. Nam illi ministerii magnitudinem pie sunt reveriti, isti autem vocanti confidentes obsecuti sunt. Aaron promptus erat, Moses, autem repugnabat. Esaïas impigre obedivit; ad Hieremias juvenilem aetatem metuebat; nec prophetiae munus prius subire ausus est,

quam et pollicitationem et vim ac facultatem aetate praestantiorem a Deo accepisset.

115. *Gregorius humiliter se subdit. — Reluctationis veniam poscit.* His rationibus me ipsum incanto, ac mihi animus ferri instar paulatim cedit et emollitur: ac tempus rationum socium assumo, et consilium Dei justificationes (Psal. 118, 24.), quibus universam meam vitam commisi. Propterea non renuo neque contradico (Isai. 50, 5.) ut ait Dominus meus, cum non ad praefecturam vocaretur, sed tamquam ovis ad occisionem duceretur (Id. 53, 7.); verum et procido, et sub potenti Dei manu humilior (1 Pet. 5, 5.), ac pristinae socordiae et inobedientiae, si quid hac in re criminis admisi, veniam peto. Tacui, sed non semper tacebo. Subduxi me aliquantisper, ut me ipsum inspicerem ac moerori solatium afferrem: sed nunc in Ecclesia plebis ipsum exaltare, et in cathedra seniorum (Psal. 106, 32.) laudare, animum induxi. Si illa reprehensionem, haec certe veniam promerentur.

116. *Ob obedientiam benedictionem a patre postulat.* Quid longiori oratione nobis opus est? Habetis nos, o pastores et collegae: habes nos, o grex sancte ac Christo Principe pastorum digne: habes, o pater, ad

omnia victum, magisque secundum Christi leges quam externas [1]) tuae potestati subjectum. Obedientiam habes; benedictionem redde. Duc tu quoque precibus tuis, praei sermone, fulci spiritu. *Benedictio enim patris firmat domos filiorum* (Eccli. 3, 11.). Atque utinam firmemur, tam ego quam spiritualis haec domus [2]), quam elegi quamque mihi requiem in seculum seculi (Psal. 131, 14.) fieri opto, ab hac ecclesia ad coelestem transmisso atque ad celebrem illam primitivorum frequentiam, qui in coelis descripti sunt. (Hebr. 12, 22, s.).

117. *Deum pacis pro grege et pastoribus deprecatur.* — *Ut in templo ejus omnes, grex simul et pastores, dicant gloriam.* Talis quidem deprecatio nostra est, tamque rationi consentanea; Deus autem pacis, qui fecit utraque unum (Ephes. 2, 14,), nosque nobis invicem reddidit, qui reges in thronis collocat (1 Reg. 2, 8.), et pauperes a terra excitat atque inopes e stercore erigit (Ps. 112, 7.); qui eligit David servum suum, et de gregibus ovium sustulit (Id. 77, 70.), cum inter

---

[1]) *Externas* i. e. civiles, secundum quas etiam filii ex justis nuptiis suscepti in patris sunt potestate.

[2]) *Spiritualis haec domus*, nazianzenum presbyterium, cui praeerat episcopus Gregorii pater.

filios Jesse minimus natu esset; qui ad Evangelii perfectionem dat verbum evangelizantibus virtute multa (Psal. 67, 12.), ipse dexteram nostram manum teneat, et voluntate sua deducat, et cum gloria suscipiat (Psal. 72, 24.), pastores pascens et ductores ducens; ut ipsius gregem scite pascamus, non autem in vasis imperiti pastoris (Zach. 11, 15.), quorum alterum in benedictione, alterum in maledictione apud veteres positum erat: ipse det virtutem et fortitudinem plebi suae (Psal. 67, 36.) et exhibeat sibi splendidum gregem et immaculatum ac coelesti caula dignum, in laetantium habitatione, in sanctorum splendore (Psal. 109, 3.): ut in templo ejus omnes dicamus gloriam (Id. 28, 9.), grex simul ac pastores, in Christo Jesu Domino nostro, cui omnis gloria in secula seculorum. Amen.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI

DE SACERDOTIO LIBRI SEX.

LIBER I.

1. *Basilius omnibus Chrysostomi amicis antecellit.* Mihi quidem amici complures fuere, iique germani et veri, qui amicitiae leges et probe intelligerent et diligenter observarent. Horum vero complurium unus, qui ceteros omnes amicitia longe superabat, tantum illos retro relinquere studebat, quantum illi reliquos mediocriter erga me affectos. Is ex eorum numero erat, qui lateri meo perpetuo haererent: etenim iisdem tum disciplinis, tum magistris operam dedimus. Unum utriusque erat circa literas studium, una sollicitudo, par desiderium iisdem ex rebus natum. Neque enim solum cum ad magistros ventitaremus, sed etiam cum illinc egressos,

consilium inire oporteret, quod praestantius vitae genus nobis capessendum esset, tunc etiam idem consensus apparebat.

2. *Concordia Basilii et Chrysostomi.* — Erant et alia quae hanc concordiam firmam inconcussamque servarent. Neque enim ob patriae amplitudinem alter adversus alterum se efferre poterat: mihi non opes summae erant, ille extrema premebatur inopia. Imo et facultatum modum propositi paritas aemulabatur: par generis conditio erat, omniaque ad sententiam nostram concurrebant.

3. *Basilii fervor et alacritas.* — Cum autem proximum esset, ut beatus ille vir monachorum vitam veramque philosophiam amplecteretur, jam non par erat statera; sed ejus lanx, utpote levior, sublimis ferebatur; ego vero mundi cupiditatibus irretitus, lancem meam juvenilibus onustam cogitationibus deprimebam. Hic demum amicitia quidem firma ut ante manebat, sed consuetudo dirimebatur: neque enim una versari poterant, qui non iisdem studiis tenerentur. Ceterum ubi et ipse a vitae hujus fluctibus caput paululum erexi, me ille ambabus apprehendit manibus: at ne sic quidem potuimus aequalitatem pristinam retinere. Etenim cum ille nos tempore antevertisset

ardensque studium exhibuisset, rursus sublimior ferebatur in altum valde sublatus.

4. *Propositum communis habitationis utrisque.* — Attamen bonus cum esset amicitiamque nostram magni faceret, a ceterorum omnium contubernio se abducens, nobiscum omni tempore versabatur, quod antea ipsi in voto erat, sed ut dixi, a segnitie nostra prohibitus fuerat. Neque enim poterat is, qui judiciis et foro haerebat, et scenae oblectamenta sectabatur, cum eo saepe versari, qui libris deditus, in forum nunquam ventitaret. Quamobrem cum antea repulsus, nos ad eandem vitae societatem accepisset, quod jampridem desiderium parturiebat, confestim peperit, ac ne minimam quidem diei partem a nobis abesse patiebatur: sed assidue hortabatur, ut domo uterque sua relicta, commune domicilium incoleremus, quo impetrato, jam res in manibus erat.

5. *Matris blanditiae.* — Verum assiduae matris illecebrae obstiterunt, quominus hanc illi gratiam redderem; imo vero quominus id beneficii ab eo acciperem. Enim vero ubi illa odorata est me id consilii inire, dextra apprehensum introduxit me in peculiare sibi domicilium, ac me prope lectum, ubi me enixa fuerat, assidere jusso, emissis lacry-

marum fontibus, ipsis lacrymis miserabiliora verba proferebat his me gemebunda compellans: Ego, inquit, fili, virtute patris tui non multo tempore, ita providente numine, frui potui. Nam partus tui dolores excipiens illius obitus pupillum, me viduam praemature reliquit, additis viduitatis incommodis, quae expertis solum probe nota sunt. Nullus enim sermo illam tempestatem ac procellam exprimere possit, quam puella subit, cum nuper e domo patris emissa ac negotiorum imperita, repente luctu intolerabili perculsa, sollicitudinem aetate ac sexu suo majorem suscipere cogitur. Opus enim est servorum ignaviam emendare, nequitiam observare, cognatorum insidias propulsare, publicanorum molestias et in vectigalibus exigendis immanitatem fortiter ferre. Quod si is, qui mortem obit, prolem relinquat, si sit femina, magnam utique matri curam exhibet, sed tamen sumptibus et metu vacantem. At filius sexcentis quotidie timoribus replet multisque sollicitudinibus; mitto enim pecuniarum expensam, quam multam facere cogitur mater, si liberaliter illum educare cupiat. Me tamen horum nullum ad alteras nuptias vel ad alterum in patris tui aedes inducendum sponsum permovit. Sed in pro-

cella et turbine mansi, ferreamque viduitatis fornacem non evasi: primo quidem superno fulta subsidio: deinde non modico mihi in calamitatibus solatio erat, quod vultum frequenter tuum aspicerem, ac vivam defuncti imaginem servarem, quae illum accurate referret. Quapropter cum adhuc infans esses, necdum loqui valeres, cum maxime pueri parentes oblectare solent, magnae mihi consolationi fuisti. Neque illud mihi vitio vertere possis, quod licet viduitatem fortiter tulerim, paternas tamen ob viduitatis incommodum tibi minuerim facultates, quod multis in orbitate infeliciter accidisse novi: nam illas tibi integras servavi, licet nihil eorum sumptuum praetermiserim, qui ad liberalem institutionem tuam necessarii erant; idque ex facultatibus meis exque pecuniis, quas e domo paterna attuleram. Ne vero putes me tibi exprobrantem haec dicere: sed pro his omnibus unam postulo gratiam, ne me altera viduitate involvas, neu sopitum jam luctum denuo excites, verum mortem expectes meam: hinc fortasse brevi emigrandum mihi erit. Nam juvenes quidem ad provectam perduci senectutem sperare possunt; nos autem, qui consenuimus, nihil aliud, quam mortem praestolamur. Cum

itaque me terrae tradideris patrisque ossibus admiscueris, longas suscipito peregrinationes, et quodcunque volueris pelagus trajicito: nemo tunc prohibiturus est. Ceterum donec respiramus, contubernium meum ne respuas, neu in Dei offensionem temere incurras, dum nos, nihil tamen laesus a nobis, tot malis involves. Etenim si conqueri potes, quod te ad mundanas curas pertraham ac negotiis prospicere tuis cogam: ne leges naturae, ne educationem, ne consuetudinem, neu aliud quidpiam verearis, sed nos tamquam insidiatores et inimicos fuge; sin vero nihil non agimus, ut tibi otium paremus ad vitam instituendam, si minus aliud vinculum, certe hoc unum te apud nos detineat. Nam etiamsi te a sexcentis aliis amari dicas, nullus tibi tantam libertatem procurabit, quandoquidem nemo est, cui existimatio tua aeque ac mihi cara sit.

6. *Fraus qua in ordinatione usus est Chrysostomus.* — Haec et his plura matris verba erant: quae cum generoso illi viro renunciarem, ille nedum hujusmodi verbis moveretur, acrius etiam instabat, eadem ipsa, quae prius, efflagitans. Haec cum inter nos versaremus, illo frequenter instante, me abnuente, exortus subito rumor utrumque tur-

bavit, fama enim erat nos ad episcopalem dignitatem promovendos esse. Quibus auditis ego timore simul et haesitatione perculsus sum; timore, ne invitus raperer; haesitatione, cum identidem disquirerem, quo pacto viris illis in mentem venisset de nobis quidquam hujusmodi cogitare. Nam me ipsum inspicienti, nihil succurrebat illo dignum honore: generosus autem ille me seorsim conveniens, cum famam quasi ignoranti aperisset, rogabat, ut quemadmodum ante, hic etiam factorum consiliorumque consortes videremur: paratum se esse, ad utramvis viam quam amplecterer, sive fugiendum, sive consentiendum esset, persequendam. Ejus ego animum conspicatus damnumque ratus me universae Ecclesiae illaturum, si tam probo, tam ad multorum praefecturam idoneo juvene gregem Christi ob infirmitatem meam privarem, quod in animo erat non detexi, etsi antea nullum consiliorum meorum ipsi occultassem. Sed cum respondissem ea de re consultationem aliud in tempus rejiciendam esse, neque enim id in praesentia urgere, statim persuasi nihil propterea curandum esse, fiduciamque indidi, me ejusdem sententiae consortem fore, si quando res hujusmodi contingeret. Haud ita multo elapso

tempore, cum is qui nos ordinaturus erat advenisset, ac me ipse occultassem: horum ignarus ille, quasi ad aliud negotium ducitur, jugumque accipit, sperans me, ut promiseram, perinde sécuturum esse: imo potius se, me praeeunte, secuturum. Etenim nonnulli ex iis qui aderant videntes eum, quod comprehensus esset, aegre ferentem, eum deceperunt, clamantes absurdum esse eum, qui omnibus audacior videbatur, me designantes, cum magna modestia patrum placito obtemperasse; illum autem multo prudentiorem et moderatiorem, ferocire, vanam gloriam appetere, subsultantem, resilientem, repugnantem. His ille verbis obsecutus, postquam audivit me aufugisse, tristis admodum me adit, assidetque mihi verba facere cupiens, verum animi angustia detentus, cum eam, quam passus fuerat, vim declarare non posset, in ipso oris hiatu fari prohibebatur, moerore orationem antequam dentes transiliret interrumpente. Illum ego intuitus lacrymis perfusum animoque turbatum, rei causam edoctus, multa cum voluptate in risum prorupi apprehensumque dextera deosculari conatus sum, Deoque gloriam referebam, quod machinamenta mihi recte ac pro voto cessissent. Ille ut me laetum hila-

remque vidit, ubi primum se a nobis deceptum esse animadvertit, id longe gravius indigniusque ferebat.

7. *Basilii accusatio modesta et simplex.* — Porro ab illa perturbatione sedato parumper animo: etsi, inquit, partes nostras respueris ac nullam jam nostri rationem habeas, nec certe scio qua de causa; oportuit saltem te existimationis tuae curam habere. Nunc vero omnium ora aperuisti, teque ex inanis gloriae amore cuncti dicunt hoc ministerium recusasse, nec quisquam est, qui te ab hac criminatione eximat. Mihi autem ne in forum quidem ventitare licet: tam multi nempe sunt, qui nos conveniunt ac quotidie incusant. Nam quoties me in quacunque urbis parte vident, me seorsim adductum familiares nostri in maximam criminis partem vocant. Ejus consilii gnarus, ajunt, nullam enim rerum ad eum pertinentium ignorabas, nihil oportuit dissimulare, sed rem nobiscum communicare, neque defuisset ars, qua illum in retia conjicerem. Me vero fateri pudet dicere, me id consilium a te jampridem initum ignorare, ne illi amicitiam nostram fictam esse putent. Nam si ita est, ut vere est, quod ne tu quidem post talia gesta infitiari possis, non e re fuerit externos homines, qui

vel mediocrem de nobis opinionem habent, mala celare nostra. Rem itaque ut vere se habet illis aperire vereor, sed tacere cogor, oculosque in terram demittere, atque ab occurrentibus declinare et resilire. Etenim licet prius illud crimen effugiam, restat tamen, ut mendacii necessario arguar. Neque enim credent unquam mihi dicenti, te Basilium in eorum numero posuisse, quibus arcana scire tua non licet. Verum haec non multum curo, quando ita tibi jucunda fuere; at reliquum dedecus qui ferre possimus? Nam alii te arrogantiae, alii vanae gloriae accusant; qui autem reis minus parcere volunt, et haec utraque improperant, et praeterea adjiciunt eam, quam iis, qui nos honore affecerunt, intulimus contumeliam, quos etiam dicunt haec jure passos esse, imo graviora promeruisse; utpote qui tot tantisque relictis viris, pueros heri ac nudius tertius in secularibus curis volutatos, ut ad breve tempus supercilia contraherent, pullas vestes inducerent, vultusque tristitiam simularent, derepente ad tantum honorem adduxerint, quantum ne in somnis quidem assequi speravissent. Atque ii quidem, ajunt, qui a prima aetate ad extremam usque senectutem ascesim sive excercitationem sectati sunt, in

subditorum numero sunt; imperant autem illis ipsorum filii, qui ne leges quidem noverunt huic exercendo magistratui positas. Haec et plura loquentes frequenter instant. Ego vero quid ad haec respondeam ignoro: tu, quaeso, mihi suppeditato. Neque enim puto temere te et sine causa fugisse, tantamque suscepisse adversus adeo praestantes viros inimicitiam; sed ponderatis rebus ad id venisse, unde et tibi paratam defensionem adesse arbitror. Dic ergo, num justam habeas excusationem, quam criminatoribus afferamus? Nam de injuria qua me affecisti non expostulo tecum, non quod deceperis, quod prodideris, non quod omni tempore amicitiae meae fructum tuleris. Nos quippe animam nostram, ut ita dicam, tibi allatam in manibus tuis reposuimus: tu vero tantam adversum nos calliditatem adhibuisti, quantam si ab inimicis tuis cavendum tibi fuisset. Atqui oportuit, si consilium hujusmodi utile esse putabas, illius lucrum non fugere; sin damnosum, nos quoque, quos omnibus semper praeferre dicebas, damno eripere. Tu vero nihil non egisti, ut eo incideremus; neque dolo vel simulatione opus erat adversus eum, qui sine dolo et simpliciter omnia dicere et agere apud te solebat. Attamen, ut dixi, nihil

eorum crimini do, neque solitudinem exprobro, in qua nos constituisti, cum colloquia illa abstulisti, ex quibus et voluptatem et utilitatem non minimam saepe carpebamus. Verum haec omnia mitto, haec tacite et mansuete fero; non quod tu mansuete in nos deliqueris; sed quod eam mihi legem praescripserim ab illa die, qua amicitiam inii tuam, ut quamvis mihi molestiam afferres, nullam abs te apologiam exigerem. Etenim quod non mediocre mihi damnum intuleris, ipse nosti, si modo meminisse velis sermonum, tum quos exteri de nobis, tum quos nos de nobis ipsis perpetuo habuimus. Hi porro sermones erant, magnum nobis fore lucrum ex concordia praesidiumque ex amicitia mutua; aliique omnes dicebant, aliis etiam bene multis non modicae utilitati fore concordiam nostram. Ego vero, quod ad me attinet, nunquam utilitatem cuipiam posse me praestare putavi: dicebam tamen, hoc saltem nos lucrum non parvum ex amicitia decerpturos esse, quod iis, qui nos oppugnare vellent, inexpugnabiles futuri essemus. Haec tibi in mentem revocare nunquam cessabam: Difficile est tempus, insidiatores multi, germana caritas exstincta, invidiae pernicies ejus locum subiit, in medio laqueorum progredi-

mur, in pinnis urbium ambulamus: alii quidem ad gaudendum de malis nostris parati sunt, si quid forte sinistrum acciderit; multi undique instant, nemo est qui vicem nostram doleat, vel saltem pauci hujusmodi sunt. Vide ne, si disjungamur, risum multum aliis moveamus risuque graviorem jacturam: *Frater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas munita, et quasi regnum vectibus firmatum* (Prov. 18, 19.). Ne, quaeso, hanc dissolvas necessi- 31
tudinem, neque vectem disrumpas. Haec et his plura saepe dicebam, nihil unquam hujusmodi suspicans, sed te sano admodum animo erga nos esse putans, atque ex abundanti medelam sano adhibere curans: nec animadvertens, ut patet, me aegrotanti remedia apponere. At ne sic quidem infelix quidpiam lucratus sum, neque ex tanta illa cautela mihi quidquam accessit emolumenti. Omnia quippe illa confertim projiciens, neque id tecum reputans, me tamquam navem non saburratam in pelagus immensum emisisti, nihil cogitans decumanos illos fluctus, quos me sustinere necesse est. Nam si contingat vel calumniam, vel cachinnum, vel aliam quamvis contumeliam et molestiam in nos inferri, saepe autem multa hujusmodi necessario accidunt, ad quem confugiemus?

apud quem angustias nostras exonerabimus? quis defensionem suscipiet nostram? quis moeroris auctores retundet atque sedabit, nobisque dolorum finem faciet et solatium afferet, paratosque' nos reddet ad aliorum ferendas ineptias? Nemo sane adest, te ab hoc gravissimo bello procul remoto, ut ne clamorem quidem meum audire valeas. An nosti quantum admiseris malum? An vel nunc, postquam percussisti, agnoscis quam letale mihi vulnus inflixeris? Verum haec missa faciamus, neque enim deinceps poterunt ea dissolvi, quae facta sunt, neque exitus reperire in rebus exitu carentibus. Quid porro ad exteros dicemus? Quid eorum criminationibus respondebimus?

8. *Chrysostomi defensio cum reprehensione conjuncta.* — Chrysostomus. Bono, inquam, animo esto; neque enim ad horum tantum rationem reddendam paratus sum, sed et in quibus nos culpa immunes dimisisti, in iis etiam pro virili me defensionem parare conabor: ac si libet, ab iis ipsis ordiar. Siquidem absurdus admodumque ingratus essem, si exterorum opinionem curans nihilque non agens ut ii accusandi finem faciant, virum mihi omnium amicissimum, qui tanta erga me usus sit verecundia, ut ne qui-

dem de illata sibi, ut putat, injuria conqueri velit; imo etiam suis posthabitis, de nostris insuper satagat, non possim flectere meque apud illum de illata injuria purgare, quin etiam majore erga illum segnitie uti videar, quam ille sollicitudine erga me utitur. Qua igitur in re te laesimus, quandoquidem hinc constituimus apologiae pelagus ingredi? An quia te circumvenimus nostramque tibi mentem celavimus? Atqui illud cum pro tui decepti, tum pro eorum etiam, quibus te fallendo prodidimus, utilitate fecimus. Si itaque astutia semper mala, neque illa unquam vel ad quodlibet commodum uti liceat, paratus sum poenas dare quascunque volueris: seu potius quia nunquam ex me poenas exigere sustinebis, eas ipsi nobismetipsis irrogabimus, quas solent judices sontibus, cum ab actoribus suis rei peracti fuerint. Sin vero astutia non semper noxia est, sed pro eorum qui illa utuntur animo seu mala seu bona efficitur, missam faciens criminationem istam, qua te circumventum quereris, proba nos in malum astutia usos esse: donec enim id abfuerit, non criminari, sed laudare decipientem aequum fuerit, apud eos saltem, qui aliquam aequi bonique rationem habent. Tantum enim lucri habet opportuna bonoque

animo parata fraus, ut multi saepe, quod non ea usi sint, poenas dederint. Ac si velis duces exercituum examinare ab orbe condito celebriores, illorum tropaea quam plurima dolo parta comperies, eosque majori laude celebratos, quam qui aperto marte vicerunt. Nam hi quidem majori pecuniarum hominumque dispendio hostes superant; ita ut plerumque nihil commodi ex victoria referant, sed non minorem victores, quam victi, tum exercitus tum aerarii jacturam faciant. Ad haec vero non sinunt eos victi tota victoriae gloria frui: etenim ipsis ejus pars non minima cedit, ut pote qui animis victores, corporibus solum inferiores fuerint: ita ut si potuissent confossi non cadere, neque mors illos prostravisset, nunquam alacritatem animi amisissent. Qui vero fraude vincere potuit, non calamitosos solum, sed etiam risu dignos efficit hostes. Non enim, ut illic, parem utrique fortitudinis, ita et hic ambo prudentiae laudem referunt; sed integrum victoribus victoriae praemium cedit: quodque non minus est, victoriae voluptatem civitati sinceram servant. Neque enim perinde se habent pecuniarum copia, hominumque multitudo atque animi prudentia: siquidem illa in usu bellico frequenti consumi solent atque pos-

sessores suos deserere; haec vero quanto magis exerceas, tanto magis augetur. Neque solum in belli, sed etiam pacis tempore, magnum necessariumque fraudis usum esse comperias, nec tantum ad civitatis negotia, sed et ad domestica, viro adversus uxorem, uxori adversus virum, patri in filium, amico in amicum, imo etiam filio in patrem. Neque enim alio modo potuit filia Saulis virum suum e manibus ejus eruere, quam patrem decipiendo (1. Reg. 19, 12.); ejusque frater jam ereptum a sorore iterumque periclitantem servare cupiens iisdem, quibus uxor ejus, usus est telis (ib. 20, 8.).

Tum Basilius: Nihil haec ad me, inquit, neque enim hostis sum vel inimicus, neque ex eorum numero, quibus laedendi animus est; contra vero tuae semper sententiae omnia mea commisi, cui semper, quando tu jussisti, obsecutus sum.

9. *Magna ex tempestiva fraude utilitas.* — Chrysostomus. At, o vir admirande atque optime, ideo tibi jam antea dixi, non in bello tantum et contra hostes, sed etiam in pace et adversus amicissimos fraude uti interdum opus esse. Quod autem ea non modo decipientibus, sed etiam deceptis utilis sit, a quopiam medicorum sciscitare, quonam illi

modo aegros a morbo liberent: audiesque ipsos non arte tantum uti, sed et fallaciam interdum adhibere, atque ejus auxilio adhibito. aegros sanitati restituere. Quando enim tum morbo laborantium morositas, tum morbi ipsius difficultas medicorum consilium non admittit, tunc fallaciae personam induere coguntur, ut quemadmodum in scena, rei veritatem obtegere possint. Atque hic, si placet, unum tibi ex multis dolum enarrabo, quem a medicis concinnatum audivi. Incidit quidam in febrim ardentem ac vehementissimam: aestus ingens erat, ac cuncta ea, quae ignem exstinguere poterant, respuebat aeger. Cupiebat autem et apud omnes se adeuntes instabat, sibi merum large porrigerent, et exitiosam illam cupidinem implere procurarent. Quod sane non febrim modo inflammasset, sed miserum in furorem conjecisset, si quis tamen talem ipsi gratiam exhibuisset. Cum hic ars nihil proficeret nullamque machinam excogitare posset, imo prorsus ea rejicienda videretur, ejus vices fallacia suscipiens, vim tantam ostendit, quantam mox audies. Etenim medicus vas testaceum recens e fornace eductum vino permulto immersit, abstractum hinc vacuum, cum aqua replevisset, jubet aegrotantis cubiculum

velis multis obumbrari, ne lux dolum proderet; et aegro vas quasi mero plenum propinat: quo vix manibus apprehenso aegrotus vini odore statim deceptus, quod oblatum fuerat sine examine accepit: sed morem gerens ac tenebris deceptus, urgente etiam cupidine, multa cum aviditate hausit ac satiatus suffocationem statim excussit, atque imminens periculum effugit. Videsne fallaciae lucrum? Quod si quis omnes medicorum dolos recensere velit, oratio sane longior, quam par sit, evadet. Nec solum ii, qui corpora curant, sed etiam ii, qui animae morbis curandis vacant, hoc frequenter remedio uti comperiuntur. Sic beatus Paulus multas illas judaeorum myriades attraxit (Act. 21, 26. et 16, 3.): hoc item consilio Timotheum circumcidit ille, qui galatis comminatur (Galat. 1, 2.), nihil profuturum Christum iis qui circumciduntur. Ideo legi se subdidit is, qui justitiam ex lege post fidem in Christum detrimentum putabat (Philip. 3, 7.). Fraudis quippe magna vis, dum ne doloso consilio offeratur. Imovero haec minime fraus appellanda est, sed oeconomia, sapientia et ars quaedam, quae possit multos exitus in rebus arduis reperire, animaeque delicta emendare. Neque enim Phi-

neem homicidam dixerim (Num. 25, 8.), quod plaga una duos occiderit, quemadmodum neque Eliam ob illos centum milites eorumque duces (4. Reg. 1, 10.), ac magnum illum sanguinis torrentem, quem ex eorum (3. Reg. 18, 34.), qui daemonum sacrificuli erant, caede manare fecit. Nam si hoc concederemus, et si res ipsas nudas, non expenso auctorum consilio, expendere quis voluerit, Abraham occisi nati damnare quivis poterit (Gen. 22, 3.), nepotem item et abnepotem ejus maleficii et doli accusare (Gen. 27, 19.); sic enim ille primogenituram obtinuit; hic vero aegyptiorum divitias in israelitarum exercitus transtulit (Exod. 11, 2.). At non ita se res habet, non ita sane. Apage tantam audaciam. Non modo enim illos culpa vacare dicimus, sed etiam eo nomine miramur: quandoquidem ipse Deus illos ideo laudavit. Namque ille fallax jure dicatur, qui id inique aggreditur, non autem qui sano id consilio facit. Saepeque contigit, ut fallere sit opus, ut per hujusmodi artem magna utilitas importetur. Qui autem recta via incedit, ei quem fallere noluit magna saepe mala intulit.

LIBER II.

1. Quod igitur ex aequo et bono fraudis vi uti liceat, imo potius quod eam non frau-

dem, sed admirandam oeconomiam appellare oporteat, pluribus poterat comprobari. Quia vero quae superius dicta sunt ad id demonstrandum sufficiunt, grave molestumque putarim supervacaneam prolixamque ea de re orationem texere. Tuum de reliquo erit ostendere, num ex commodo tuo fraus ea a nobis adhibita sit. Tum Basilius: Ecquod, inquit, nobis lucrum ex tali vel oeconomia vel sapientia, et quomodo eam appellare libeat; ut persuasum nobis sit nos a te non fuisse deceptos?

Sacerdotium esse grande signum caritatis erga Christum. — Joannes: Ecquid, inquam, hoc lucro majus fuerit, quam si haec agamus, quae dilectionis erga Christum argumenta esse dixit ipse Christus, qui apostolorum coryphaeum sic alloquitur: *Petre*, inquit, *amas me?* Id illo confitente, adjungit: *Si amas me, pasce oves meas* (Joan. 21, 15.). Interrogat discipulum Magister, num diligatur ab eo; non ut ediscat: quomodo enim ediscat, cum omnium corda norit? sed ut nos doceret, quantum cordi sibi esset hujusmodi gregis praefectura. Id cum palam sit, illud item manifestum erit, magnam fore mercedem laboranti in iis, quae magno apud Christum in pretio sunt. Nam si cum quos-

dam videmus famulorum vel pecorum nostrorum curam habere, sollicitudinem illam pro argumento amoris erga nos habemus, etiamsi illa omnia pecuniae pretio emantur; qui non pecunia aut alio quopiam simili, sed propria morte hunc gregem emit, et pro ovilis pretio sanguinem dedit, quanto praemio pastores ejus remunerabit? Quamobrem cum dixisset discipulus: *Tu scis, Domine, quia amo te*, et dilectum ipsum in dilectionis testem vocasset: non hic stetit Servator, sed dilectionis argumentum adjecit. Non enim quantum Petrus se diligeret ostendere tunc volebat: nam id nobis ex multis argumentis jam palam erat; sed quantum ipse Ecclesiam diligeret suam, et Petrum et nos omnes edoceri voluit, ut magnam et nos hac in re sollicitudinem exhiberemus. Cur enim Deus Filio suo unigenito non pepercit (Rom. 8, 32.), sed quem unicum habebat tradidit (Joan. 3, 16.)? ut eos qui inimico erga se animo essent sibi reconciliaret, et peculiarem sibi populum faceret. Cur sanguinem effudit? ut has emeret oves, quas Petro et successoribus ejus tradidit. Jure ergo dicebat Christus: *Quisnam est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus ejus super domum suam* (Matth. 24, 45.)? Rursum verba dubitantis sunt,

etsi qui loquitur nihil dubitans ea proferat. Sed quemadmodum cum Petrum interrogaret, num se diligeret, non ideo sciscitabatur, quod vellet discipuli amorem explorare, sed ut proprii amoris magnitudinem declararet; ita et nunc cum dicit: *Quisnam est fidelis servus et prudens?* non hoc ait, quod ei ignotus sit fidelis ac prudens servus: sed quod ostendere velit, quam rari sint hujusmodi servi, et quanta sit illius magistratus amplitudo. Vide itaque quantum sit praemium: *Super omnia,* inquit, *bona sua constituet eum.*

2. *Hoc ministerium aliis antecellere.* — Etiamne igitur nunc nobiscum contendes, quasi te male in fraudem injecerimus: cum omnibus Dei bonis praeficiendus sis, illa agens, quae agenti Petro potentiam indidit ceterisque apostolis longe anteposuit. Nam, *Petre,* inquit, *amas me plus his? pasce oves meas.* Atqui poterat sic eum alloqui: Si amas me, jejunia exerce, humi cuba, vigilias cole, injuria affectis patrocinare, esto pupillis quasi pater, et matri eorum quasi maritus. Nunc vero his praetermissis omnibus, quid ait? *Pasce oves meas.* Illa enim, quae supra dixi, ex subditis multi facile praestare possint, non viri solum, sed etiam mulieres. At cum de Ecclesiae praefectura deque concredenda

tot animarum cura agitur, recedat a magnitudine tanti negotii totus foemininus sexus, imo etiam virorum pars maxima. Agantur in medium, qui magno intervallo ceteris omnibus antecellunt, et qui secundum animi virtutem ceteris tanto sublimiores sunt, quanto universa hebraeorum gente Saul secundum corporis proceritatem (1. Reg. 10, 23.); imo et longe majori spatio. Ne mihi enim hic humerorum proceritatis mensura quaeratur: sed quanta est inter bruta et rationabiles homines differentia, tantum inter pastorem et eos qui pascuntur sit intervallum, ne quid amplius dicam: nam de multo majoribus periculum est. Siquidem qui oves perdidit, aut lupis rapientibus, aut furibus instantibus, aut peste quadam, aut alio contingente casu, aliquam fortasse veniam a domino gregis impetraverit; sin poenas ille exigat, pecunia tantum mulctabitur. At ille cui homines, rationabilis Christi grex, concrediti sunt, primo quidem pro ovium pernicie non pecuniarum, sed animae suae jacturam facit. Deinde multo majus graviusque certamen habet. Non cum lupis ipsi pugna est, nec de furibus metuit, neque ut pestem abigat a grege sollicitus est. Sed quibuscum bellum sit et adversum quos lucta

ineunda, audi beatum Paulum dicentem: *Non est nobis lucta adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi rectores tenebrarum seculi hujus, adversus spiritualia nequitiae in coelestibus* (Ephes. 6, 12.). Vidistine inimicorum multitudinem ingentem, phalanges feroces, non ferro munitas, sed quibus sufficit ad omnigenam armaturam ipsa natura? Vis et alium exercitum videre trucem et immanem huic gregi insidiantem? Ipsum quoque ex eadem specula conspicies. Nam qui de supra dictis verba fecit, is ipse et hos nobis hostes indicat, his verbis: *Manifesta sunt opera carnis: quae sunt fornicatio, adulterium, immunditia, impudicitia, idolorum servitus, veneficium, inimicitiae, contentiones, aemulationes, irae, rixae, detractiones, susurri, animi tumores, dissensiones* (Galat. 5, 19.), et alia his plura. Neque enim omnia enumeravit, sed ex his nobis cetera reliquit intelligenda. Porro quod ad brutorum pastorem pertinet, qui gregem perdere volunt, ubi vident praefectum fugientem, non illum oppugnant, sed satis habent si pecora rapiant: hic vero etsi totum gregem abripuerint, ne sic quidem a pastore abstinent, sed magis instant magisque fero-

ciunt, nec prius finem faciunt, quam vel illum prostraverint, vel ipsi profligati fuerint. Ad haec autem, pecudum morbi manifesti sunt, sive fames sit, sive pestis, sive vulnus, sive aliud quidpiam dolorem pariens: id autem non modico adjumento est ad aegritudinis curationem. Est et aliud hoc commodius ad quemvis morbum cito abigendum. Quid illud? Magna cum potestate pastores pecudes suas porrectam medicinam capere cogunt, etiamsi obsistant. Nam facile ligare possunt, si adustione, si sectione opus sit, si diu inclusas servare oporteat, et aliud pro alio pabulum offerre, si abigere a rivis aquarum. Ceteraque omnia, quae censuerint ad illarum incolumitatem conferre, nullo negotio admovent.

3. *Magnum et admirandum animum requirere.* — At hominum infirmitates haud facile homo noverit: *Nullus enim hominum novit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in illo* (1. Cor. 2, 11.). Qui igitur possit quispiam remedium admovere morbo, cujus modum non novit; cum etiam persaepe nescire possit an aegrotet, necne? Cum porro notus morbus est, tunc majus negotium facessit. Neque enim possunt quilibet homines pari facilitate curari, ac pastor curat ovem. Hic enim opus perinde est ligare, ab ali-

mento abigere, urere, secare; sed potestas medicinae accipiendae non penes illum est, qui remedium admovet, sed penes illum qui morbo laborat. Hoc enim cum nosset admirandus ille vir, corinthiis dicebat: *Non enim dominamur fidei vestrae, sed adjutores sumus gaudii vestri* (2 Cor. 1, 23.). Christianis enim minime omnium licet delicta peccantium vi emendare. Exteri quidem judices facinorosos homines, qui secundum leges capti sunt, magna cum auctoritate cohibent, ac vel invitos a moribus pristinis arcent. Hic autem non vi adactum, sed persuasum hujusmodi hominem oportet ad meliorem frugem revocare. Non enim tanta nobis facultas a legibus datur ad delinquentes coercendos; imo etiam si dedissent, non possemus illa uti, quandoquidem Deus non eos coronat, qui vi abacti a nequitia abstinent; sed eos, qui ex libero proposito ab ea declinant. Quamobrem multa quidem arte opus est, ut aegri sacerdotum remediis libenter se subjicere suadeantur: neque id solum, sed ut etiam illis medelae gratiam habeant. Nam si quis vinctus resiliat, id enim penes ipsum est, gravius sibi malum efficit; si monentis verba, ferri more secantia, respuerit, contemptu suo aliud sibi vulnus adjicit: ac

medelae occasione vehementioris morbi causa nascitur, neque enim est qui vim afferat, nec qui curare invitum possit.

4. *Rem esse plenam difficultatum ac periculorum.* — Quid igitur agendum? Etenim si mitius agas cum eo, qui magna sectione opus habet, neque profundam opus habenti plagam infligas, partem vulneris abstulisti, partem reliquisti; sin requisitam sectionem prorsus adhibueris, saepe ille doloris impatientia animum déspondens, omnibus confertim rejectis, tum medicina, tum ligamine, se ipsum praecipitem dabit, contrito jugo ac confracto vinculo. Equidem multos recensere possem in extrema mala deductos, quod ab eis poena peccatis par exposceretur. Neque enim temere ad peccatorum modum oportet et poenam adhibere; sed peccantium propositum explorandum est, ne dum quod scissum est consuere vis, deteriorem scissuram facias, neve dum lapsum emendare studes, majorem ruinam pares. Nam qui infirmi sunt ac remissi, magisque mundi deliciis irretiti, quique ex genere et potentia altum sapere possunt; ii sensim paulatimque a peccandi consuetudine retrahi, ac si non penitus, partim saltem ab iis, quibus detinentur, malis liberari possint:

quibus si statim correptionem inducas, etiam minore illa emendatione privabis. Anima quippe confestim in ruborem acta, in indolentiam labitur, neque blandis postea verbis paret, neque minis flectitur, nec beneficiis movetur; sed multo deterior efficitur illa civitate, quam propheta vituperans dicebat: *Facta est tibi frons meretricis, apud omnes inverecunde egisti* (Jerem. 3, 3.). Quocirca multa opus est pastori prudentia ac sexcentis oculis, ut undique animae statum circumspiciat. Quemadmodum enim multi in arrogantiam extolluntur et in salutis suae desperationem incidunt, quod acerbiora remedia pati nequeant: ita sunt et alii, qui quod pares peccatis suis poenas luere nolint [1]), in neglectum vertuntur, multo deteriores evadunt,

---

[1]) Tota haec disputatio manifesto supponit, episcoporum potestatem non respicere forum tantum externum, sed se extendere quoque ad forum internum, neque versari solum circa peccata, quatenus foras erumpunt ordinemque Ecclesiae socialem turbant, verum etiam ad peccata, quatenus in conscientia latent animumque vulnerant. Tam sedulam vero sacerdotis curam, qualis hic injungitur, frustra exigas, nisi ipsi animus conscientiaque pateant, quod nonnisi confessione peccatorum obtinebitur. Quare haud immerito ad haec verba provocamus, ut s. doctor ostendatur non contrarius dogmati catholico de confessionis necessitate.

majoremque peccandi licentiam usurpant. Nihil itaque horum sine examine relinquendum est, sed omnibus rite exploratis episcopus congruenter, quae ad se pertinent, proferat oportet, ne vanam sollicitudinem adhibeat. Neque hac in re tantum, sed etiam in abscissis Ecclesiae membris conjungendis, multis illum negotiis distendi videas. Nam ovium quidem pastor gregem habet sequentem quocumque duxerit: quod si quae oves de recta via deflectant, salubrique relicto pabulo sterilia atque abrupta loca depascunt, satis est si altius clamet, ut eas repetat et ad gregem reducat. At si quis a recta fide aberraverit, magnum pastori opus incumbit, magna eget perseverantia atque patientia. Neque enim potest vel vi retrahere vel metu cogere, sed suasione oportet ad veritatem reducere, unde initio excidit. Generoso itaque indiget animo, ne viribus deficiat, neve de errantium salute desperet, ut frequenter haec cogitet et loquatur: *Nequando Deus det illis poenitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueo* (2. Tim. 2, 25.). Propterea Dominus discipulos sic alloquebatur: *Quisnam fidelis servus et prudens* (Matth. 24, 45.)? Nam qui se ipsum exercet, in se solum utilitatem circumscribit:

pastoralis autem officii lucrum ad universum populum manat. Sane qui pecunias egenis distribuit, aut alias laesis patrocinatur, in aliquo proximis prodest, tanto minus tamen quam sacerdos, quanto intervallo anima corpori praestat. Jure itaque Dominus curam gregis amoris erga se argumentum esse dixit.

Basilius. Tu vero, inquit, Christum non amas? Chrysostomus. Et amo, et amandi finem nunquam faciam: at vereor ne quem amo, eum irritem. Basilius. Ecquod aenigma, inquit, obscurius fuerit? Si Christus illum, qui se amet, oves suas pascere jubeat: tu vero dicas ideo nolle pascere, quia hoc praecipientem amas. Chrysostomus. Non est, inquam, aenigma, imo res admodum clara et simplex. Nam si idoneus essem administrando muneri juxta Christi placitum et tamen effugerem, argute posses dicta mea refellere: quia vero animi imbecillitas huic me officio inutilem constituit, cur objectione opus erit? Etenim vereor, ne si gregem Christi bene valentem ac vegetum accipiam, deindeque ipsum incuria perdam, Deum adversum me irritem, qui ita ipsum amat, ut ad ejus salutem in pretium sese tradiderit. Basilius. Ludens, inquit, haec dicis: nam si serio, non video quomodo melius demon-

strare volueris nos jure dolere, quam hisce verbis tuis, quibus moerorem depellere curabas. Ego enim licet prius noverim me per te deceptum ac proditum fuisse, nunc sane multo magis, quando objecta tibi crimina diluere conatus es, id edisco, et probe intelligo, quo me tandem malorum induxeris. Nam si te ideo ab hoc ministerio subduxisti, quia animum tuum tantae molis rei parem non esse sciebas, me prius ereptum oportuit, etiam si id summo studio ambivissem: ne dicam me tibi horum consilium penitus commisisse. Nunc vero rem solum tuam ob oculos habens, meam neglexisti. Atque utinam neglexisses, id sane optandum esset. Verum tu, ut facilius a quaerentibus caperer, insidias struxisti. Neque enim illud effugii tibi relinquitur, quod videlicet vulgi opinio te deceperit, teque ad magna mirabiliaque de me existimanda deduxerit. Non enim inter admirandos et conspicuos censemur: neque, etiamsi res ita se habuisset, multorum opinio veritati anteponenda fuisset. Nam si tibi nunquam per nos antea licuisset, ut consuetudinis nostrae periculum faceres, color aliquis adesse tibi videretur, cum ex vulgi fama sententiam ferres; sin autem nullus perinde atque tu nostra novis, imo nostrum animum

melius quam ipsi parentes et educatores perspectum habes, qua tam probabili oratione utaris, ut possis auditoribus persuadere, te nos in tantum periculi non ultro conjecisse? Verum haec nunc missa faciamus: non enim te cogimus his de causis jus dicere: qua defensione contra accusatores utemur? dic sodes. Chrysostomus. Certe non prius, inquam, ad illa me vertam, quam ea diluero, quae ad te spectant, etiamsi sexcenties instes, ut crimina depellam. Ignorantiam enim dixisti veniam nobis afferre et omni nos criminatione liberos fore, si rerum tuarum ignari, te in praesentem statum deduxerimus; quia vero te non ignorantes prodidimus, res tuas apprime callentes, ideo omnem nobis offerri excusationis et congruentis apologiae ansam. At ego contra censeo: haec enim multo egent examine. Sane eum, qui ad sacerdotium quempiam tradere velit, non oportet sola vulgi opinione contentum esse, sed ut cum illa suam prae omnibus addat opus est, utque in primis illius facultates exploret. Nam beatus ille Paulus cum dicit: *Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt* (1. Tim. 3, 7.), nequaquam tollit accuratum probatumque examen, neque ut praecipuum ejus probationis signum id pro-

ponit. Etenim multis antea praemissis, tandem hoc addidit, ut ostenderet, non suum tantum calculum sufficere ad tales electiones, sed cum aliis tamen requiri. Saepe namque evenit, ut vulgi opinio falsa sit: praeeunte autem accurato examine, nihil postea periculi ex ea suspicari licet: ideoque post alia exterorum etiam testimonium requirit: neque enim solum dixit: *Oportet autem illum et testimonium habere bonum;* sed addidit: *ab iis qui foris sunt*, ut palam faceret, exterorum opinioni et famae praeire debere accuratum examen. Quoniam igitur ego quae te spectabant plus, quam parentes tui, ut ipse fateris, noveram, ideo dignus sum, qui ab omni crimine liber dimittar.

5. *Nos propter caritatem in Christum rem istam fugisse.* — Basilius. Non ideo effugeris, inquit, si te quispiam accusare velit. Annon meministi te a nobis saepe audisse, atque ab ipsis operibus edidicisse, quam parum generosi sim animi? Annon mihi saepe ridendo pusillanimitatem exprobrabas, quod vel levissimis curis facile dejicerer. Chrysostomus. Memini sane me saepe hoc abs te audivisse, neque inficias eo. Ego vero si quando cavillabar, joco, non serio, id agebam. Attamén non ea de re nunc conten-

dam: rogo te autem eandem mihi praestes ingenuitatem, ubi virtutum tuarum mentionem faciam; etenim si coneris nos mendacii arguere, non tibi parcemus; sed ostendemus, te modestiae potius quam veritatis causa haec verba fecisse: non aliis, quam verbis et factis tuis, usurpatis ad rem confirmandam testibus. Atque primum abs te quaerere volo: Nostine quanta sit vis caritatis? Etenim Christus missis prodigiis omnibus, quae ab apostolis edenda erant, *In hoc*, inquit, *cognoscent homines, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (Joan. 13, 35.). Paulus vero ait illam esse legis plenitudinem (Rom. 13, 10.), sine qua carismata nihil prosunt (1. Cor. 13, 2.). Illud sane eximium bonum, discipulorum Christi signum, quod ipsis carismatibus superius est, vidi in animo tuo generose insitum, copiosumque fructum emittere.

6. *Demonstratio virtutis Basilii et vehementis ejus caritatis.*—Tum B a s i l i u s. Mihi hanc rem summopere curae esse, maximamque me sollicitudinem in hoc implendo praecepto ponere fateor: quod autem ne dimidium quidem ejus assecutus sim, tu mihi testis eris, si non ad gratiam, sed secundum rei veritatem loqui volueris. C h r y s o s t o m u s. Igi-

tur ad argumenta me vertam, et quod comminatus sum nunc praestabo, ut ostendam te modestiam, quam veritatem magis curare. Remque narrabo nuper gestam, ne quis, si vetera recenseam, suspicetur me temporis diuturnitate veritatem obtegere: cum veritas ipsa non permittat nos quidquam affingere vel iis, quae ad gratiam dicuntur. Cum enim quidam ex familiaribus nostris contumeliae et arrogantiae per calumniam accusatus, in extremo periculo esset: tunc nemine te incusante, nec rogante illo qui periclitabatur, in medium te periculum conjecisti. Hoc tu factum edidisti. Ut autem te ex verbis tuis arguamus tibique verba tua in mentem revocemus: cum hanc animi tui generositatem alii non approbarent, alii laudarent ac mirarentur, accusatoribus tuis dixisti: Ecquid agam? Aliter amare non didici, nisi ut vitam meam exponam, cum periclitantem amicum servare opus est: aliis quidem verbis, sed eodem sensu, Christi dicta locutus, quibus ille discipulis perfectae caritatis terminos posuit: *Nam majorem hac*, inquit, *caritatem nemo habet, quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis* (Joan. 15, 13.). Igitur si major hac inveniri non potest, ad finem ejus pervenisti, ac gestis dictisque tuis

ipsius culmen attigisti. Ideo te prodidimus, ideo dolum hujusmodi concinnavimus. Num tibi persuadebimus nos non ex malevolentia, non ut te in periculum conjiceremus, sed quod id utile fore sciremus, te in hoc stadium pertraxisse? Basilius. An ad proximorum emendationem vim caritatis satis esse putas? Chrysostomus. Maxime quidem, et magna ex parte ad id conferre caritas possit. Quod si velis ut prudentiae quoque tuae specimina proferamus, ad id quoque me conferam, ostendamque te magis prudentia valere.

Ad haec ille pudore ruboreque affectus (Basilius). Quae me, inquit, spectant nunc missa faciamus. Neque enim ab initio horum abs te rationem exigebam. Si quid porro habes, quod exteris congruenter opponere possis, id vero libenter audiam. Quapropter missa hac umbratili pugna, dic quam excusationem ceteris afferemus, scilicet iis, qui nos honore affecerunt, necnon aliis, qui illorum tamquam injuria affectorum vicem dolent?

7. *Quod non in contumeliam eorum, qui nos elegerant, ordinationem effugerimus.* — Chrysostomus. Equidem ad id, inquam, jam propero; quandoquidem enim rationis apud te reddendae finem feci, ad hanc apolo-

giae partem facile me vertam. Quaenam igitur horum accusatio? quae crimina? se contumelia affectos et gravia passos queruntur, quia honorem, quo nos ornare volebant, non accepimus. Ego vero primum dicam, nos de contumeliis hominibus illatis nihil curare debere, cum per honorem eis illatum in Dei offensionem incurrere cogimur. Neque enim puto eos ipsos, qui indignantur, cum eam rem moleste ferunt, periculo vacare, imo magnum accipere detrimentum dixerim. Illos quippe, qui Deo addicti sunt et ad ipsum solum respiciunt, ita pie affectos esse debere censeo, ut id non pro contumelia habeant, etiamsi sexcenties sic inhonorentur. Quod vero similis ausus ne in mėntem quidem mihi unquam venerit, hinc liquidum erit. Nam si fastu vel vanae gloriae cupidine, ut saepe dixisti nonnullos calumniari, ad id deductus sum, ut accusatoribus adstipuler, maximam sane injuriam intulerim, qui admirandos et conspicuos illos, etiamque mihi beneficos, contempserim. Etenim si nihil laedentes injuriis afficere, supplicio dignum est, quanto in honore sunt habendi illi, qui honorem nobis ultro conferre volunt? Neque enim dicere quis possit, ipsos vel parvo vel magno beneficio affectos vicem rependere vo-

luisse. Quanto igitur supplicio dignus esset qui adversa rependeret? Sin autem id ne cogitavimus quidem, sed alio longe consilio ab onere declinavimus; quorsum illos, quibus, si non approbationem, saltem veniam dare debuissent, criminantur, quod animae pepercerimus nostrae? Tantum enim abest, ut ipsis contumeliam irrogaverim, ut etiam recusando ipsos honore affecisse me putem.

8. *Quod etiam fugiendo illos a vituperatione eruerimus.* — Neque vero paradoxum me dixisse putaveris; etenim mox hujus explicationem proferam. Tunc enim, si minus omnes, saltem ii, qui maledictis delectantur, multa cum de me ordinato, tum de iis, qui me elegerant, suspicare potuissent; verbi gratia, quod ad divitias respicerent, quod generis splendorem mirarentur, quod adulatione nostra moti ad id nos cooptarint. Quod autem pecunia adducti id egerint, dicere non possum an quis suspicaturus fuisset. Christus quidem, dixissent, piscatores, tabernaculorum opifices et publicanos ad hujusmodi magistratum vocavit: hi eos, qui sibi quotidiano opere victum parant, respuunt; si quis autem exterorum literis operam det otioseque vivat, hunc approbant et admirantur. Nam cur tandem eos, qui in Ecclesiae ne-

gotiis mille sudores pertulerant, contempserunt, eumque qui hos nunquam expertus labores, totam aetatem in vanis exterorum disciplinis contriverat, statim in tantum honorem pertraxere? Haec et similia dicere poterant, si hanc dignitatem accepissem. Nunc vero secus; omnis enim illis maledicendi occasio resecta est, nec mihi adulationem, nec illis accepta munera exprobrare possunt, nisi fortasse sint, qui ultro insanire velint. Quo pacto enim adulatione et largitione usus quispiam ad honorem adipiscendum, mox adepturus eum, aliis relinquat? Perinde enim illud esset ac si quis post infinitos in excolenda terra labores, ut uberes fructus segetesque colligeret et vino torcularia redundarent, post mille sudores et multam pecuniarum expensam, cum messis et vindemiae tempus adveniret, aliis fructuum proventum traderet. Videsne etiamsi quae tunc jactabantur, procul a veritate essent, magnam calumniandi ansam habituros adversarios fuisse, quod scilicet non recto judicio electio facta fuisset. Nunc autem ne hiscere quidem vel os aperire mea opera possunt. Et haec quidem multoque his plura initio dixissent. Postquam autem ministerium attigissemus, nunquam potuissemus

quotidianas accusatorum calumnias refellere, etiamsi inculpate omnia egissemus; ne dicam, nos hac aetate rerumque imperitia in multis necessario aberraturos fuisse. At nunc illis criminationis hujusmodi occasionem sustulimus. Tunc autem probris eos innumeris obnoxios reddidissemus. Quis enim non dicturus erat: Res tantas tamque admirandas pueris insipientibus commiserunt, Dei gregem pessumdederunt, res christianorum jam risui ac ludibrio expositae sunt. At vero nunc *omnis iniquitas oppilabit os suum* (Psal. 106, 42.). Si enim tui causa ista protulerint, statim illos ex ipsa re docebis, non oportere prudentiam aetate metiri, neque senem ex canitie probatum habere, neque juvenem a tali ministerio prorsus arcere, sed neophytum. Multum est autem inter utrumque discrimen.

LIBER III.

1. *Qui suspicati sunt nos per superbiam recusasse, suam ipsorum existimationem laesisse.* — Quod spectat eam contumeliam nos honorantibus illatam, quodque non eos dehonestandi animo honori nos subduxerimus, ex jam dictis sat comprobari posset. Quod vero nulla inflati superbia id egerimus, jam pro viribus palam facere conabor. Nam

si vel militaris legationis vel imperii nobis optio proponeretur eique proposito [1]) insisterem, jure posset quispiam id de me suspicari; imo non jam superbiae, sed amentiae me omnes damnarent. At sacerdotio proposito, quod tantum imperio sublimius est, quantum inter spiritum et carnem est intervallum, audebitne quispiam me superbiae accusare? Qui porro non absurdum fuerit, eos qui minora respuunt, insaniae accusare, eos autem, qui in longe sublimioribus idipsum faciunt, non jam in amentiae, sed in superbiae crimen vocare [2])? Haud secus ac si quis eum, qui bonum armentum despiceret ac bubulcus esse nollet, non superbiae, sed amentiae accusans, eum qui totius orbis imperium et omnium ubique terrarum exercituum dominatum non acciperet, non insanire diceret, sed superbia inflari. Sed non ita est, non ita sane, neque nos magis, quam se ipsos, criminantur qui haec jactitant. Nam vel cogitasse tantum, quod possit humana natura tantam despicere dignitatem, satis

---

[1]) *Eique proposito* scil. eam recusandi, sicut recusaverat sacerdotium.

[2]) *In superbiae crimen vocare.* Si enim superbi essent, ultro illum honorem ambirent, non vero fugerent et recusarent.

indicat quid opinionis circa illam habeant, qui id protulerunt: nisi enim putarent esse rem levem ac parvi pretii, nunquam ipsis talis suspicio in mentem venisset. Cur enim de angelica dignitate nullus unquam quid simile suspicari vel dicere ausus est, nempe humanum esse animum, qui prae superbia nolit ad illius naturae dignitatem pervenire? Magna quippe concipimus de potestatibus illis: idque impedit, quominus credamus posse hominem quidpiam majus honore illo sapere. Quo fit ut jure quis illos potius superbiae accuset, qui hac de re nos criminantur. Neque enim id de aliis suspicati fuissent, nisi prius rem ipsam, quasi nullius pretii aestimassent. Porro si id me gloriae causa fecisse dicant, secum dissentiri ac pugnare palam deprehendentur: nescio enim quam aliam rationem quaesivissent, si nos ab inanis gloriae crimine liberare voluissent [1]).

2. *Nos non propter vanam gloriam fugisse.* — Nam si hujusmodi me unquam amor invasit, accipere potius, quam fugere

---

[1]) *Liberare voluissent.* Secum pugnant adversarii mei. Nam me superbiae accusant, quod sacerdotium declinaverim; si vero vellent me fuisse humilem probare, eadem uterentur ratione, quod scil. tantum recusaverim honorem.

oportuit. Quare? Quia magnam id nobis gloriam attulisset. Siquidem virum hac aetate, qui nuper a secularibus curis se abdicaverit, usque adeo admirandum apud omnes derepente videri, ut iis etiam, qui in hujusmodi laboribus totam aetatem contrivissent, anteferretur, et plura his omnibus suffragia acciperet; id certe magnam et admirabilem de nobis opinionem omnibus indidisset, nosque conspicuos et illustres exhibuisset. Nunc vero, paucis exceptis, maxima pars Ecclesiae nos ne nomine quidem norunt; adeo ut ne omnibus quidem notum sit quod abnuerimus, sed paucis tantum, quos tamen omnes non puto probe nosse quid gestum sit: verisimile autem est eorum multos aut nullatenus nos electos fuisse censere, aut post electionem depulsos fuisse, ut non sat idoneos visos, neque sponte aufugisse.

3. *Si gloriam concupisceremus, tale ministerium eligere oportuit.* — Basilius. Atqui rem vere sciunt, mirabuntur. Chrysostomus. Atqui hos ipsos dixisti nobis vanae gloriae ac superbiae crimen offerre. Undenam igitur laus speranda est? A multitudine? at rem, ut peracta est, nesciunt. A paucis? Sed hic quoque nobis res in contrarium cecidit. Neque alio nomine huc ingressus es, quam ut

ediscéres, quae adversus eos defensio paranda sit. Quid vero hac de re accurate nunc proferam? Quod enim etiamsi omnibus rei veritas nota esset, ne sic quidem superbiae aut vanae gloriae accusare oporteret; si paulum exspectes, id planum tibi erit, atque insuper illud, nempe non iis modo, qui id ausi fuerint, (si tamen quis reperiatur (non enim facile credam), sed etiam iis, qui de aliis suspicantur, periculum non modicum imminere.

4. *Tremendum esse nunc sacerdotium magis quam in V. T.* — Sacerdotium enim in terra peragitur, sed coelestium ordinum classem obtinet: et jure quidem merito. Non enim homo, non angelus, non archangelus, non alia quaepiam creata potestas; sed ipse Paracletus hoc officium ordinavit, qui manentibus in carne auctor fuit, ut angelorum ministerium animo conciperent. Idcirco sacerdotium obeuntem ita purum esse decet, ac si in coelis inter potestates illas collocatus esset. Terribilia namque erant quae gratiam praecesserunt; qualia erant tintinnabula, mala punica, lapides in pectore positi, et alii in superhumerali, mitra, cidaris, poderes, lamina aurea, sancta sanctorum, ingens intus quies (Exod. 28.). At si quis ea, quae ad

gratiam spectant, consideret, terribilia illa atque horrifica esse parva comperiet: ac quod de lege dictum est, hic quoque verum deprehendet, nempe *non glorificatum est quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam* (2 Cor. 3, 10.). Cum enim videris Dominum immolatum et jacentem, et sacerdotem sacrificio incumbentem ac precantem, omnesque pretioso illo sanguine rubentes; an putas te adhuc cum hominibus et in terra esse? annon potius in coelos translatus, omnique carnali cogitatione eliminata, nudo animo menteque pura, quae in coelis sunt circumspicis? O miraculum! o Dei benignitatem! Qui cum Patre sursum sedet, illa hora omnium manibus tenetur, seseque volentibus dat complectendum et accipiendum. Illud autem omnes faciunt oculis fidei. Num tibi haec contemptu digna videntur? an hujusmodi esse, ut possit quispiam adversus ea extolli? Visne et sanctimoniae illius excellentiam ex alio miraculo perspicere? Eliam mihi ob oculos depinge (3 Reg. 18.) immensamque circumfusam turbam et hostiam lapidibus impositam: atque omnes alios in quiete et magno silentio stantes, solum vero prophetam precantem: tum repente flammam ex coelis in sacrificium injectam. Admiranda sunt haec

omnique stupore plena. Illinc te transfer ad ea, quae nunc peraguntur, ac non mira tantum videbis, sed omnem stuporem superantia. Stat enim sacerdos, non ignem gestans, sed Spiritum sanctum, preces multo tempore fundit, non ut fax demissa coelitus apposita consumat; sed ut gratia in sacrificium delapsa, per illud omnium animos inflammet, et argento igne purgato splendidiores exhibeat. Hoc itaque terribilissimum mysterium quis tandem nisi admodum insaniat, vel mente captus sit, despicere queat? An ignoras humanam animam ignem sacrificii hujusmodi nunquam gestare potuisse, sed omnes funditus perituros fuisse, nisi magnum adesset gratiae Dei auxilium?

5. *Magnam esse sacerdotii potestatem et dignitatem.* — Si quis enim secum reputet, quantum illud sit, nempe hominem carne et sanguine involutum, prope beatam illam et immortalem naturam constitui, tunc probe intelliget, quanto honore Spiritus gratia sacerdotes ornaverit. Nam per eos haec peraguntur aliaque his nihilo inferiora, quae ad dignitatis salutisque nostrae rationem spectant. Etenim qui terram incolunt in eaque commorantur, ad ea quae in coelis sunt dispensanda commissi sunt, potestatemque ac-

ceperunt, quam neque angelis, neque archangelis dedit Deus. Neque enim illis dictum est: *Quaecunque ligaveritis in terra, erunt ligata et in coelo* (Matth. 18, 18.). Habent quidem ii, qui in terra imperant, potestatem ligandi, verum corpora solum: hoc autem vinculum ipsam attingit animam coelosque transcendit: ac quaecunque inferne sacerdotes faciunt, eadem Deus superne confirmat: servorumque sententiam ipse Dominus ratam facit. Quid enim aliud illis dedit, quam omnem coelestium potestatem? Nam *quorum*, inquit, *remiseritis peccata, remittuntur; et quorum retinueritis, retenta sunt* (Joan. 20, 23.). Quae major hac potestas fuerit? Omne judicium dedit Pater Filio (Id. 5, 22.): videoque ipsum omne ipsis traditum a Filio esse. Ac si enim jam in coelos translati essent atque humanam naturam exsuperassent, a nostris affectibus liberati, ita in tantum imperium evecti sunt. Ad haec, si imperator subditorum cuipiam hunc honorem contulerit, ut quos libuerit possit in carcerem conjicere indeque eruere: ille admirandus et conspicuus apud omnes habetur; at is, qui a Deo tanto majorem potestatem accepit, quanto coelum terra pretiosius est, et quanto animae corporibus, ita exiguum

nonnullis videtur honorem accepisse, ut cogitari possit, quempiam hoc sibi concreditum donum despicere? Apage insaniam. Insania namque manifesta est, tantum principatum despicere, sine quo neque salutem, neque promissa bona consequi possumus. Nam si non potest quis intrare in regnum coelorum, nisi per aquam et Spiritum regeneratus fuerit (Id. 3, 5.): et, qui non manducat carnem Domini, nec bibit ejus sanguinem, aeterna vita privatur (Id. 6, 54.): haec autem omnia non aliter, quam pér sanctas illas manus, sacerdotis nempe, perficiuntur: quis sine illarum opera aut gehennae ignem effugere, aut repositas assequi coronas poterit?

6. *Magnum esse sacerdotum munus.* — Hi namque sunt, hi sunt, quibus concrediti sunt spirituales partus et generatio per baptismum. Per hos Christum induimus et cum Filio Dei sepelimur, membra beati illius capitis efficimur; ita non modo principibus ac regibus formidabiliores, sed patribus etiam venerabiliores nobis jure fuerint. Illi enim ex sanguinibus exque voluntate carnis nos genuerunt; hi vero illius, quae ex Deo est generationis nobis auctores sunt, beatae nempe illius regenerationis, verae libertatis et illius, quae secundum gratiam est, adoptionis. Cor-

poris lepram purgare, imo potius nullatenus purgare, sed purgatos probare tantum, judaeorum sacerdotibus licebat (Levit. 14, 3.): et tamen nosti, quanta tunc esset pro sacerdotali dignitate concertatio. Hi vero non lepram corporis, sed immunditiam animae, non purgatam probandi, sed prorsus purgandi potestatem acceperunt; ita ut qui ipsos contemnunt, longe sceleratiores et graviore supplicio digniores sint ipso Dathan et sociis ejus (Num. 16.). Illi enim etsi principatum ad se non spectantem sibi vindicarent, attamen miram quandam de illo opinionem habebant, ut ex magno illius desiderio palam faciebant: hi vero postquam sacerdotium tantopere ornatum est tantumque accepit incrementum, contra quam illi, sed tamen longe graviora ausi sunt. Neque enim par est contemptus, non competentem sibi honorem ambire, et tanta bona despicere. Sed tanto gravius hoc illo est, quantum est inter fastidium et admirationem intervallum. Quis ita miser fuerit, ut tot bona despiciat? Neminem dixerim, nisi quis diabolico stimulo concitetur. Verum eo jam redibo, unde digressus sum. Neque enim in puniendo solum, sed etiam in benefaciendo, majorem sacerdotibus, quam parentibus, potestatem

dedit Deus: tantaque est inter utrosque differentia, quanta inter praesentem et futuram vitam. Nam illi quidem in hanc vitam, hi in futuram gignunt. Atque illi ne corporalem quidem interitum a liberis amoliri possunt, non ingruentem morbum depellere; hi vero aegram et mox interituram animam saepe servarunt; aliis remissiorem poenam reddentes, alios prorsus labi non sinentes; idque non doctrinae tantum atque monitionum, sed etiam orationum auxilio. Neque enim tantum cum nos regenerant, sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt. Nam *Infirmatur*, inquit, *quis in vobis? advocet presbyteros Ecclesiae, et orent super eo, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvabit infirmum: et excitabit eum Dominus: et si peccata fecerit, remittentur ei* (Jacob. 5, 14. 15.). Insuper naturales parentes, si viros quosdam principes et potentes eorum liberi offenderint, opem ipsis nullam afferre possunt. Sacerdotes vero non principes, non reges, sed ipsum Deum iratum illis saepe reconciliarunt. An postea quispiam ausit nos superbiae accusare? Ego enim ex jam dictis tantam puto religionem auditorum animos occupasse, ut non ultra eos, qui fugiunt, sed

eos qui suopte motu accedunt, et tantum sibi ambiunt honorem, arrogantiae et audaciae damnent. Nam si ii, quibus civitatum magistratus concrediti sunt, nisi admodum prudentes ac vigilantes fuerint, saepe rempublicam se ipsosque simul in perniciem dederunt: qui Christi sponsam ornandam suscipit, quanta tibi videtur potestate indigere tum sua, tum superne data, ut non peccet?

7. *Ipsum etiam Paulum formidasse sacerdotium.* — Nemo Christum magis quam Paulus dilexit; nemo majus quam ille studium exhibuit; nemo majore gratia dignatus est. Attamen tot fultus praeclaris dotibus, adhuc timebat tremebatque tum principatus hujusmodi, tum subditorum causa: *Timeo enim,* inquit, *ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua; ita corrumpantur sensus vestri a simplicitate, quae est in Christo* (2. Cor. 11, 3.); ac rursum: *In timore et tremore multo factus sum ad vos* (1. Cor. 2, 3.): homo in tertium coelum raptus (2. Cor. 12, 2.) atque arcanis Dei communicans, totque perpessus mortes, quot dies post susceptam fidem vixerat: homo, qui data per Christum potestate uti noluit, ne quis credentium scandalizaretur. Si igitur ille, qui majora, quam praecepta Dei ferrent, praestaret, et

nusquam quae sua erant quaereret, sed quae subditorum, formidolosus erat, cum ad principatus magnitudinem respiceret, quid faciemus nos, qui saepe nostra quaerimus, qui Christi mandata non solum non superamus, sed majori ex parte transgredimur? *Quis infirmatur*, inquit, *et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror* (Id. 11, 29.)? Talem esse oportet sacerdotem; imo non talem solummodo: parva enim haec sunt, imo nihil his comparata, quae jam dicturus sum: quaenam haec? *Optabam*, ait, *anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem* (Rom. 9, 3.). Si quis possit hanc emittere vocem; si quis ea praeditus sit anima, quae ad hujusmodi votum accedere possit; is jure possit argui, si fugiat. At si quis tantum ab hac virtute remotus sit, quantum nos sumus; non cum fugerit, sed cum munus susceperit, odio dignus est. Neque enim si qua militaris dignitatis electio proponeretur, et ii, quibus tale munus deferendi potestas incumberet, fabrum aerarium, aut coriarium, aut similem artificem in medium pertractum exercitui praeficerent; miser ille laudaretur, si non fugeret, nec omnia ageret, ut non se in malum imminens conjiceret. Nam si satis est pasto-

rem vocari, et munus utcunque accipere, nullumque adsit periculum, quivis pro lubito nos inanis gloriae accuset; sin magna prudentia, si ante prudentiam magna Dei gratia, morum probitas, vitae puritas et major humana virtus requiritur in illo, qui talem curam suscipit; ne me venia privatum velis, si frustra ac temere me in perniciem dare nolim. Etenim si quis navem ducens innumeris onustam mercibus remigibusque plenam, me ad gubernacula constitutum juberet aegaeum tyrrhenumve mare trajicere, ad primum rei auditum resilirem: ac si quis causam rogaret, me navem submersurum responderem.

ɣ. *Saepe sacerdotem peccare, nisi forti sit animo.* — Itane ubi pecuniae tantum jactura timetur, nec nisi corporeae mortis periculum est, nemo arguet, si quis magna cautione utatur; ubi autem naufragis non in hoc pelagus corruendum, sed in abyssum ignis cadendum est, et mors exspectanda, non quae animam a corpore, sed quae hanc cum illo in supplicium aeternum conjiciat, jam quia non temere in tantum nos malum praecipitavimus, irascemini nosque odio habebitis? Absit quaeso et obsecro. Novi animam meam, infirmam illam et exiguam, necnon ingentem

rei difficultatem. Majores sane fluctus iis, quos in mari excitant venti, sacerdotis animum concutiunt.

9. *Vanae gloriae periculum.* — Primus autem omnium est teterrimus ille vanae gloriae spiritus, longe infestior illo sirenarum portento, quod poetae confingunt. Illum enim multi praeternavigantes effugere sine damno poterant; mihi ita molestus hic scopulus est, ut ne nunc quidem, ubi nulla me in hoc barathrum compellit necessitas, a malo hujusmodi evadere possim. Si quis autem hanc mihi praefecturam tradat, perinde faciat ac si ligatis a tergo manibus me feris hujus scopuli incolis quotidie lacerandum tradat. Quaenam illae ferae? Ira, tristitia, invidia, contentio, calumniae, criminationes, mendacium, hypocrisis, insidiae, irae contra nihil laedentes, voluptates de ministrorum turpitudine, luctus de prosperitate, laudum cupido, honoris desiderium: hoc enim maxime omnium humanum perimit animum; doctrinae ad voluptatem, illiberales adulationes, palpationes sordidae, despectus pauperum, cultus divitum, honores indebiti et damnosi, gratiarum largitiones periculum creantes tam largientibus quam accipientibus, timor servilis vilissimisque

tantum mancipiis congruens, fiduciae eliminatio, humilitatis species quidem multa, veritatis nulla, arguendi et increpandi facultas sublata; imo potius contra inopes ultra mensuram, adversus autem optimates ne hiscere quidem quisquam audet. Haec quippe omnia et horum plura alit scopulus ille ferarum genera, quibus semel capti, in tantam necessario servitutem rediguntur, ut et in mulierum gratiam multa saepe facere cogantur, quae ne fari quidem decet. Nam lex divina illas ab hoc ministerio repulit: illae vero se intromittere conantur: et quia nihil per se possunt, per alios omnia agunt, tantamque obtinent potestatem, ut quos velint episcopos vel cooptent, vel ejiciant, ac quae sursum deorsum faciant: hoc sane in proverbio vulgatum ipsis oculis videre licet, principes suos agunt subditi: atque utinam viri; non illae etiam, quibus ne quidem docere permittitur (1. Tim. 2, 12.). Quid dico docere? ne quidem loqui in Ecclesia beatus Paulus concessit (1. Cor. 14, 34.). Audivi tamen quendam dicentem, quod tantam ipsis impertissent libertatem, ut etiam ecclesiarum antistites objurgarent, illosque acerbius, quam servos domini, incesserent.

10. *Non esse sacerdotium ipsum malo-*

rum causam. — Ceterum ne quispiam existimet, me omnes simul te memoratis criminibus reos agere. Sunt enim, sunt, inquam, multi his retibus superiores, imo plures iis, qui capti sunt. Neque tamen sacerdotium tamquam horum causam malorum culpaverim, absit ut eo usque insaniam. Neque enim ferrum caedium, neque vinum ebrietatis, neque fortitudinem contumeliae, neque robur inconsideratae audaciae; sed eos, qui Dei donis illicite utuntur, omnes sanae mentis homines causam esse dicunt, illosque puniunt. Quandoquidem et sacerdotium nos jure culpare possit, si non recte ipsum tractemus: neque enim in causa est eorum, quae supra diximus, malorum; sed nos ipsum tantis, quantum facultas tulit, polluimus sordibus, cum quibuslibet ipsum tradimus, qui cum ne animi quidem sui vim edidicerint, neque rei molem considerent, oblatum munus avide suscipiunt; cum autem manus operi admovenda est, imperitia sua obtenebrati, commissos sibi populos malis replent innumeris. Hoc sane, hoc ipsum pene in nobis futurum erat, nisi nos Deus subito ex tantis periculis eruisset, et Ecclesiae suae et animae nostrae consulens. Siquidem dic mihi, unde putas tantos in ecclesiis oriri tu-

multus? Ego sane non aliunde existimo, quam quia praesulum electiones temere et inconsulto fiunt. Nam caput oportebat firmissimum esse, ut pravas exhalationes ex imo corpore emissas dispensare et ad congruentem statum reducere posset. Cum autem per se caput infirmum est, nec morbosos illos vapores depellere potest; tunc ipsum infirmius in dies redditur, et reliquum corpus secum in perniciem trahit. Quod ne nunc etiam fiat, in pedum ordine nos Deus servavit, quo in statu ab initio fuimus. Multa enim, Basili, multa sane sunt, praeter ea, quae diximus, sacerdoti necessaria, quae nos non habemus. Illud vero prae omnibus, nempe illius muneris concupiscentia animus ejus omnino vacuus sit oportet; nam si ad eum principatum nimio affectu propendeat, eo adepto vehementiorem accendit flammam: ac vi captus, ut eum sibi firmiorem statuat, innumera sustinet mala; sive adulandum sit, sive quidpiam servile atque indignum sustinendum, sive pecuniae multae absumendae. Nam quod multi ejus dignitatis gratia pugnantes ecclesias caedibus repleverint civitatesque devastaverint, id jam missum facio, ne quibusdam incredibilia narrare videar. Oportere autem puto tanta circa rem hanc

pietate teneri, ut illius molem onusque declines; adeptus, non aliorum judicia exspectes, si quando in delictum incidas depositione dignum; sed antevertens, te ipsum ab illo munere exturbes. Sic enim par est, ut divinam misericordiam impetres: quod si praeter decorum obsistas, te indignum venia constituis, magisque Dei iram accendis, dum secundum addis deterius facinus.

11. *Cupiditas principatus expellenda ex animo sacerdotis.* — Sed nemo unquam hoc dedecus sustineat. Grave quippe est, grave admodum hunc honorem appetere. Id vero dico, non cum beato Paulo decertans, sed verbis ejus maxime consentiens. Quid enim ait ille? *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (1. Tim. 3, 1.). Ego vero non opus, sed auctoritatem et potentiam desiderare grave dico esse. Hancque concupisentiam toto studio ab animo deturbandam, neque vel initio retinendam censeo, ut cum libertate omnia facere possit. Nam qui non concupiscit in hac potestate splendere, is sane deturbari non formidat. Si non formidet, cum ea, quae christianos decet, libertate omnia facere poterit. Itaque qui inde deturbari metuunt ac formidant, duram multisque incommodis refertam sus-

tinent servitutem, atque hominum ipsiusque Dei offensionem incurrere saepe coguntur. Non sic autem anima affecta esse debet. Sed quemadmodum in praeliis strenuos milites videmus alacriter pugnare fortiterque cadere; ita et eos, qui ad hoc ministerium accedunt, par est et sacerdotio fungi, et a principatu dejici, eo modo, quo christianos viros decet; cum sciant talem depositionem non minorem, quam ipsum principatum, referre coronam. Quando enim quis, ut nihil indecorum vel dignitati non consentaneum sustineat, simile quidpiam patitur, et se injuste deponentibus supplicium, et majorem sibi mercedem procurat: Nam *beati*, inquit, *estis, cum exprobraverint vos, et persecuti fuerint, et dixerint omne malum verbum adversum vos mentientes propter me: gaudete et exsultate, quia multa est merces vestra in coelis* (Matth. 5, 11. 12.). Et haec cum a comministris vel per invidiam, vel ad aliorum gratiam, vel per inimicitiam, vel alia quadam non recta ratione, quis ex loco suo movetur. Cum autem ab adversariis id patitur, nulla puto esse oratione opus ad lucrum demonstrandum, quod malitia sua ipsi colligunt. Id ergo undique circumspiciendum et accurate explorandum est, ne qua desi-

derii illius scintilla ardens lateat. Optandum quippe est eos, qui initio hoc morbo liberi fuere, ubi ad hujusmodi dignitatem pervenerint, illum effugere posse. Quod si quis antequam honorem illum assequatur, hanc saevam immanemque feram penes se nutriat, dici nequit in quantam fornacem illum nactus se conjiciat. Nos autem (ne vero putes modestiae causa ullatenus apud te mentiri velle) magna hujusmodi cupidine tenemur: quae res una cum aliis omnibus non parum nos exterruit, et in hanc fugam vertit. Quemadmodum enim corporum amatores, quamdiu licet cum amatis versari, graviorem morbi cruciatum habent, cum autem procul illis abducuntur, tunc insaniam excutiunt; sic et qui principatus istius cupidine tenentur, cum penes illum sunt, malo ferendo sunt impares; ubi vero spem amittunt, cum exspectatione ipsam cupidinem exstinguunt.

12. *Sapientissimum oportere esse sacerdotem.* — Haec quidem una causa est non mediocris: quae licet sola esset, nos ab hac dignitate arcere posset. Verum et alia additur hac non minor. Quae illa? Vigilantem oportet episcopum esse (1. Tim. 3, 2.), perspicacem et innumeris undique praeditum oculis, utpote qui non sibi solum, sed tantae

multitudini vivat. Nos vero segnes sumus et remissi, et nostrae saluti vix sufficientes. Hoc vel tute fateare, qui maxime omnium amicitiae causa mala nostra obtegere conaris. Ne mihi enim hic jejunium alleges, vel vigilias, vel humi cubationem et reliquam corporis macerationem: nam quantum ab his virtutibus absimus, non ignoras. Etiamsi vero a nobis accurate excolerentur, nihil haec nos tanta animi segnitie praeditos ad hanc praefecturam juvarent. Homini quippe in domuncula quadam incluso et sua solum curanti haec magnam afferrent utilitatem; sed in tantam multitudinem scisso et cujusque subditorum peculiarem sollicitudinem gerenti, quid id lucri afferat ad illorum profectum, nisi animum virilem ac fortissimum obtineat?

13. *Praeter abstinentiam alia requiri.* — Neque mireris, si cum tanta tolerantia alterum postulo fortis animi experimentum. Nam delicatum cibum, potum, lectum despicere, multis facile esse videmus; maxime vero iis, qui natura agrestiores et a teneris sic educati sunt, ac multis item aliis corporis temperamento atque consuetudine laborum hujusmodi asperitatem mitigantibus. At contumeliam, damnum, molestum verbum, dicteria ab inferioribus, tum temere, tum in

ipso judicio prolata, quaerimonias frustra et temere tum a principibus, tum a subditis oblatas, non multi ferre possunt, sed unus fortasse vel alter. Videreque est etiam viros fortes ad haec ita ceu vertigine captos, ut vel immanissimis belluis ferius exasperentur: hos vero maxime a sacerdotii septis arcemus. Antistitem quippe nec inedia afflictari, nec nudis pedibus incedere, id sane Ecclesiae coetui nihil afferet detrimenti: furor autem animi et illi et proximo magnas parit calamitates. Atque iis quidem, qui supra dicta non praestant, nulla a Deo comminatio: at temere excandescentibus et gehennam et gehennae ignem Deus comminatus est (Matth. 5, 22.). Quemadmodum igitur vanae gloriae cupidus, cum multorum praefecturam adit, majorem igni praebet materiam; sic et qui nec apud se, nec in familiaribus paucorum colloquiis iram continere nequit, sed facile excandescit, huic si popularis magistratus tradatur, ceu fera quaedam a multis undique exstimulata, nec quieto unquam animo esse potest, insuperque commisso sibi populo innumera procurat mala.

14. *Nihil tam aciem mentis obtundere, quam iracundiam.* — Nihil enim sic ingenii puritatem mentisque aciem obturbat,

ut ira inordinata, quae multo fertur impetu. *Ira* enim, inquit ille, *etiam prudentes perdit* (Prov. 15, 1.). Nam quemadmodum in nocturno praelio obtenebratus mentis oculus amicos ab adversariis discernere nequit, nec nobiles ab ignobilibus; sed cum omnibus eodem se gerit modo, et si quid mali subeundum sit, omnia facile patitur, ut animi voluptatem impleat; nam certe voluptas quaedam est animi excandescentia, et voluptate majorem in animum exercet tyrannidem, tranquillum ejus statum sus deque revolvens: nam in arrogantiam facile impellit, et simultates intempestivas et odium sine ulla causa, et offensiones temere natas frequenter parat, multaque his similia et dicere et facere cogit, animo multo cum stridore morbi molestia ultro citroque tracto, ita ut nullo modo stare et tanto impetui obsistere queat.

Basilius. Ego vero te sic dissimulantem non ulterius patiar. Quis enim ignorat, quantum hoc morbo sis alienus? Chrysostomus. Quid igitur, inquam, o vir beate, vis me huic rogo admovere ac feram quiescentem irritare? An ignoras id nobis non nostra virtute successisse, sed ex quietae vitae amore; eum vero, qui sic affectus est, seorsum degentem et uno alterove utentem

amico hujusmodi incendium effugere posse, secus vero si in tot curarum abyssum incidat? Tunc enim non se solum, sed et alios permultos ad interitus praecipitium secum trahit, et ad probitatis curam segniores efficit. Solet enim subditorum turba praefectorum sibi mores ceu archetypum et quandam imaginem spectare, seque ad illorum formam effingere. Qui ergo possit ille eorum tumores sedare, si ipse tumeat? Quis plebejus moderatus statim fieri cupiat, si principem iracundum videat? Neutiquam enim possunt sacerdotum vitia latere, sed etiam exigua cito conspicua sunt. Siquidem athleta quamdiu domi manet et cum nullo congreditur, licet infirmior sit, occultare se potest; cum autem nudatus in arenam descendit, statim qui sit evincitur. Homines itaque, qui seorsim et in otio vitam agunt, vitiorum suorum tegmen habent solitudinem; in medium adducti sicut vestimentum solitudinem exuere coguntur, exque externis motibus nudum omnibus animum exhibere. Quemadmodum ergo ipsorum praeclara gesta multis prosunt, ad simile studium evocantia, sic et eorum vitia alios ad virtutis exercitium segniores efficiunt, et ad bonorum operum laborem torpere faciunt. Quamobrem ani-

mae ejus pulchritudinem splendere oportet, ut spectatorum animos oblectare simul et illustrare possit. Nam vulgarium hominum peccata, quasi in tenebris perpetrata, peccantes solos perdunt: viri autem illustris et multis cogniti scelus, commune omnibus affert detrimentum, dum remissos ad sudores pro bonis operibus capessendos supiniores efficit, eos autem qui sibi attendere cupiunt, ad superbiam excitat. Ad haec vero vulgarium delicta, vel in medium adducta, nemini ita profundam infligunt plagam: qui autem in hoc honoris fastigio sedent, primo omnibus sunt conspicui, deinde, licet in minimis labantur, quae minora sunt aliis, magna videntur. Non enim facti magnitudine, sed peccantis dignitate peccatum omnes metiuntur. Sane sacerdotem oportet ceu quibusdam adamantinis armis undequaque muniri assiduo nempe studio et perenni circa vitam vigilantia; undique circumspiciendo, ne quis nudo ac neglecto loco reperto letale infligat vulnus. Omnes enim circumstant parati, ut vulnerent ac dejiciant, non modo ex inimicis multi, sed etiam ex iis, qui amicitiam simulant.

Tales igitur eligi oportet, qualia sanctorum olim illorum corpora in babylonica for-

nace Dei gratia exhibuit. Neque enim ignis hujus esca sunt sarmentum, pix et stupa; sed his multo graviora, quandoquidem non sensibilis ille ignis subjacet, sed omnia devorans invidiae flamma ipsum circumsistit, undique se attolens, ipsi ingruens accuratiusque ipsum examinans, quam tunc ignis puerorum illorum corpora. Cum igitur vel tenue quodpiam stipulae vestigium invenerit, statim inhaerens vitiatam illam partem exurit; reliquam vero structuram, etiamsi solaribus radiis splendidior fuerit, fumo illo adurit et obscurat totam. Donec enim sacerdotis vita probe undique concinnata fuerit, insidiis ille nullis pervius est; sin vel tantillum quid praetermittat, quod sane facile contingere potest, homo cum sit et erroribus plenum vitae hujus pelagus trajiciat, nihil reliqua illi bona opera prosunt, ut accusatorum voces effugiat; sed parvum delictum reliquum omne obumbrat et obscurat: et de sacerdote omnes non quasi carne induto et humana natura praedito, sed quasi de angelo, omni reliqua infirmitate libero, judicium ferre volunt. Ac sicut tyrannum, dum imperio potitur, omnes reformidant ipsique adulantur, quod eum deturbare non possint; cum autem rem ejus inclinatam vident, simulatum illum

honorem abjicientes, qui paulo ante amici erant, derepente inimici et adversarii evadunt: et debilia quaeque explorantes irrumpunt imperiumque illius solvunt; sic et sacerdotibus contingit: qui paulo ante, dum munere potiretur, ipsum colebant ac reverebantur, parvam occasionem nacti, statim se fortiter comparant, ut eum non quasi tyrannum solum, sed quasi tyranno deteriorem deponant. Ac quemadmodum ille corporis sui satellites metuit, ita et hic proximos comministrosque suos maxime omnium reformidat. Nulli quippe alii perinde ejus dignitatem affectant ejusdemque res notas habent, atque illi: propinqui enim cum sint, si quid hujusmodi contingat, ante omnes id sentiunt, facileque etiam calumniantes credi, et dum parva magna faciunt, eum calumniis circumvenire possunt. Nam apostolicum illud dictum inversum est: *Et sive patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: sive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra* (1. Cor. 12, 26.). Nisi forte tanta sit pietas, ut adversus omnia stare possit. Ad tantum itaque bellum nos emittis? et ad pugnam tam variam tamque multiformem animum nostrum sufficere posse putas? Undenam, quaeso, et a quo id edo-

ctus es? Nam si id tibi Deus indicavit, exhibe oraculum, et morem geram. Si non potes, sed ex humana opinione calculum ducis, ab isto tandem errore te libera. Nam circa ea, quae ad nos spectant, nobis magis credendum, quam aliis: quandoquidem *quae sunt hominis nemo novit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est* (Id. 2, 11.). Quod enim et nos ipsos et eos, qui nos elegerant, ridiculos reddituri essemus, hoc suscepto munere quodque magno dispendio nostro in eum, in quo nunc versamur, vitae statum reversuri fuissemus; si non antehac, his saltem verbis tibi persuasisse puto. Non enim invidia solum, sed quae multo invidia vehementior est, hujus principatus cupido, multos solet contra ipsum occupantem armare. Ac quemadmodum filii, qui principatum affectant, longam patrum senectutem moleste ferunt; sic et quidam eorum, cum vident sacerdotium in diuturnum produci tempus, quoniam interficere nefas, ipsum a dignitate deturbare satagunt, omnes illius constitui loco cupientes, ac singuli ad se deferri principatum expectantes.

15. *Alia litis species plena periculorum.* — Visne tibi aliam hujus pugnae speciem ostendam innumeris plenam periculis? Ito jam ac publica festa spectato, ubi maxime ad digni-

tates ecclesiasticas electiones fieri mos est: ac tam multis sacerdotem criminationibus impeti videbis, quanta est subditorum turba. Omnes enim, penes quos est hunc honorem conferre, in multas tunc scinduntur partes, ac neque mutuo, neque cum eo, qui episcopatum sortitus est, presbyterorum coetum consentire videas: unusquisque a suis partibus stat, alius hunc, alius illum eligens. Cujus rei causa haec est, quod non idem omnes respiciant, quod respicere debeant, nempe animi virtutem; sed aliae sunt hujus conciliandi honoris causae, nimirum alius dicit: Hic eligatur, quia claro genere ortus; alius, quod opibus abundet, nec egeat alimentis ex Ecclesiae proventu quaesitis; alius, quod ab adversariis ad nos transfugerit: ille sibi genere propinquum cooptat; hic adulantem sibi aliis vult anteponi; in eum vero, qui sit idoneus, nemo vult respicere, neque animi dotes explorare. At ego, tantum abest, ut ad sacerdotum probationem causas hujusmodi consentaneas esse putem, ut etiamsi quis multam pietatem exhibeat, quae tamen non parum nobis ad hanc dignitatem confert, non ideo statim eum eligere ausim, nisi cum pietate magna sit prudentia praeditus. Novi quippe multos, qui perpetuo sese coer-

cebant ac jejuniis macerabant, quique dum soli degere et sua tantum curare poterant, Deo accepti erant, ac singulis diebus philosophiae suae incrementum non minimum addebant: at ubi in turbam prodiere atque vulgi imperitiam emendare coacti sunt, alii ne principio quidem tanto negotio pares fuere; alii vi coacti, ut in munere perseverarent, missa pristina diligentia, et magnam ipsi jacturam fecerunt et aliis nihil profuerunt. Sed neque si quis totum vitae tempus in ultimo ministerii ordine transegerit ad extremamque pervenerit senectutem, hunc statim propter aetatis reverentiam ad summum principatum evehemus. Cur enim si decursa jam aetate minus tamen idoneus maneat? Non quo velim canitiem dehonestare, nec legem constituere, ut qui ex choro monachorum veniunt, ab hac praefectura omnino arceantur. Contigit enim multos ex illo grege profectos in hac dignitate claruisse, sed hoc probare contendo: si neque pietas sola, neque longaeva senectus satis sunt, ut quis sacerdotio digne fungatur, vix sane causas supra memoratas hoc ipsum praestare posse. Alii vero alias addunt etiam absurdiores; hi nimirum, ne se in adversariorum partes transferant, in cleri ordinem adleguntur; illi pro-

pter nequitiam, ne contempti magna inferant mala. An possit iniquius quidpiam excogitari, quod homines improbi, innumeris repleti malis, inde colantur, unde supplicio digni erant; et qua de causa ne limen quidem Ecclesiae praetergredi licebat illis, eadem illi ad sacerdotalem ascendant dignitatem? Etiamne, dic mihi, quaeremus divinae in nos irae causam, dum res tam sacras, adeo tremendas, hominibus tum improbis, tum indignis labefactandas tradimus? quando enim alii rerum sibi minime convenientium, alii multo majorum, quam vires ferant, praefecturam accipiunt, ii certe efficiunt, ut Ecclesia nihil ab Euripo [1]) differat.

Equidem prius exteros principes deridebam, quod in honorum dispensatione non animi virtutem, sed pecunias, annorum numerum et humanum patrocinium spectarent: ubi autem audivi hanc absurditatem in nostras etiam res debacchari, facinus hujusmodi non perinde grave visum est. Quid enim mirum, si seculares homines, popularem auram venantes, pecuniae causa nihil non agentes, in hujusmodi vitia prorumpant; quando ii, qui se ab iis omnibus liberos esse simu-

---

[1]) *Euripo*, freto, in quo tempestas longe periculosior esse solet quam in alto (mari).

lant, nihilo melius quam illi sunt affecti: sed ubi de coelestibus certamen est, perinde atque si de terrae jugeribus aut alio quopiam simili deliberaretur, gregarios homines talibus praeficiunt rebus, quarum causa unigenitus Dei Filius gloriam evacuare suam, homo fieri, servi formam acccipere, conspui, colaphis caedi, mortem turpissimam obire non recusavit? Neque hic tamen consistunt, sed alia addunt absurdiora. Non enim indignos solum deligunt, sed etiam idoneos dejiciunt. Nam quasi opus esset Ecclesiae securitatem utrinque labefactari, ac causa illa prior non sufficeret ad iram Dei accendendam, ita alteram addiderunt non minus perniciosam. Etenim perinde perniciosum esse puto, utiles arcere atque inutiles introducere. Id autem ideo agitur, ut Christi ovile nulla ex parte consolationem invenire aut respirare valeat. Haec nonne millibus digna fulminibus? Haec nonne vehementiori etiam gehenna, quam sacrae literae comminentur? Attamen haec mala sustinet patiturque qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. 18, 23.). Quis non ejus clementiam admiretur? Quis non ejus misericordiam stupeat? Ipsi christiani ea, quae Christi sunt, plus quam hostes et ini-

mici pessumdant: at ille Bonus adhuc benignitatem praefert et ad poenitentiam vocat. Gloria tibi, Domine, gloria tibi: quanta apud te clementiae abyssus! quantus tolerantiae thesaurus! Qui per nomen tuum ex ignobilibus et obscuris clari et conspicui evadunt, honore illo contra honorantem se utuntur et non audenda audent, sancta contumeliis afficiunt, probos repellunt et ejiciunt, ut quiete et cum summa licentia nequissimi omnia pro libito subvertere possint. Cujus mali causas si ediscere velis, illas prioribus similes reperies: radicem enim, sive ut ita dicam, matrem unam habent, invidiam. Earum autem non una tantum species est, sed diversae. Hic enim ajunt, quia juvenis est, ejiciatur; ille, quia adulari nescit; alius, quia in illius cujuspiam offensionem incurrit; alius, ne ille quispiam doleat, si eo, quem ipse obtulerat, ejecto, hunc electum videat; ille quia mitis et probus est; ille, quia peccantibus terribilis; ille ob aliam similem causam: neque enim desunt obtentus, quos pro libito offerant; imo et facultatum copiam crimini dant, si nihil aliud proferendum habeant. Quin etiam illud, non oportere statim in hunc honorem assumi, sed sensim et paulatim; aliasque similes pro voluntate causas comminisci possunt. Ego

vero hic libens sciscitarer: Quid episcopum tot ventis agitatum facere opus est? quomodo adversus tantus fluctus stare poterit? quomodo tot impetus repellet? Nam si recta ratione rem gerat, adsunt omnes, et ipsi et electis inimici et hostes, et per contentionem omnia cum illo agunt, quotidianas seditiones movent, sexcenta item scommata in electos jaculantur, donec aut illos ejecerint, aut suos intruserint. Perinde atque si gubernator in navi piratas secum navigantes habeat, qui et ipsi et nautis et vectoribus assidue horisque singulis insidientur. Quod si illorum gratiam saluti suae praeponat, admissis non admittendis, illorum loco Deum ipsum inimicum habebit; quo quid deterius esse possit? et cum illis ipsis negotium difficilius quam ante erit; omnibus simul consentientibus ac fortioribus per concordiam effectis. Quemadmodum enim saevis ex adverso pugnantibus ventis mare antea tranquillum derepente furit atque intumescit, vectoresque perdit; sic et Ecclesiae tranquillitas, corruptoribus admissis, tempestate et naufragiis infestatur multis.

16. *Qualem oporteat esse eum, qui tantis tempestatibus opponitur.* — Cogita ergo qualem oporteat eum esse, cui tantae tem-

pestati resistere necesse sit, et tot impedimenta rerum communi utilitati conducentium probe temperare. Nam et gravem illum, sed minime fastuosum, et formidabilem, sed humanum; et imperiosum, sed comem omnibus: et personam non accipientem, sed officiosum; et humilem, sed minime servilem; et vehementem, sed mansuetum esse oportet; ut contra illa omnia pugnare facile possit: atque eum, qui idoneus sit, omnibus licet obsistentibus, cum magna potestate promovere; huic vero dissimilem cum eadem auctoritate, omnibus etiam conspirantibus, non admittere: sed unum tantum ob oculos habere, Ecclesiae nempe structuram; nihilque vel ad inimicitiam vel ad gratiam facere. Num tibi videmur rei hujusmodi ministerium merito recusasse? atqui nondum omnia recensui, suppetunt et alia dicenda. Verum ne defatigeris, dum amici ac vere germani viri, sese apud te excusantis, orationem toleras. Haec porro non ad apologiam modo nostram tibi erunt utilia; sed ad ipsam fortasse muneris, de quo agitur, functionem non parum afferent lucri. Eum namque, qui vitae hujusmodi semitam ingressurus est, omnia prius perscrutatum, sic ministerio manum admovere oportet. Quare? Quia etsi nulla alia

subesset causa, omnium probe gnaro id lucri accedet, ut non rei insolentia turbetur, cum haec contingent. Vis igitur, ut prius ad viduarum patrocinium veniamus, an ad virginum curam, an ad judicialis partis difficultatem. Nam in horum singulis varia est sollicitudo et sollicitudine major metus. Ac primum, ut ab eo, quod aliis facilius esse videtur ordiamur: viduarum cura ipsam suscipientibus solam sumptuum sollicitudinem afferre videtur: at non ita se res habet, sed hic quoque multo opus est examine, ubi illas deligere oportet: quandoquidem cum temere et ut casus tulit in album relatae sunt, id innumera peperit mala. Etenim familias pessumdederunt, conjugia diremerunt, et in furtis, cauponis aliisque similibus turpiter se agentes saepe deprehensae sunt. Porro tales viduas sumptibus Ecclesiae ali, id et a Deo supplicium et apud homines infamiam summamque damnationem parit, beneficorumque animum segniorem efficit. Nam quis unquam velit pecunias, quas Christo dare jussus est, iis largiri, qui Christi nomini calumniam pariunt? Ideoque multo et accurato scrutinio est opus, ut neque illae, quibus res familiaris sufficere potest, tenuiorum mensam absumant. Hanc perquisitionem alia non

parva cura excipit, ut ipsis alimenta confertim quasi ex fontibus affluant, nec unquam desint. Siquidem insatiabile malum est invita paupertas, querelas ingratumque animum prae se ferens. Multa prudentia diligentiaque est opus, ut eorum obstruantur ora, quae quamlibet criminationis occasionem arripiunt. Sane multi, ubi quempiam vident pecuniis non deditum, statim ipsum ad hanc functionem idoneum pronunciant. Ego vero non existimo hanc illi animi magnitudinem satis esse, sed oportere tamen illam ceteris praeire, nam illius expers, vastator potius quam patronus et pro pastore lupus fuerit. Verum cum illa aliam in eo requirere oportet. Ea autem est bonorum omnium hominibus conciliatrix patientia, quae quasi in tranquillum quendam portum animam deducit. Nam viduarum genus tum paupertatis, tum aetatis, tum sexus nomine, immoderata quadam loquendi libertate utitur, sic enim congruentius loquemur; importune clamant, abs re queruntur et lamentantur, ubi gratiae erant habendae; incusant ubi laudandum erat: praefectumque oportet omnia fortiter ferre, neque ob importunas rixas, vel absurdas querelas ira commoveri. Illarum enim infelicitas misericordiam potius,

quam contumeliam meretur: ipsarum autem aerumnis insultare et paupertatis dolori contumeliam addere, extremae crudelitatis fuerit. Quamobrem vir quidam sapientissimus, avaritiam superbiamque humanae naturae considerans, gnarus paupertatem hujusmodi esse, ut possit vel generosissimum animum dejicere eoque deducere, ut iisdem in rebus saepius impudenter agat; ne quis petentibus illis irascatur, neu frequentibus eorum precibus exasperatus, infestus evadat ille, qui opem ferre debet; ut sese mitem et aditu facilem exhibeat hortatur his verbis: *Inclina pauperi sine tristitia aurem tuam, et responde illi in mansuetudine pacifica* (Eccli. 4, 8.); ac missum faciens eum, qui exasperat, (quid enim jacenti dixeris?) eum alloquitur, qui ejus infirmitatem ferre possit, monens, ut vultus blanditie ac verborum mansuetudine etiam ante oblatum donum ipsum erigat. Quod si quis illarum quidem bona non usurpet, sed innumeris ipsas conviciis et contumeliis oneret, et adversus eas irritetur; non modo paupertatem largitione non sublevat, sed calamitatem ipsam conviciis auget. Etiamsi enim ob ventris necessitatem admodum impudentes esse cogantur, attamen de hujusmodi violentia dolent. Cum itaque

famis ingruentis metu mendicare coguntur, et mendicando impudentes esse, ac rursum impudentia illa contumeliam pati: multiformis quaedam et mentem caligine offundens doloris vis earum animos occupat; oportet vero curatorem earum tanta esse aequanimitate, ut non modo indignatione sua dolorem non augeat, sed etiam cohortatione sua moerorem mitiget. Nam quemadmodum qui contumelia afficitur, et si facultatibus abundet, pecuniarum commodum non sentit ob inflictam contumeliae plagam; ita qui blande et leniter compellatur, et cum consolatione donum accipit, gaudet magis et laetatur: duplexque munus ex largiendi modo consequitur. Haec porro non a me ipso, sed ab illo, qui paulo ante hortabatur, loquor. Nam *fili,* inquit, *in bonis ne des vituperium, et omni dono dolorem verborum. Nonne aestum ros sedabit? Ita melius est verbum dono. Ecce enim verbum bonum est plus quam donum, et utrumque est apud virum gratiosum* (Eccli. 18, 15. s.). Illarum item praefectum non mitem tantum et patientem, sed perinde oeconomicum esse oportet. Id vero si abfuerit, rursum pauperum facultates in idem damnum recidunt. Nuper enim quis huic ministerio ascitus, multa auri vi collecta, ipse nec con-

sumpsit, neque egentibus, paucis exceptis, distribuit, maximam vero partem terra obruit, donec superveniente tumultus tempore, hostium manibus illam tradidit. Magna itaque providentia est opus, ut Ecclesiae facultates nec redundent, nec deficiant: sed quae erogantur, omnia statim sunt egenis distribuenda, atque in subditorum pio proposito Ecclesiae thesauri colligendi sunt. In hospitibus autem excipiendi et in curandis aegrotis, quanto putas opus esse pecuniarum sumptu, quanta praefectorum diligentia prudentiaque? Hanc enim expensam illa non minorem, imo saepe majorem esse necesse est. Praefectumque ipsum in largitione decet reverentiam et prudentiam adhibere; quo iis, qui re familiari abundant, suadeat, ut certatim et hilariter sua dona erogent, ne, dum infirmorum commodo prospicit, beneficorum animos exasperet. Hic porro majorem alacritatem et diligentiam exhibere convenit: sunt enim aegri morosi et segnes: ac nisi summam undique diligentiam curamque adhibeas, vel tantilla quidem negligentia potest magna aegrotanti mala importare.

17. *Quantus sit in gubernatione virginum timor.* — Quod ad virginum curam attinet, tanto major adest metus, quanto depositum

pretiosius et quanto rege dignior hic grex est quam alii. Nuper enim innumerae in sanctarum hujusmodi chorum ingressae vitiisque multis refertae, debacchatae sunt. Hic vero luctus major fuit: ac quemadmodum non perinde est, puellane libera, an ejus ancilla peccet; ita non id ipsum est si virgo an vidua. His enim et nugari et mutuis conviciis litigare, et adulari et impudenter agere, et nusquam non apparere et in foro saepe ambulare, in usu frequenti est. Virgo autem majus certamen adiit et supremam philosophiam sectatur, profiteturque se angelicam vitam in terra ducere, ac cum hac carne, quae incorporearum sunt potestatum, sibi praestanda proponit. Nec licet ei frequenter et inutiliter foras progredi, nec verba futilia vanaque proferre: convicii et adulationis ne nomen quidem norit oportet. Quapropter firmissima custodia et majori praesidio opus habet: nam sanctitatis hostis ipsas magis observat insidiisque appetit ad devorandum paratus, si quam labentem cadentemque videat: hominum item multi ipsis insidiantur, cum iisque omnibus naturae petulantia: in summa duplex bellum ab ea geritur, aliud extrinsecus incumbens, aliud intrinsecus obturbans. Ideo magnus instat curatori timor,

majus periculum, dolor ingens, si quid contra animi sententiam, quod absit, accidat. Nam si patri filia occulta (Eccli. 62, 9.) vigilandi causa est, et sollicitudo ejus somnum ab eo depellit, timente ne aut sterilis sit, vel nubilem transgrediatur aetatem, vel perosa sit conjugi, quid patietur is, qui horum quidem nihil, sed alia iis longe graviora metuit? Neque hic contemni potest vir, sed ipse Christus: neque sterilitas in ignominiam tantum, sed malum in perniciem animae desinit. Nam *omnis arbor*, ait, *quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (Matth. 3, 10.). Ei vero, quae in sponsi odium incurrit, non satis est accepto repudii libello abire, sed odii illius poenas luit, supplicium aeternum. Certe pater carnalis multa habet, quae facilem ipsi filiae custodiam reddant; nam et mater et nutrix et famularum turba, et domus firmitas parentem ad virginem servandam juvant. Neque enim in forum eam frequenter prodire sinit; neque si prodeat, cuipiam occurrentium apparere cogitur, cum vespertinae tenebrae conspici nolenti non minorem obicem obtendant, quam parietes domus. Praeter haec vero nulla subest causa, quae illam unquam ad virorum conspectum adigat: ne-

que enim rerum necessariarum cura, neque laedentium molestiae, neque simile quidpiam illam in talis congressus necessitatem impellit: cum illi pater vice omnium sit, ipsa vero unam habeat curam, ut nihil vel agat vel loquatur, quod honestatem dedeceat. At hic multa sunt, quae custodiam patri difficilem, imo arte superiorem reddant. Neque enim potest eam intus secum habere: hoc quippe contubernium nec honestum esset, nec periculo vacaret. Licet enim hinc illis nihil damni adesset, sed veram sanctitatem servare pergerent: non minorem reddituri essent rationem pro iis animabus, quibus offendiculo fuissent, quam si ambo peccassent. Cum autem id fieri nequeat, non facile ipsi est animae motus ediscere, et eos qui inordinati sunt resecare, qui vero debito ordine et modo procedunt, excolere et in melius deducere: neque exitus in publicum curiose indagare in promptu est; nam quod illa inops sit et patrocinio destituta, non potest ipse tam accuratus decori et honesti explorator esse. Etenim cum ipsa sibi omnia administrare cogatur, si temperanter vivere nolit, exeundi occasiones comminisci potest. Oportetque aliquem jubentem domi manere, qui tales occasiones praescindat ac ne-

cessaria suppeditet, necnon feminam rem illius curantem: arcenda item est a funeribus ac pervigiliis. Novit enim, novit callidissimus ille serpens per bona etiam opera virus spargere suum: opusque est virginem undequaque muniri, et raro per annum domo egredi, nempe cum indeclinabiles ac necessariae urgent causae. Si quis vero dicat, non opus esse, ut res hujusmodi episcopo committatur, noverit is singularum rerum gestarum occasiones et causas ad ipsum referendas esse; ita ut multo utilius, si omnia ipse administrans, iis criminibus liber futurus sit, quae propter aliorum peccata subire debet; quam si dimissa hujusmodi administratione pro aliorum gestis de ratione reddenda tremere cogatur. Ad haec, qui per se id agit, admodum facile omnia percurrit; qui vero omnibus aliis ad suam sententiam pertractis id agere cogitur, non tantam habet laboris remissionem ex eo, quod non sui solius arbitrio agat, quanta negotia et tumultus per eos, qui adversantur et pro suo pugnant judicio. Verum non omnes de virginibus sollicitudines recensendi facultas est. Etenim cum in album referendae sunt, non parum negotii facessunt ei, cui haec administratio concredita est.

18. *Judiciorum officium quam molestum.* — Judiciorum officium innumeras parit molestias, multum negotii, tot difficultates, quot ne forenses quidem judices subeunt. Siquidem jus ipsum reperire labor est, repertum non violare difficile. Non modo autem negotium et difficultas adest, sed etiam periculum non parvum. Jam enim quidam ex infirmioribus in negotia delapsi, quia patrocinium non invenere, circa fidem naufragati sunt. Multi enim ex laesorum numero non minus, quam ipsos laedentes, eos qui sibi non ferunt opem, odio habent: ac neque negotiorum distractionis, neque temporum iniquitatis, neque sacerdotalis potentiae mediocritatis, neque alius cujuspiam rationem habere volunt: sed sunt inexorabiles judices, hanc unam scientes apologiam, malorum se prementium exitum. Qui hunc praebere nequit, quamvis innumeras causas proferat, nunquam eorum condemnationem effugiet. Quia vero patrocinii mentionem feci, age aliam tibi querelae causam declarabo. Nam nisi quotidie episcopus plus, quam ipsi forenses, domos circumeat, hinc offensiones innumerae. Non enim aegri solum, sed etiam qui bene valent, invisi se volunt; non pietatis religionisve causa, sed honoris digni-

tatisque id multi exigunt. Quod si forte contingat, ut aliquem ex ditioribus potentoribusque, urgente casu, in Ecclesiae lucrum frequentius visitet, statim palpatoris atque adulatoris notam sibi inurit. Sed quid patrocinia et aditus memoro, quando ex compellationibus solum tantam criminationum molem afferunt, ut ex animi moerore saepe illi gravantur et decidant? Jam vero vel oculorum contuitus explorantur: nam ejus vel simpliciora gesta ad trutinam vocant bene multi, vocis modum, aspiciendi videndique rationem. Illi cuipiam, ajunt, effuse arrisit, hilari ipsum vultu et magna voce salutavit: me vero longe parcius et perfunctorie. Quod si multis assidentibus, non undique oculos circumferat inter loquendum, id pro contumelia multi habent. Quis igitur nisi admodum fortis tam multis accusatoribus sufficere poterit, ut vel ab illis nullatenus in crimen vocetur, vel accusatus sese expediat? Oportet enim accusatorem esse neminem; si id minus fieri possit, oblata saltem crimina abluere. Quod si ne hoc quidem facile est, sed quidam in temere et frustra culpando gaudent; fortiter ferenda est querimoniarum hujusmodi moestitia. Etenim qui jure accusatur, facile accusantem tulerit:

quandoquidem enim nullus accusator acerbior est ipsa conscientia; ab illo actore omnium molestissimo capti externos accusatores, utpote mitiores, facile patimur. Qui autem nullius sibi culpae conscius est, falso accusatus, continuo in iram vertitur, et in moerorem facile decidit, nisi prius ad multorum ferendas insanias exercitatus fuerit. Neque enim fieri potest, calumniis impetitum et inique damnatum non turbari, et de tanta iniquitate nihil pati. Quid memorem tristitiam tum subeundam, cum quempiam ex coetu Ecclesiae amovere opus est? Utinam vero malum totum in tristitia consisteret: certe hinc pernicies non modica. Metuendum quippe est, ne ultra modum poenis affectus ille id patiatur, quod a beato Paulo dictum est, *Ne abundantiori tristitia absorbeatur* (2. Cor. 2, 7.). Maxima ergo diligentia hic opus est, ne quod prodesse illi debuerat, majoris ipsi damni sit occasio: nam quaecunque ille post hujusmodi curationem peccata admiserit, communem tam ipsi quam medico iram accendunt, si hic non recte vulnus inciderit. Quot autem supplicia exspectanda sunt, cum quis non ex peccatis modo suis, sed ex aliorum quoque delictis in extremum periculum adducitur? Nam si

de propriis sceleribus rationem reddituri exhorrescimus, ac si non valeamus ignem illum effugere, quid illi exspectandum est, qui tam multorum nomine causam sit dicturus? Quod autem hoc verum sit, audi beatum Paulum dicentem; imo potius non illum, sed in ipso loquentem Christum: *Obedite praepositis vestris et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri* (Hebr. 13, 17.). Num exiguus videtur hic comminationis terror? Is quantus sit dici nequit. Verum haec satis sunt, quae vel pertinacioribus fidem faciant, nos non superbia vel vana gloria captos, sed nobis tantum metuentes et rei molem considerantes, hujusmodi fugam fecisse.

LIBER IV.

1. *Qui vi ad clerum trahuntur non ideo poenis immunes.* — His auditis, Basilius paulum cunctatus: At si tu quidem, inquit, hanc dignitatem affectasses, hunc jure timorem admittere posses. Nam qui ad rei cujuspiam administrationem se idoneum esse professus est, quod eam arripere studuerit; illa sibi concredita, si labatur, non potest ad imperitiae excusationem confugere; utpote

qui antevertens hanc sibi ipse defensionem ademerit, quod accurrerit eamque sibi administrationem rapuerit, neque dicere potest is, qui lubens et sponte huc accessit: Invitus hac in re peccavi, invitus illum quempiam perdidi. Respondebit illi, qui tum hac in re judex futurus est: Et cur tantae tibi conscius imperitiae, cum mens ad talem inculpate tractandam artem tibi non adesset, involasti, aususque es majora, quam vires ferrent, negotia suscipere? Quis te coegit? quis reluctantem et fugientem vi pertraxit? At tu nihil unquam simile audies, neque possis unquam hujusmodi delicti te ipsum damnare, omnibusque planum est te ne tantillum quidem ad hunc suscipiendum honorem laborasse, sed id aliorum opera factum esse. Atque adeo quod illis nullam peccatorum veniam relinquit, hoc tibi magnam defensionis materiam suppeditabit. Chrysostomus. Ad haec ego caput cum movissem sensimque arrisissem, hominis simplicitatem miratus, haec locutus sum: Equidem optarim rem ita se habere, ut dicis, vir omnium optime, non ut id suscipere possem, quod nunc refugi. Etiamsi enim mihi nullum supplicium propositum esset, si perfunctorie et imperite Christi gregem curassem: at illud

mihi omni supplicio gravius foret, si post tantas mihi concreditas res, erga eum, qui concredidisset, ita ingratus viderer. Quare igitur optarim illam tuam opinionem non falsam esse? ut miseris et infelicibus, sic enim vocandi ii, qui hoc negotium probe tractare nesciunt, quamvis sexcenties ipsos vi adactos et ignorantes peccare dicas, ut illis, inquam, effugere liceat ignem illum inexstinguibilem et tenebras exteriores vermemque nunquam morientem, ne dissecentur et cum hypocritis pereant. Verum quid tibi faciam? Non ita se res habet, non ita sane. Ac si vis, ut a regno primum, quod apud Deum tanti non est, quanti sacerdotium, eorum quae dixi, fidem faciam. Saul ille, filius Cis, non suopte motu et cura rex factus est: sed abiit, ut quaereret asinas, et super iis prophetam interrogare coepit: ille vero de regno ipsum allocutus est. Neque tamen ille statim regnum adiit, licet id a propheta audisset, sed deprecabatur renuebatque dicens: Quis sum ego, et quae domus patris mei? Quid ergo? An cum honore sibi per Deum tradito male usus esset, potuit his verbis eximi ab ira ejus, qui se in regem constituerat? Atqui poterat ad Samuelem increpantem dicere: Num ego regnum invasi? Num insilivi in

hanc potentiam? Vitam privatam, otiosam et quietam ducere volebam: tu vero me in hanc dignitatem pertraxisti. Si in illa humilitate permansissem, haec offendicula facile declinassem: nam cum ex vulgarium et ignobilium essem numero, ad hoc opus missus nunquam fuissem: neque mihi bellum contra amalecitas Deus commisisset: quo mihi non commisso, in peccatum hujusmodi nunquam incidissem. Verum haec omnia ad defensionem infirma sunt; nec infirma modo, sed periculosa, quae Dei magis iram accendant. Eum enim, qui meritis majorem dignitatem accepit, non oportet ad peccatorum excusationem honoris magnitudinem ostendere; sed ad majorem in virtute profectum uti magno illo Dei erga se studio. Ille vero, quia meliorem nactus dignitatem, ideo peccare sibi licitum esse existimabat, nihil aliud, quam Dei clementiam peccatorum suorum causam facere conatus est. Quod sane impiis et iis, qui vitam ignave ducunt, mos est dicere. Nos autem non sic affectos esse, nec in similem decidere insaniam decet; sed ubique curare, ut quae facultatis nostrae sunt adhibeamus, ac bene de Deo cogitemus et loquamur. Neque enim Heli, ut misso regno ad sacerdotium, de quo nunc agitur, transea-

mus, principatum studio acquisierat (1. Reg. 4, 18.). Quid igitur id illi profuit, cum peccasset? quid dico, acquisierat? Ne quidem si voluisset, lege ita cogente, poterat effugere: nam ex tribu Levi erat, et principatum ex generis retro successione accipere illum oportebat. Attamen et hic non minimas filiorum petulantiae poenas luit. Quid autem ille, qui primus judaeorum sacerdos fuit, de quo tam multa cum Moyse Deus verba fecit? Quia non potuit solus tantae multitudinis furori obsistere, annon parum abfuit, quin periret, nisi fratris patrocinium Dei iram avertisset (Exod. 32, 10.)? Quia vero Moysis mentionem fecimus, e re fuerit etiam ex iis, quae ipsi contigerunt, rei veritatem probare. Hic quippe beatus Moyses tantum abfuit, ut praefecturam judaeorum invaderet, ut oblatam recusaret (Id. 4, 13.)? Deoque jubente renueret, atque ipsum irritaret. Neque tunc tantum, sed etiam postea, cum principatum obtineret, lubens mortem subiisset, ut eum exueret: *Occide me*, inquit, *si ita mecum facturus es* (Num. 11, 15.). Quid igitur? postquam peccavit ad aquam, potuerene assiduae illae recusationes ipsum defendere et a Deo veniam impetrare (Id. 20, 12.)? Ecquanam alia de causa terra

illa promissionis privatus est? Certe non alia, ut omnes scimus, quam propter hoc peccatum, cujus causa admirandus ille vir non eadem, quae subditi, consequi potuit. Sed post multa tempora multasque miserias, post evagationem illam inenarrabilem, post bella et tropaea, extra terram illam obiit, pro qua tot susceperat labores, marisque incommoda passus, portus commoda non assecutus est. Vides non modo raptoribus, sed etiam iis, qui aliorum studio huc evehuntur, nullam relinqui peccatorum excusationem. Quando enim ii, qui Deo se ordinante recusaverant, tantas poenas luerunt: nihilque potuit ab hoc periculo eximere Aaron non Heli, non beatum illum virum sanctum, prophetam, mirabilem, mitissimum omnium qui erant super terram (Num. 12, 3.), quasi amicum cum Deo colloquentem (Exod. 33, 11.); vix nobis, qui ab illius virtute tantum absumus, satis ad defensionem esse poterit, quod nobis conscii simus, nos hujusmodi munus nullo studio consecutos esse. Cum maxime multae ex hujusmodi ordinationibus non divina gratia fiant, sed hominum studio. Judam Deus elegit, et in sanctum illum chorum cooptavit atque ipsi apostolicam dignitatem ut reliquis tradidit; imo quidpiam

plus dedit, quam aliis, pecuniarum nempe dispensationem (Joan. 12, 6.). Quid igitur? An quia utroque munere contra quam debuit usus est, cum eum, quem praedicandum susceperat, prodidit, et creditas pecunias male impendit, supplicium effugit? Certe hoc potissimum nomine gravius inde sibi supplicium attraxit; idque jure merito. Non enim a Deo acceptis honoribus ad ejus offensionem utendum est, sed ad ei magis placendum. Ille vero, quia majore dignatus honore, dum rogat, debitum sibi supplicium effugere posse liceat, perinde agit, ac si quis ex incredulis judaeis Christum audiens dicentem: *Nisi venissem et locutus fuissem eis, peccatum non haberent, et nisi signa fecissem eis, quae nullus fecerat, peccatum non haberent* (Id. 15, 22.), Servatorem ac beneficum incusaret his verbis: Cur venisti ac locutus es? Cur signa fecisti, ut majore nos supplicio afficeres? Sed furoris ac summae insaniae sunt haec verba. Medicus enim non ut te damnaret venit, sed ut curaret; non ut te aegrotantem despiceret, sed ut a morbo penitus liberaret. Te autem ultro ejus manibus summovisti. Gravius igitur supplicium subeas. Quemadmodum enim si curationi te subdidisses, a pristinis malis liberareris; sic

quia praesentem effugisti, non ultra poteris illa abstergere, cumque non possis, horum poenas dabis. Et quia vanam, quantum penes te fuit, ejus sollicitudinem fecisti, ideo non parem, quam ante collatum a Deo honorem, sed longe graviorem cruciatum sustinebis. Etenim is, quem beneficia accepta meliorem non reddunt, jure acerbius plecti meretur. Quia igitur hujusmodi defensio infirma esse demonstratur, nec solum non tutatur eos, qui ad illam confugiunt; sed magis etiam prodit, aliud nobis praesidium quaerendum.

Quodnam illud, inquit Basilius, quandoquidem ego in me ipso esse non possum, tantum mihi terroris ac formidinis verba tua incusserunt. Chrysostomus. Ne, quaeso et obsecro, te eo usque dejicias. Est enim, est sane praesidium nobis infirmis, ut nunquam eo incidamus; vobis autem fortibus, ut spem salutis post Dei gratiam alibi ponatis, quam ut nihil indignum faciatis illo dono et ipso largitore Deo. Maximo quippe supplicio digni erunt ii, qui postquam studio suo dignitatem hujusmodi sunt adepti, vel ex ignavia, vel ex improbitate, vel ex imperitia, non recte illa utuntur. Neque tamen ideo iis, qui nullo studio ipsam assecuti sunt,

venia relinquitur: sed ne ipsis quidem ulla superest excusatio. Oportet enim, arbitror, quamvis sexcenti advocent et cogant, non illos respicere; sed primo animum explorare suum, et omnia accurate scrutatum, ita vim inferentibus cedere. Jam nullus se domum aedificaturum polliceri audeat, nisi sit architectus, neque aegrotantia corpora curare, nisi medicinam calleat. Sed etiamsi vim inferant, semper obsistet, nec pudebit eum ignorantiae. Cui autem tam multarum animarum cura concredenda est, is nonne prius se ipsum explorabit; sed etiamsi omnium imperitissimus sit, ministerium suscipiet, quia alius quispiam id jubet aliusque cogit, et ne in cujuspiam offensionem incurrat? Annon se ipse sponte cum illis in praecipitium conjicit? cum liceret sibi saluti suae consulere, alios secum in perniciem trahit. Undenam salutem sperare possit? unde veniam consequi? Quinam tunc nobis patrocinabuntur? An ii, qui nobis vim nunc inferunt, et ad necessitatem adigunt? At hos ipsos quis illo tempore servabit? Nam et ipsi deprecatoribus indigebunt, ut ignem effugiant. Quod autem haec dicam non ut tibi terrorem incutiam, sed ut veritas postulat, audi quid Paulus dicat Timotheo discipulo, germano filio atque dile-

cto: *Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis* (1. Tim. .5, 22.).

2. *Qui etiam per ignorantiam indignos ordinant, saepe puniendi.* — Videsne quanta eos, qui nos ad eam dignitatem perducturi erant, non reprehensione modo, sed etiam poena, quantum in nobis fuit, eripuerimus? Sicut enim iis, qui electi fuere, non satis est ad defensionem dicere, non sponte accessi, nec rem prospiciens effugi; ita nec eos, qui elegerunt, juvabit, si dicat se ordinatum non novisse. Sed ideo majus crimen efficitur, quia quem non noverant produxerunt, et quae videtur esse defensio, crimen auget. Quomodo enim non absurdum fuerit eos, qui mancipium emere volunt, et medicis ostendere, et emptionis sponsores postulare, et vicinos interrogare, nec tamen postea confidere, sed diuturnum ad probationem tempus poscere; in tantum vero ministerium inscribere quempiam volentes, temere et ut fors ferat, sive ad gratiam, sive ad invidiam testimonium judiciumque ferre, nullo alio habito examine? Quis ergo pro nobis tunc deprecabitur, cum ipsi qui patrocinari debebunt patrocinio egeant? Proinde oportet eum, qui ordinaturus est, multa prius perquisitione uti; sed multo majore eum, qui ordinandus est. Etiam-

si enim peccatorum supplicii consortes habiturus sit eos, qui elegerunt; attamen non ipse quidem hac ratione supplicium evadit, imo gravius sustinet; nisi fortasse illi humana aliqua ratione ducti, contra quam consentaneum sibi videbatur, electionem fecerint. Nam si in ejusmodi delicto deprehensi fuerint, et quem indignum certo scirent, quadam de causa cooptarint, paria luent supplicia: fortasse vero majores poenas dabit qui non idoneum constituit. Nam qui potestatem dat volenti Ecclesiam corrumpere, is facinorum ejus auctor fuerit. Quod si nulli eorum obnoxius ipse fuerit, sed vulgi opinione se deceptum dicat; nec sic quidem impune fuerit, sed paulo minores, quam qui ordinatus est, dabit poenas. Quare? Quia verisimile videtur eos, qui elegere, falsa vulgi opinione deceptos, eo animum appulisse; sed qui electus fuit non perinde dicere potest, me ipsum ignorabam, ut alii ipsum ignorasse dicunt. Sicut igitur gravius plectendus est, quam ii, qui ipsum cooptarunt, ita accuratius sui ipsius examen, quam illi, facere debet: ac si ipsum illi ignorantes pertrahant, obviam ire debet, docereque causas eas, per quas ab errore desistant, seque vel probatione indignum ostendens, a tantarum rerum mole exi-

mat. Cur enim cum de re militari, de mercatura, de agricultura, deque aliis secularibus rebus deliberatur; non agricola navigationem, nec miles agriculturam, nec gubernator militiam suscipiat, etiamsi mortem illis sexcenties commineris? Nempe quia periculum ex imperitia emergens singuli prospiciunt. Itane ergo ubi de modicis rebus periclitamur, tanta utemur providentia, neque cogentium violentiae cedemus: ubi autem aeternum supplicium paratur, iis quos non norunt, sacerdotium tradunt, an temere et inconsulto, vim ab aliis illatam obtendentes, in tantum nos periculum conjiciemus? At haec non tolerabit qui tunc nos judicaturus est. Oportebat enim majorem circa spiritualia cautionem, quam circa carnalia exhibere: jam vero ne parem quidem exhibere deprehendimur. Dic enim mihi, si quem suspicati fabrum esse, qui tamen faber non esset, ad opus vocaremus, sequereturque ipse, qui manus ad materiam aedificio paratam admovens, ligna lapidesque labefactaret, sicque domum construeret, ut statim collaberetur, num ad illius defensionem satis esset, quod coactus nec suopte motu venisset? Nequaquam, idque jure ac merito: oportebat enim etiam aliis vocantibus resilire. Itane qui ligna

et lapides labefactavit, debitas poenas nullo modo effugiat, qui autem animas perdiderit, ac negligenter aedificaverit, vim sibi illatam ad supplicium declinandum sibi satis esse putabit? Quomodo id non admodum ineptum fuerit? Nondum enim adjicio, nolentem a nemine compelli posse. Sed esto, ingentem vim passus sit, machinisque variis impetitus deciderit; an hoc illum supplicio eximet? Ne, obsecro, ne eo usque nos ipsos decipiamus; ne nos ignorare simulemus ea, quae vel puerulis nota sunt. Neque enim, ubi rationes reddendae erunt, ignorantiae simulatio nobis prodesse poterit. Principatum hujusmodi non ipse ambivisti imbecillitatis tuae conscius? Probe et optime illud. Oportebat ergo, cum id esset animi, etiam aliis vocantibus resilire. An cum nemo vocaret, infirmus et non idoneus eras, statim vero atque reperti sunt qui hunc tibi honorem conferrent, statim fortis effectus es? Haec risu digna et nugae sunt extremoque supplicio digna. Nam propterea monet Dominus, ne qui turrim vult aedificare prius jaciat fundamentum (Luc. 14, 28.), quam vires suas exploraverit, ne praetereuntibus sexcentas ridendi ansas praebeat. At illius quidem jactura sola derisione terminatur; hic vero supplicium est ignis inex-

stinguibilis, vermis qui non moritur, stridor dentium, tenebrae exteriores, dissecari, in hypocritarum numero constitui. Horum tamen omnium nihil perpendere volunt accusatores nostri: alioquin finem culpandi ejus facerent, qui non frustra perire velit. Non agitur nunc de dispensatione frumenti et hordei, boum et ovium aliorumque similium, sed de ipso Jesu corpore. Nam Ecclesia Christi secundum beatum Paulum corpus Christi est (Coloss. 1, 18.): parque est eum, cui corpus illud creditum est, ejus habitum optimum et ingentem pulchritudinem summe curare, et undique circumspicere, ne macula, vel ruga, vel labes similis, ejus speciem ac decorem dehonestet (Eph. 5, 27.). Et quid aliud praestet, quam ut illud capite immortali ac beato dignum exhibeat? Nam qui athleticae habitudini dant operam, opus habent medicis, paedotribis, diaeta temperata, exercitatione frequenti infinitaque observatione: etenim si quid vel minimum negligatur, id omnia evertit ac dejicit; ii quibus corporis Christi cura incumbit, cui corpori certamen est non contra corpora, sed contra invisibiles potestates: quomodo illud integrum et sanum servare poterunt, nisi humanam virtutem multum transcendant et

omnem animae utilem curandi modum probi norint?

3. *Sacerdoti necessariam esse expeditam dicendi facultatem.* — An ignoras hoc corpus pluribus et morbis et insidiis obnoxium esse, quam carnem nostram; itemque citius corrumpi tardiusque sanari? Humana certe corpora curantibus varia inventa sunt medicamina, diversorum instrumentorum apparatus, alimenta aegris congruentia, aeris quoque natura saepe sufficit ad aegri valetudinem; est etiam cum somnus opportune cadens omnem medico laborem auferat. Hic vero nihil simile excogitari potest; sed una post operum exemplum datur machina viaque ad curationem, nempe verbi doctrina. Hoc est instrumentum, hoc esca, hoc aeris temperies optima; hoc vice medicamenti, hoc vice ignis ac vice ferri, sive urendum, sive secandum sit, illo uti necesse est: si illud nihil possit, reliqua omnia incassum abeunt. Hoc et jacentem animam excitamus, et tumentem compescimus, et redundantia praescindimus, et deficientia supplemus, et reliqua omnia facimus, quae ad animae conferunt incolumitatem. Nam ad vitae optimam constitutionem alterius vita ad simile studium et aemulationem revocare possit. Cum

autem anima circa spuria dogmata aegrotat, tunc verbi usus maxime necessarius est, non ad domesticorum securitatem tantum, verum etiam ad externa bella. Nam si quis frameam spiritus habeat clypeumque fidei talem, ut possit miracula édere et portentis impotentium ora obstruere, nihil opus fuerit verbo; imo ne tunc quidem inutilis esset ejus natura, sed etiam admodum necessaria. Etenim beatus Paulus ipsum adhibuit, etiamsi signorum gratia ubique admirationi esset. Et alius quidam ex eodem choro, ut verbi virtutis curam habeamus, monet his verbis: *Parati estote ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est, spe* (1. Petr. 3, 15.). Et quidem nulla alia de causa tunc omnes Stephano viduarum oeconomiam commiserunt (Act. 6, 2.), quam ut ipsi verbi ministerio vacarent. Verumtamen non perinde verbum requireremus, si virtutem signorum haberemus. Sin virtutis illius ne vestigium quidem relinquitur, multi vero undique instant inimici; sermone muniamnr necesse est, ne inimicorum telis confodiamur, imo potius ut ipsos feriamus.

4. *Ad quasvis controversias paratum esse oportere.* — Quapropter ingens adhibere studium oportet, ut Christi verbum affatim in

nobis habitet (Colos. 3, 16.). Neque enim ad unum pugnae genus apparatus noster est, sed multiplex hoc bellum est, ex variisque constans inimicis. Neque ipsi iisdem utuntur armis, neque uno tantum modo nobiscum congredi meditantur: opusque est eum, qui cum omnibus pugnam commissurus est, omnium technas notas habere, ac eundem esse sagittarium et funditorem, tribunum et manipuli ductorem, militem et ducem, peditem et equitem, navalis et muralis pugnae peritum. Etenim in militaribus praeliis, quod quisque opus peragendum suscipit, hoc irruentes propulsat. Hic vero non ita se res habet; nisi enim qui victoriam reportaturus est, omnes dimicandi artes noverit, novit diabolus vel per unam partem, si ea negligatur, praedonibus suis immissis oves diripere. At non item cum pastorem senserit omni scientia praeditum esse, omnesque ipsius insidias probe callere. Quamobrem oportet nos omnibus ex partibus munitos esse. Etenim urbs, donec undique circummunita est, obsidentes se irridet, ac secure admodum agit; si quis vero murum diruerit ad januae solum magnitudinem, tunc nihil illi prodest septum, licet reliquum omne munitum sit. Eodem modo et Dei civitas,

dum eam undique pro muro ambit pastoris solertia atque prudentia, adversariis suae omnes machinae in opprobrium risumque cedunt eamque incolentes illaesi evadunt; ubi autem quispiam eam ex parte demoliri possit, etiamsi non totam destruxerit, a parte totum, ut ita dicam, deinceps labefactatur. Quid enim cuipiam profuerit adversus gentiles fortiter pugnare, si illum populentur judaei? Quid si utrisque devictis a manichinaeis diripiatur? vel si his etiam prostratis qui fatum inducunt intus positas oves jugulent? Ecquid opus est omnes diaboli haereses recensere? quas omnes nisi pastor sciat probe refellere, vel per unam possit lupus maximam ovium partem devorare. Sane cum de militibus agitur, ab iis qui stant et dimicant, sive victoria, sive clades exspectanda est: hic vero longe secus: saepe namque aliorum pugna eos, qui ne ab initio quidem congressi sunt, quique nullum suscepere laborem, quiescentes sedentesque victores constituit: tum is, qui non bene exercitatus est, proprio confossus gladio et amicis et inimicis se deridendum propinat. Verbi gratia (nam tibi dicta mea exemplo palam facere conabor), legem a Deo Moysi datam tum Valentini et Marcionis insaniae

sequaces, tum alii quotquot eodem morbo contacti sunt, ex divinarum Scripturarum catalogo expungunt. Judaei vero tanto illam in honore habent, ut etiam vetante tempore omnia contentiose vel praeter Dei placitum observent. At Ecclesia Dei amborum immoderatam sententiam devitans, media incedit via, ut nec illius jugo se subjiciat, nec eam improbari patiatur. Imo illam vel cessantem laudat, quia olim in tempore suo utilis fuit. Oportet autem eum, qui adversus utroslibet debellaturus sit, hunc modum callere. Nam si judaeos docere volens, quod intempestive legi veteri haereant, acriter illam incusare aggrediatur, haereticis ipsam vituperare volentibus non parvam dederit ansam; sin haereticorum ora obturare volens, illam immodice extulerit et quasi in praesenti necessariam commendaverit, judaeorum ora aperiet. Rursus qui cum Sabellio insaniunt et quos Arii rabies invasit, ambo ultra modum progressi a sana fide lapsi sunt, ac nomen quidem christianorum utrique obtinent: si quis vero eorum dogmata expenderit, alios haud melius quam judaeos affectos esse deprehendet, uno tantum excepto nominum discrimine; alios vero magnam affinitatem cum Pauli samosateni haeresi habere: sed

utrosque procul a veritate esse. Magnum igitur hic periculum, arcta et angusta via est, praecipitiis utrinque intercepta: metusque est non modicus, ne quis ferire studens, ab alio confodiatur. Nam si quis unam dicat deitatem, hanc vocem Sabellius ad suam pertrahet insaniam; sin distinxerit, et alium dicat esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum sanctum, instat Arius in diversitatem substantiae personarum distinctionem trahens. Oportet autem et impiam illius confusionem et furiosam hujus divisionem aversari et fugere, divinitatem Patris, Filii et Spiritus sancti unam confitentes, tres autem hypostases adjicientes: hac quippe ratione utrorumque incursus arcere poterimus. Multos item alios congressus enarrare tibi possemus, in quibus nisi fortiter diligenterque pugnaveris, plurima ex certamine vulnera referes.

5. *Oportet illum peritum esse dialecticae.* — Jam quis recensere possit domesticorum rixas? Non enim illae minores sunt externis insultibus, imo majores pariunt docenti sudores. Alii namque prae curiositate temere omnia indagare volunt, ex quorum notitia nihil eveniat lucri, imo quae edisci neutiquam possunt. Alii rursus Dei judiciorum ra-

tiones ab eo postulant, et abyssum illam multam dimetiri conantur: *Judicia namque tua,* inquit, *abyssus multa* (Psal. 35, 7.). De fide autem et de vitae institutione paucos curare deprehendes: sed multo plures haec curiose scrutantes perquirentesque, quae nec inveniri possint ac quorum exquisitio Deum irritet. Nam ubi ea ediscere conamur, quae ille nos scire non velit, nec sciemus unquam; qui enim nolente Deo? id unum reportabimus, ut quaerendo periclitemur. Attamen, haec cum ita se habeant, cum quis auctoritate interposita curiosorum hominum ora obstruxerit, arrogantiae et imperitiae notam sibi inurit. Quamobrem hic multa opus antistiti prudentia, ut possit eos a quaestionibus tam absurdis abducere, et supra memoratas criminationes declinare. Adversus haec omnia nihil aliud quam verbi auxilium datum est, qua facultate, si antistes careat, subditorum animi nihilo melius quam naviculae procellis agitatae affecti erunt; de iis loquor, qui infirmiores et curiosiores sunt. Quamobrem par est sacerdotem nihil non agere, ut sibi facultatem hanc comparet.

6. *Paulum in hac maxime versatum fuisse.* — Tum Basilius: Cur ergo Paulus, inquit, hanc sibi facultatem comparare non

curavit (2. Cor. 11, 6.), neque de eloquentiae inopia erubuit, imo palam fatetur se idiotam esse; idque ad corinthios scribens, qui eloquentiae laude florebant, de qua summe gloriabantur? Chrysostomus. Hoc est, inquam, hoc est, quod plerosque perdidit et circa veram doctrinam segniores effecit. Cum enim apostolicae mentis altitudinem exacte scrutari non possent, neque verborum sensum capere, omne tempus somnolentiae et oscitantiae dederunt, inscitiam illam amplexati, non qua Paulus se inscium esse dicit, sed a qua tanto ille abfuit intervallo, quanto nullus hominum, qui sub coelo sunt. Ceterum hoc pertractandum aliud in tempus reservamus: interim illud dicam: Ponamus Paulum esse idiotam, etiam in illa, qua ipsi volunt, parte: quid hoc ad nostrae aetatis homines? Ille quippe multo majorem verbo virtutem habuit, quae longe plura praestare posset; nam ostendens se tantum ac tacens daemonibus formidabilis erat. Hodierni autem homines omnes simul coacti infinitis tum precibus tum lacrymis nunquam tantum possint, quantum olim Pauli semicinctia potuere. (Act. 19, 11. ss.). Paulus quidem precibus mortuos suscitabat, et alia insuper miracula ejusmodi edebat, ut ab externis Deus esse

putaretur (ib. 14, 11.), ac prius quam ex hac vita transferretur, dignus habitus est, qui raperetur usque ad tertium coelum verborumque particeps fieret, quae humanam audire naturam non licet (2. Cor. 12, 2.). At qui nunc vivunt (nihil ego eloqui volo, quod molestum vel grave esse videatur: haec quippe non insultans eis dico, sed admiratione captus), quomodo non perhorrescunt, dum se tali viro comparant? Nam miraculis omissis ad vitam beati illius viri accedamus ejusque mores angelicos disquiramus, in hac re magis, quam in signis, Christi athletam superantem videbis. Quid enim memores studium, probitatem, frequentia pericula, continuas sollicitudines, indesinentem pro Ecclesiis moerorem, erga infirmos commiserationem, multas aerumnas, novas persecutiones, quotidianas mortes (2. Cor. 11, 26, ss.)? Quis orbis locus, quae continens, quod mare justi hujus certamina ignoravit? Illum inculta quoque terra noverat, dum illum saepe periclitantem excipiebat. Omne quippe genus insidiarum tulit, et omnem victoriae modum expertus est, ac neque certaminum neque coronarum finem invenit. Verum nescio quo pacto eo animum appuli, ut virum contumelia afficerem. Gesta quippe

ejus omnem sermonem superant; meum vero tantum, quantum nos superant dicendi periti. Attamen ne sic quidem (neque enim ab exitu, sed a voluntate beatus ille nos metitur) non cessabo, donec hoc addiderim, quod tanto praestantius est supra dictis, quanto ille praestantior omnibus hominibus. Quid illud est? Post tam multa egregia facinora, post innumeras coronas, in gehennam abire et aeterno tradi supplicio optavit (Rom. 9, 3.), ut judaei, qui ipsum saepe lapidaverant, imo, quantum in ipsis erat, occiderant, salvi essent et ad Christum accederent. Quis ita Christum amavit? Si tamen id amor dicendum est, et non quidpiam amore praestantius. Etiamne igitur nos ipsos cum illo conferemus, post tantam, quam coelitus accepit, gratiam, post tantam virtutem, quam ex se ipso exhibuit? Ecquid illo audacius? Quod autem non adeo idiota fuerit, ut ipsi arbitrantur, id jam commonstrare aggrediar. Hi enim non modo idiotam vocant eum, qui in externarum literarum praestigiis non exercitatus fuerit; sed etiam eum, qui pro veris dogmatibus pugnare nesciat: ac recte quidem. At Paulus non utrobique se idiotam profitetur, sed in horum altero tantum. Et ut id confirmaret, distinctionem accurate po-

suit, cum diceret, sermone se idiotam esse (2. Cor. 11, 6.), sed non cognitione. Sane si Isocratis leporem exigerem, si Demosthenis acumen, si Thucydidis gravitatem, si Platonis sublimitatem, hoc Pauli testimonium in medium afferendum esset. Nunc autem illa omnia missa facio, necnon curiosum illum exterorum ornatum, nihilque curo dictionem enunciationemque. Sed esto illum dictione inopem esse, et compositionem nominum simplicem ac remissam, dum ne cognitione et dogmatum accuratione idiota sit; ne ideo, ut ignaviam tegat suam, beato illi quod maximum in bonis est laudemque praecipuam auferat.

7. *Paulum non solum miraculis claruisse, sed etiam arte dicendi.* — Undenam, obsecro, judaeos Damascum incolentes confudit (Act. 9, 22.), cum nondum miracula edere coepisset? Unde hellenistas item prostravit? quare Tarsum missus est (ib. v. 29, 30.)? Nonne quia vi verbi superabat et in tantum ipsos premebat, ut se victos esse non ferentes, ad illius necem inflammarentur? Nondum enim miracula edere coeperat: neque possit quispiam dicere, multos ipsum ob miraculorum gloriam admirandum habuisse, eosque, qui cum eo pugnabant, viri existima-

tione fuisse prostratos. Nam ad id usque tempus sermonis vi superabat. Adversus eos autem, qui Antiochiae judaizare aggrediebantur (Gal. 2, 11. ss.), quomodo dimicabat disputabatque? Areopagita vero ille, superstitiosissimae urbis illius civis, nonne ex sola ejus concione cum uxore secutus eum est (Act. 17, 34.)? Eutychus autem quomodo de fenestra delapsus est (ib. 20, 9.)? nonne quia usque ad multam noctem ejus audiendae doctrinae vacabat? Quid vero Thessalonicae et Corinthi? Quid Ephesi et in ipsa Roma? nonne dies noctesque insumebat in exponendis Scripturis? Jam quid dixeris de illius disputationibus cum epicureis et stoicis (Act. 17, 18.)? Nam si omnia recensere velimus, longius excurret oratio. Cum itaque et ante signa et in mediis signis ipsum multa dicendi vi usum esse palam sit, quomodo adhuc audeant idiotam dicere eum, qui disputationibus et concionibus magnam sibi apud omnes admirationem conciliavit? Cur lycaones ipsum Mercurium esse suspicati sunt (Act. 14, 11.)? Nam quod dii esse putaretur, id non signorum, sed eloquentiae causa evenit. Quare beatus ille vir praerogativam inter ceteros apostolos habuit? Unde per totum orbem multus in omnium ore versatur?

Quare non apud nos modo, sed et apud judaeos et graecos maxime omnium admirationi habetur? Nonne ex epistolarum virtute, qua non iis solum, qui tunc erant, fidelibus, sed etiam iis, qui ab illo tempore in hunc usque diem fuere, et iis qui post futuri sunt usque ad novissimum Christi adventum, profuit profuturusque est, nec juvandi finem faciet, donec humanum genus permanserit? Quemadmodum enim murus ex adamante constructus, sic scripta ejus universas orbis ecclesias circummuniunt. Ipseque instar fortissimi athletae stat etiamnum medius, captivam ducens omnem cogitationem in obedientiam Christi, et destruens omnem celsitudinem elevantem se contra cognitionem Dei (2. Cor. 10, 5.). Haec porro omnia operatur per admirandas illas epistolas divina plenas sapientia, quas reliquit nobis. Neque solum ad dogmata spuria confutanda germanaque tutanda, idonea sunt ejus scripta; sed etiam ad bonam vitam instituendam non minimae utilitatis sunt. Horum enim subsidio hodieque ecclesiarum praefecti utentes virginem castam (2. Cor. 11, 2.), quam ille Christo adaptavit, concinnant efformantque, et ad spiritualem pulchritudinem deducunt. His item irruentes in illam morbos depellunt partam-

que sanitatem conservant. Talia nobis idiota ille remedia reliquit, tanta virtute praedita, quorum experientiam habent, qui illis frequenter utuntur. Quod autem ille hac in parte magnam sollicitudinem posuerit, hinc palam est.

8. *Paulum id a nobis quoque velle exerceri.* — Audi vero quid in epistola sua discipulo dicat: *Attende lectioni, exhortationi, doctrinae* (1. Tim. 4, 13.); cujus rei fructum adjicit, dicens: *Hoc enim faciens, et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt.* Ac rursum: *Servum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem* (2. Tim. 2. 24.). Ac progressus ait: *Tu vero permane in iis, quae didicisti et credita sunt tibi, sciens a quo didiceris, et quia ab infantia sacras literas nosti, quae te possint instruere ad salutem* (ib. 3, 14.). Ac rursus: *Omnis Scriptura divinitus inspirata,* inquit, *utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei* (ib. v. 16.). Audi item quid Tito dicat de episcoporum constitutione disserens. *Oportet enim,* inquit, *episcopum amplecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut possit eos, qui contradicunt, arguere* (Tit. 1, 9.). Qui ergo idiota, ut hi dicunt, contradicentes arguere et refrenare po-

terit? Quorsum attendere lectioni et Scripturis, si ea nobis ignorantia amplectenda est? Haec obtentus sunt et praetextus, ac segnitiei ignaviaeque excusationes. Verum, inquies, haec episcopis praecipiuntur: nam de episcopis nobis jam est sermo: quod autem et subditis idipsum conveniat, audi quid in alia epistola aliis dicat: *Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia* (Colos. 3, 16.); ac rursum: *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere* (ib. 4, 6.). Jam quod velit ad respondendum esse paratos (1. Petr. 3, 15.), id omnibus dicitur. Ad thessalonicenses vero: *Aedificate,* inquit, *alterutrum, sicut et facitis* (1. Thess. 5, 11.). Cum autem de sacerdotibus verba facit: *Qui bene praesunt presbyteri,* inquit, *duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina* (1. Tim. 5, 17.). Etenim hic est perfectissimus doctrinae terminus, cum et operibus et dictis suis discipulos in beatam a Christo institutam vitam deducunt. Neque enim facta sufficiunt ad docendum. Non meus est sermo, sed ipsius Servatoris. *Qui enim,* ait, *fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur* (Matth. 5, 19.). Nam si facere idem esset quod docere, superflue secundum illud

adderetur; satis enim fuisset dixisse tantum: *Qui fecerit.* Nunc vero quod inter utrumque distinguat, ostendit alias esse operum partes, alias sermonis, adque perfectam aedificationem unum altero indigere. Annon audis quid ephesiorum presbyteris dicat vas illud electum Christi? *Propter quod*, inquit, *vigilate memoria retinentes, quoniam per triennium non cessavi cum lacrymis monens unumquemque vestrum* (Act. 20, 31.). Nam quid opus lacrymis vel verbis commonitoriis, vita in illo apostolica ita fulgente? Sed ad praeceptorum observationem id nobis admodum conferre possit, neque enim ipsum solum omnia praestare posse dixerim.

9. *Quantum damnum ex episcoporum ignorantia.* — Cum autem de dogmatibus certamen fuerit omnesque ab iisdem Scripturis dimicaverint, quam vim hic vitae institutum exhibere possit? Quid utilitatis sudores multi afferant, cum post tantos illos labores ex magna sua imperitia quis in haeresim lapsus, ab Ecclesiae corpore abscissus fuerit? quod quidem scio multis accidisse. Quod lucrum ipsi ex tolerantia? Nullum: sicut nec ex sana fide, si vita corrupta fuerit. His sane de causis harum concertationum maxime omnium peritum esse oportete um,

qui aliorum docendorum munus sortitus est. Nam etiamsi tutus ipse perstet nihil ab adversariis laesus, at subditorum simpliciorum multitudo, cum viderit ducem superatum nihil posse adversariis opponere, non infirmitatem ejus, sed dogmatis imbecillitatem prostratam esse putabunt. Atque ob unius imperitiam multus populus in extremam perniciem dejicitur. Etiamsi enim se non adversariorum in partes recipiant, attamen de quibus confidere poterant, de iisdem dubitare coguntur: et iis, quae cum inconcussa fide adierant, cum eadem jam firmitate adhaerere non possunt. Sed tanta tempestas eorum inest animis, idque ex doctoris sui clade, ut in naufragium tandem pessimum desinant. Quanta vero pernicies quantusque ignis in miserum caput illius pro singulis pereuntibus coacervetur, non opus est ut a me discas, cum omnia accurate scias. Hoccine igitur est arrogantiae, hoccine vanae gloriae, quod noluerim tot hominum perniciei causam esse, et mihi majus attrahere supplicium, quam id quod repositum est? Ecquis haec dixerit? Nemo, nisi frustra criminari et in alienis calamitatibus philosophari velit.

LIBER V.

1. *Multum laboris in homiliis concinnandis.* — Quanta sit doctori experientia opus ad certamina pro veritate suscipienda, sat a nobis demonstratum esse puto. Aliud praeterea dicendum restat, quod est infinitorum causa periculorum; imo vero non illud esse causam dixerim, sed eos, qui illo probe uti nesciunt: quandoquidem res ipsa et salutis et multorum bonorum conciliatrix est, dum a viris probis et diligentibus administretur. Quid illud est? Labor multus in disputationibus publice ad populum habendis insumptus. Primum enim magna subditorum pars nolunt eos, qui loquuntur, in praeceptorum habere loco; sed discipulorum ordinem supergressi, eorum conditionem usurpant, qui in externorum theatris certamina spectaturi sedent. Ac quemadmodum ibi multitudo in contraria studia scinditur, aliis huic, aliis illi faventibus: ita et hic divisi, alii ad hujus, alii ad illius partes transeunt, vel ad gratiam vel ad odium aures dicentibus accommodantes. Neque id solum molestum est, sed et aliud quiddam non levius. Nam si quem contingat partem aliquam eorum, quae ab aliis elaborata sunt, concioni suae intexere, pluribus, quam qui pecunias

suffurantur, opprobriis oneratur. Saepe vero nihil ab aliis mutuatus, sed in ejus rei tantum suspicionem veniens, paria patitur ac si deprehensus fuisset. Ecquid dico eorum, quae ab aliis elaborata fuerint? Certe ne illi quidem licet inventis suis assidue uti: non enim ad utilitatem, sed ad voluptatem plurimi audire solent: quemadmodum qui de tragoedis vel de citharoedis judicaturi sedent.

2. *Doctrina praeditus sit et laudes spernat oportet concionator.* — Atque adeo dicendi vis illa, quam nuper explodebamus, ita desiderabilem nunc se praebet, ut ne in sophistis quidem, cum mutuo altercari coguntur, tanta requiratur. Generoso itaque hic opus est animo, qui nostram exiguitatem longe superet; ut inordinatam illam infructuosamque vulgi voluptatem compescat, et auditum eorum ad utiliora transferat; ita ut populus ipsum sequatur ipsique morem gerat, sed non ille secundum vulgi cupidinem feratur. Id vero nullo modo consequi possis, nisi hoc utrumque affuerit, laudum contemptus et vis dicendi. Nam si alterum absit, aliud ab altero disjunctum inutile efficitur. Etenim si laudes aspernans non proferat doctrinam gratia et sale conditam (Coloss. 4, 6.), despicabilis apud multos evadit, nihil

lucri ex illa animi magnitudine referens; sin hac parte strenue se gerens a populari aura vincatur, tum ipsi, tum populo idipsum accidit detrimenti, cum ex laudum cupidine eo ducatur, ut ad gratiam magis, quam ad utilitatem auditorum concionari studeat. Ac quemadmodum, qui nec laudibus movetur, nec dicendi vi praeditus est, is neque vulgi voluptatibus cedere, neque tantillam utilitatem ob imperitiam loquendi afferre potest; ita qui laudum amore capitur, nactus eam facultatem, qua multos ad meliorem frugem reducere possit; mavult tamen delectabilia proferre, dum populares in plaudendo tumultus lucretur.

3. *Utrolibet deficiente inutilis populo erit.* — Is itaque qui optimus populi ductor futurus sit, utrumque fortiter teneat oportet, ut ne alterum altero evertatur. Cum enim in medio surgens ea dixerit, quae ignavos perstringere possint; si deinde labatur et decidat, ac prae dicendi inopia erubescere cogatur, jam dictorum lucrum statim effluit. Nam qui corripiuntur, dum de dictis dolent, nec se alio modo ulcisci possunt, ignorantiam ipsi exprobrant, hac putantes se ratione opprobria tegere sua. Quamobrem opportet eum, ceu aurigam optimum, inter has virtutes ac-

curate procedere, ut utramque rite tractare possit. Etenim cum ille se apud omnes inculpatum praestiterit, tunc quanta potestate voluerit, subditos suos omnes pro lubito vel castigare vel remissius tractare poterit. Hoc nisi prius agatur, haud factu id facile fuerit. Animi porro magnitudinem non in laudum contemptu tantum exhibere par est; sed ulterius progrediendum, ne rursus imperfectum lucrum sit.

4. *Invidiam contemnat oportet.* — Quodnam igitur aliud contemnendum est? Livor et invidia. Intempestivas autem accusationes (necesse quippe est, antistitem absurdas etiam reprehensiones sustinere) neque admodum timere formidareque, neque prorsus negligere convenit. Sed etiam si illae falsae sint, etiamsi a plebejis offerantur, statim eas exstinguere conandum est. Nihil enim ita famam seu bonam seu malam auget, ut incompositum vulgus: cum enim sine examine et audire et garrire soleat, temere quidquid occurrit loquitur, nulla prorsus veri ratione habita. Quamobrem non oportet vulgus contemnere, sed pravas suspiciones statim ab initio exscindere, accusatores de contrario persuadendo, etiamsi illi a ratione alienissimi sint: demum nihil retro relinquere

convenit, quod pravam opinionem delere possit. Sin vero postquam omnia praestiterimus, nolint accusatores morem gerere, tunc contemptu opus erit. Quandoquidem si quis casibus hujusmodi animo dejiciatur, is nunquam poterit quidpiam generosi vel admirandi praestare. Nam moeror animi assiduaeque sollicitudines animi vim prosternere possunt et in extremam imbecillitatem deducere. Sic igitur oportet sacerdotem erga subditos affectum esse, ut pater est erga tenerrimos filios: ac quemadmodum illis nec insolescentibus, nec percutientibus, nec flentibus commovemur, sed neque cum nos effusis cachinnis irriserint, admodum curamus: ita nec horum vel laudibus intumescere, vel vituperiis dejici oportet, cum haec illi intempestive faciunt. Grave illud est, o vir beate, imo tale fortasse puto, quod praestari non possit. Siquidem laudatum hominem non gaudere, nescio an cuipiam vel magna virtute praedito acciderit. Gaudentem vero necesse videtur id desiderare, unde gaudio fruitur, desiderantem porro gaudio frui, prorsus necesse est, si id non consequatur, dolere, torqueri, cruciari ac moerore affici. Quemadmodum enim ii, qui in divitiis laetantur, si quando in paupertatem decidant, aegre fe-

runt: et qui delicatis cibis assueverunt, nunquam patiantur tenui uti victus ratione: sic et laudis amatores non modo cum temere vituperantur, sed etiam cum non assidue laudantur, ceu fame quadam contabescunt; maxime si in ipsis laudibus educati fuerint, aut si alios laudari audierint. Qui vero cum tali cupidine in doctrinae certamen descenderit, quam multis illum negotiis, quam multis doloribus obnoxium fore putas? Neque mare unquam potest fluctibus carere, neque illius animus sollicitudine et moestitia.

5. *Erudito plus studii et diligentiae opus esse quam inerudito.* — Nam si is fuerit magna dicendi vi praeditus (hoc autem in paucis invenitur), ne sic quidem ab assiduo animi moerore vacuus erit. Etenim cum eloquentiam non natura, sed disciplina pariat, licet ad summum ejus apicem quis pervenerit; ab illa certe destituetur, nisi assidue studio et exercitatione illam excoluerit: ita ut magis peritioribus, quam imperitioribus sit laborandum. Neque enim par jactura utrosque, si negligentes fuerint, manet; sed tanto major haec, quantum est inter peritiam et imperitiam intervallum. Atque illos quidem nemo culpaverit, si nihil eximium attulerint; hic vero nisi quidpiam majus existimatione,

qua valet apud omnes, semper protulerit, in omnium reprehensionem incurrit. Ad haec, illi pro modicis concionibus magnam consequuntur laudem; hi vero, nisi mirabilia et stupenda proferant, non modo laudibus privantur, sed etiam a multis redarguuntur. Auditores quippe non tam de concione, quam de concionantis existimatione sedent judices. Quapropter ubi quispiam universos vi dicendi superat, tum illi plus, quam ceteris, studio laboreque opus est. Neque enim licet illi id perpeti, quod toti humanae naturae commune est, ut scilicet non semper in omnibus probe rem gerat; sed si illa, quae concionando dicit, cum famae magnitudine non consentiant, scommata dicteriaque a multitudine refert. Nemo secum reputat, aut incidentem moerorem, aut angustiam animi, vel sollicitudinem, vel persaepe iram, mentis aciem tenebris offudisse, neque sivisse sensa ejus pura sinceraque prodire: atque homo cum sit, non posse semper eum ipsum esse, neque in omnibus prospere agere, sed quod fieri solet, accidere ut nonnunquam labatur, ac minora, quam pro solita virtute, exhibeat. Nihil horum, ut dixi, cogitare volunt: sed ac si de angelo judicium ferrent, ita ipsum redarguunt. Alioquin vero solet

homo praeclara proximi sui gesta, quantumvis multa et magna, despicere: si autem vitii quidpiam appareat, quantumvis leve sit, quamvis jamdiu acciderit, statim dignoscitur, confestim arripitur et nunquam e memoria excidit: atque illud perquam tenue exiguumque multorum magnorumque virorum saepe famam imminuit.

6. *Judicium multitudinis imperitae non esse contemnendum.* — Vides, o vir generose, eum qui vi dicendi praeditus sit, majore sollicitudine opus habere: ac praeter studium tanta tolerantia indigere, quanta non omnes, quorum prius memini, opus habuere. Nam multi saepe illum temere adoriuntur, et cum nihil criminis offerri possit, non aliam odii causam habent, quam quia apud omnes bene audit. Horum invidiam fortiter ferre par est: nam exsecrandum hujusmodi odium, quod temere conceperunt, cum tegere non valeant, clam conviciantur, incusant, calumniantur palamque malitiam exercent. Animus autem, qui ad illa singula dolere atque irritari coeperit, non ultra progredi potest, sed dolore contabescit. Etenim non per se tantum se ipsi ulciscuntur, sed etiam aliorum utuntur opera: ac saepe unum quempiam dicendi imperitum cooptantes lau-

dibus celebrant, ac supra meritum admirantur: alii furore ducti, alii imperitia simul et livore impulsi, non ut mirabilem exhibeant eum, qui talis non est, sed ut hujus gloriam de medio tollant. Neque adversus istos tantum athletae illi certamen est, sed plerumque adversus totius populi imperitiam. Quia enim fieri nequit, ut totus coetus ex literatis viris coaluerit, sed magna Ecclesiae pars ex idiotis constat: reliqui vero illis sagaciores quidem sunt, sed ab iis, qui de dicendi facultate judicium ferre valent, tantum numero distant, quantum iidem a reliquis omnibus; unus scilicet vel alter sedet hac praeditus facultate, necesseque est, ut qui eloquentius dixerit, minorem sibi plausum conciliet et aliquando sine laude discedat. Sane contra hujusmodi inaequabilitatem animum generose praeparare decet, iisque parcere, qui per ignorantiam illud agunt: eos autem, qui per invidiam, ut miseros infelicesque deplorare, a neutroque horum quidpiam putare a sua vi dicendi esse detractum. Neque enim si optimus pictor, qui omnes in hac arte praecellat, per quam diligenter a se depictam imaginem ab imperitis derideri videat, ideo debet animo concidere, nec imperitorum judicio picturam parvi ducere; quemadmodum neque pictu-

ram, quae nihili sit, ex imperitorum admiratione magni facere. Nam optimus artifex ipse suorum opificiorum judex esto, et pulchra foedave illa existimet, cum mens eadem, quae illa edidit, hunc calculum feret: aliorum autem opinionem erroneam et artis imperitiam ne in mente quidem reponat.

7. *Sermones omnes eo tantum, ut Deo placeatur, dirigendos esse.* — Ne itaque is, qui doctrinae laborem suscepit, aliorum laudes attendat, neque his deficientibus animum despondeat. Verum sermonem suum ad Dei placitum concinnans (haec enim ejus norma, hic terminus artificii debet esse, non plausus vel laudes) siquidem ab hominibus etiam laudetur, laudes ne rejiciat; sin laudes ab auditoribus non referat, ne quaerat illas, nec ideo doleat. Laborum quippe solatium illud satis erit omniumque maximum, si conscius sibi fuerit, se ad Dei placitum doctrinam concinnasse suam. Nam si contingat eum laudis cupidine abripi, nihil juvabunt ingentes illi labores, nihil dicendi facultas. Animus enim, qui stultas multorum reprehensiones ferre nequit, dissolvitur ac dicendi studium abjicit.

8. *Qui non sit laudum contemptor, ei multa gravia accidere.* — Quamobrem hac

primum disciplina imbui par est, nempe contemnendas esse laudes. Neque enim satis est dicendi vi praeditum esse ad eam facultatem conservandam, nisi hoc etiam adsit. Quod si quis eum accurate examinare velit, qui facultate ista caret, comperiet non minus illum, quam hunc laudum contemptu egere; nam si a popularis aurae cupidine vinci se patiatur, multis in rebus necessario delinquet. Cum enim eo pervenire nequeat, ut dicendi laude florentibus aequalis sit; ipsis tum insidiari, tum invidere, tum crimen offerre, tum alias turpiter injurias inferre non dubitabit; sed nihil non audebit, etiamsi animam perdere opus sit, ut ejus gloriam in suae tenuitatis conditionem deducat. Ad haec a sudoribus laboribusque abstinebit, ceu quadam torpedine ejus animo circumfusa. Nam multum laborantem modicam referre laudem, id sane in altum somnum conjiciat et vertat eum, qui laudes contemnere nequit. Quandoquidem et agricola, cum in sterili agro laborat et petrosa arare cogitur, cito absistit ab opere, nisi magna laborandi alacritas et famis timor urgeat. Etenim si ii, quibus magna inest dicendi facultas, tanta exercitatione opus habent, ut illam conservent; qui nihil omnino collegit, sed ipso certaminis

tempore meditari cogitur, quantam difficultatem, quantum tumultum, quantam perturbationem patietur, ut multo labore tantillum quidpiam congregare possit? Si quis vero inferioris dignitatis et ordinis hac in parte plus, quam ille clarescere possit, divino quodam hic opus est animo, ut ne livore capiatur, neu in moerorem decidat. Nam ab inferioribus superari eum, qui majoris sit dignitatis, illudque fortiter ferre, non exigui, nec nostri, sed adamantini fuerit animi. Ac si quidem is, qui praecellit, probus admodumque modestus fuerit, malum utcunque tolerare potest; sin audax, arrogans et vanae gloriae cupidus, mors illi quotidie optanda est, ita nempe ipsi vitam amaram reddet: dum palam antecellit clam irridet, ac quotidie quidpiam ex ejus auctoritate divellit omniaque ipse esse cupit. Maximumque in his omnibus praesidium habet, libertatem in dicendo, et multitudinis in se studium subditorumque omnium erga se amorem. An ignoras, quantum animis christianorum concionum desiderium, atque eos, qui illam exercent artem, non apud exteros modo, sed etiam apud domesticos fidei in honore haberi? Quis igitur tantum dedecus ferat, cum nempe ipso loquente taceant omnes et mo-

lestiam sibi inferri putent, orationisque finem quasi a laboribus requiem exspectent; altero autem prolixius orante, alacriter auscultent, ac finem dicendi faciente, aegre ferant, tacere volente indignentur? Haec licet nunc parva tibi videantur ac despicabilia utpote inexperto: tamen satis sunt, ut et animi studium exstinguant mentisque vim enervent, nisi quis humanis omnibus se morbis eximens, perinde atque incorporeae potestates affectus esse studeat, quae nec invidia, neque gloriae amore, neque alio quopiam simili morbo rapiuntur. Si quis igitur hominum talis est, ut possit hanc captu difficilem, inexpugnabilem et indomitam feram, popularem scilicet auram, conculcare ac multiplicia illius capita praecidere, imo ne nasci quidem sinere, is facile poterit permultos illos insultus depellere ac tranquillo quodam portu frui. At si ab illa liber non fuerit, sane multiplex bellum, frequentem tumultum, animi moestitiam ceterarumque aegritudinum turbam contra animam ipse suam praeparabit. Quorsum attinet reliquas enumerare difficultates, quas nec docere, neque ediscere quisquam possit, nisi in rebus ipsis fuerit?

LIBER VI.

1. *Poenas dare sacerdotes etiam pro populi delictis.* — Res quidem hujus mundi tales sunt, quales audisti: illius autem vitae (futurae) res quomodo feremus cum de singulis nobis commissis hominibus rationem reddere cogemur? Non enim in pudore sistit damnum, sed aeternum exspectatur supplicium. Illud enim: *Obedite praepositis vestris et subjacete eis, quia ipsi vigilant pro animabus vestris, ut rationem reddituri* (Hebr. 13, 17.), etiamsi prius dixeram, tamen ne nunc quidem tacebo. Nam tantae comminationis metus frequenter animum concutit meum: si enim eo, qui vel minimum unum scandalizaverit, expedit ut mola asinaria suspendatur in collo ejus et demergatur in mare (Matth. 18, 5.); et omnes qui conscientiam fratrum suorum percutiunt, in ipsum Christum peccant (1. Cor. 8, 12.); qui non unum modo, vel duos, vel tres, sed tantam multitudinem perdunt, quid passuri sunt et quas poenas daturi? Neque enim imperitia in causam afferenda est, neque ad ignorantiam confugiendum, neque necessitas aut vis obtendi potest; sed potius subditus, si quidem liceret, hoc in propriis peccatis effugio uti posset quam in aliorum delictis antistites. Quare?

Quia is, qui ad hoc deputatus est, ut aliorum ignorantiam emendet et diabolicum bellum instans praenunciet, nequit ignorantiam obtendere, nec dicere: Non audivi tubam, bellum non praevidi. Ad hoc quippe sedebat, ut Ezechiel ait, ut aliis tuba caneret et futuras aerumnas praenunciaret (Ezech. 33, 3.). Ideoque supplicium nulla excusatione vitari potest, etiamsi unus tantum periisset. Nam si accedente framea populo non tuba cecinerit, ait, nec speculator signum dederit, adveniensque framea animam invaserit; ipsa quidem propter iniquitatem suam capta est, sanguinem vero ejus de manu speculatoris requiram. Desine ergo nos in tam inevitabile judicium impellere, neque enim de ducendo exercitu, neque de regno sermonem habemus, sed de negotio, quod angelica virtute opus habeat.

2. *Major perfectio in episcopo quam in monachis requiritur.* — Etenim solaribus radiis puriorem esse oportet sacerdotis animam, nequando Spiritus sanctus illum desertum relinquat; ut possit dicere: *Vivo autem, jam non ego: vivit vero in me Christus* (Galat. 2, 20.). Nam si ii, qui eremum incolunt, et urbe et foro et tumultibus procul, semper portu et tranquillo coelo fruentes,

nolunt tamen ejusmodi vitae instituto confidere; verum sexcentas alias custodias adhibent, undique se circummunientes et cum magna accuratione omnia et dicere et facere satagentes, ut cum fiducia et puritate sincera, quantum humanae vires patiuntur, accedere ad Deum possint, quanta putas oportere sacerdotem uti vi atque violentia, ut possit animam ab omni inquinamento eripere et spiritualem pulchritudinem illaesam servare? Etenim multo majore, quam illi, eget puritate: ac qui majore indiget, ille pluribus necessitatibus subjacet, quae possint illum inquinare, nisi assidua vigilantia multaque animi attentione usus, inaccessum illis animum reddat suum. Nam et oris venustas, et motuum mollities, et incessus affectata ratio, et vocis confractio, oculorum fucus et genarum picturae, cincinnorum compositiones, capillitii tinctura, vestium sumptuositas, auri varius ornatus, gemmarum pulchritudo, unguentorum fragrantia aliaque omnia, quae muliebre genus affectare solent, animum turbare possunt, nisi temperantiae auctoritate se munierit. Sed ab iis turbari mirum non est; at per res iis contrarias posse diabolum humanas animas confodere, id sane stupore et dubitatione plenum. Jam

enim nonnulli, qui haec venabula effugerant, a longe diversis capti sunt: etenim neglecta facies, squalida coma, sordida vestis, habitus incompositus, morum verborumque simplicitas, incessus non affectatus, vox inconcinna, victus paupertas, contemptus ac praesidii penuria, itemque solitudo spectatorem primum ad misericordiam, deinde in extremam perniciem pertraxerunt. Multique ex prioribus elapsi retibus nempe aureis ornatibus, unguentis, vestimentis ceterisque supra memoratis, in haec adeo ab illis diversa ceciderunt perieruntque.

3. *Faciliorem esse vitae rationem monachorum quam praesulum.* — Cum ergo per paupertatem et divitias, per ornatum et habitus neglectum, per compositos mores et incompositos, atque uno verbo per omnia alia supra enumerata, bellum in spectantis animo accendatur, et machinamenta illum undique circumsistant, undenam respirare poterit tot illi circumpositis laqueis? Quas inveniet latebras, non dico, ne vi capiatur, id quippe non admodum difficile est; sed ut animum suum a foedis cogitationibus imperturbatum custodiat? Mitto honores, innumerorum causas malorum. Etenim qui a mulieribus deferuntur, temperantiae assidui-

tate enervantur; attamen ii saepe dejiciunt eum, qui contra tales insidias perpetuo vigilare nescit. Honores autem a viris delatos nisi quis magna cum animi constantia exceperit, a duobus contrariis morbis corripitur: a servitute scilicet, quae ex adulatione nascitur, et ab arrogantiae insania, dum hinc quidem adulatoribus suis se subjicere cogitur, inde vero ex honoribus per eos delatis adversus tenuiores inflatur et in amentiae barathrum dejicitur. Haec quidem a nobis dicta sunt: quam vero damnosa sint, nonnisi expertus probe discere potest. Neque enim haec tantum, sed longe his plura et periculosiora in medio versanti accidere necesse fuerit. Qui vero solitudinem colit, horum omnium immunitatem consequitur: si quando absurda cogitatio quid simile ipsi repraesentaverit, imbecilla tamen est phantasia, quae cito possit exstingui, quia nulla extrinsecus flammae materia ex oculorum aspectu suppeditatur. Ac monachus quidem sibi soli timet; si vero de aliis quandoque curare cogatur, certe paucissimi illi sunt; sin plures fuerint, at multo minores numero, quam ii, qui in ecclesiis versantur, atque ii multo leviorem praefecto suo sollicitudinem exhibent, non ob paucitatem tantum, sed

quoniam omnes a secularibus rebus vacui degunt, nec liberos, nec uxorem, neque ullam hujuscemodi curam susceperunt. Id porro illos admodum praefectis morigeros efficit, et quod communi domicilio utantur, facile possunt eorum delicta et cognosci et emendari, quod non modicum confert ad virtutis incrementum, cum scilicet magister perpetuam gerat sollicitudinem.

4. *Sacerdotem orbi terrarum esse praepositum.* — Eorum vero, qui sacerdoti subsunt, maxima pars secularibus curis sunt addicti, quod illos ad spiritualia opera peragenda segniores reddit. Unde et doctorem necesse est singulis, ut ita dicam, diebus sementem jacere, ut assiduitate illa possit doctrinae verbum ab auditoribus retineri. Etenim divitiae ingentes, potentiae magnitudo, segnities ex voluptate nata, multaque alia jactum semen suffocant. Saepe vero spinarum frequentia ne ad superficiem quidem terrae semen cadere sinit. Hinc vero aerumnarum magnitudo, vis paupertatis, molestiae assiduae aliaque hujusmodi, prioribus contraria, a divinorum studio abducunt. Peccatorum autem ne tantilla quidem pars potest in eorum notitiam venire. Quomodo enim, cum maximam eorum partem ne de

facie quidem norit? Ac quae ad populum quidem spectant his sunt perplexa difficultatibus. Quod si quis ea, quae ad Deum pertinent, exploraverit; priora nihil prorsus esse videbuntur, ita majorem haec diligentioremque curam postulant. Nam qui pro tota civitate, et quid dico civitate? imo pro universa terra oratorem agit, Deoque supplicans, ut omnium peccatis sit propitius non vivorum tantum, sed etiam eorum qui obierunt, qualem, quaeso, oportet esse? Equidem neque Moysis, neque Eliae fiduciam, ad hujusmodi supplicationem sufficere posse putaverim: etenim ac si mundus totus sibi concreditus sit, ac si omnium pater ipse sit, sic ad Deum accedit, rogans omnia mundi bella exstingui, tumultus sedari, pacem, prosperitatem, omnium singulis imminentium qua privatim, qua publice malorum celerem depulsionem. Oportet autem illum singulos, pro quibus precatur, adeo in omnibus antecellere, ut praefectus subditis praecellere debet. Cum autem Spiritum sanctum invocaverit, et horrendum illud sacrificium obtulerit, et communem omnium Dominum assidue tractaverit, quo illum, quaeso, in ordine constituemus? Quamnam ab illo puritatem, quam pietatem exigemus? Cogita

quales oporteat esse manus illas, qualem eam linguam, quae illa verba effundat, qua denique non puriorem sanctioremque illam animam, quae tantum Spiritum suscipiat? Tunc angeli sacerdoti adsunt, totusque coelestium virtutum ordo clamat, ac vicinus altari locus in illius, qui ibidem jacet, honorem iis repletus est: idque vel ex iis, quae tunc peraguntur, credibile est. Ego vero aliquem olim narrantem audivi quendam senem, virum admirabilem ac revelationibus assuetum, dixisse, visione hujusmodi se quodam tempore dignum habitum fuisse, scilicet multitudinem angelorum derepente vidisse, quantum ejus facultas ferebat, splendidis vestibus indutorum et altare circumdantium, inclinato capite, ac si quis milites praesente imperatore stantes videret: quod et ipse mihi persuadeo. Alius item narravit mihi, non ab alio edoctus, sed cum ipse vidisset et audisset, scilicet eos, qui ex hac vita migraturi sunt, si mysteriis pura conscientia participaverint, animam efflaturos ab Angelis, satellitum more ipsos, ob illud quod acceperunt, stipantibus, illuc abduci. Tu vero nondum exhorrescis hujusmodi animam in tam sacrum mysterium introducens, et sordidis indutum vestibus in sacerdotum

dignitatem illum promovens, quem a reliquo convivarum choro Christus expulit (Matth. 22, 13.)? Animam quippe sacerdotis instar lucis totum orbem illustrantis splendere oportet. Nostra autem anima ob pravam conscientiam tantas habet circumfusas tenebras, ut semper se abdat, nec possit unquam cum fiducia Dominum suum obtueri. Sacerdotes sal sunt mundi: nostram vero insipientiam et in omnibus imperitiam quis facile tulerit, nisi vos, qui nos ultra modum amare consuevistis? Neque enim purum dumtaxat esse oportet, utpote qui tanto ministerio dignatus sit, sed etiam prudentem et rerum peritum multarum: multa quoque secularia nosse debet, non minus quam ii, qui in medio rerum versantur, omnibusque tamen exutum magis quam monachi, qui montes occuparunt. Nam cum necesse sit eum cum viris versari, qui et uxores habent et liberos alunt, servos possident, qui divitiis circumfluunt, res publicas agunt et in magistratibus versantur, multiformem illum esse par est. Multiformem dico, non subdolum, non adulatorem, non hypocritam; sed multa libertate ac fiducia plenum, qui sese utiliter attemperare sciat, cum id negotiorum conditio postulat: mansuetum item

et austerum. Non enim uno uti oportet modo erga subditos omnes, quandoquidem nec medicis una erga aegrotos omnes lege uti convenit, neque gubernatori unam tantum cum ventis pugnandi artem callere: etenim hanc quoque navem assiduae tempestates jactant undique. Hujusmodi autem procellae non extrinsecus tantum adoriuntur, sed etiam intrinsecus nascuntur, multaque opus est tum attemperatione, tum diligentia.

5. *Sacerdotem ad omnia aptum esse debere.* — Haec porro omnia, diversa licet, finem respiciunt unum, nempe Dei gloriam atque Ecclesiae aedificationem. Magnum est monachorum certamen eorumque labor multus: sed si quis probe administratum sacerdotium cum illorum laboribus conferat, tantum reperiet discrimen, quantum est inter idiotam et regem intervallum. Illic enim etiamsi multus adsit labor, at communis animae corporisque concertatio; imo potius ex corporis exercitatione magna laboris pars perficitur; ac si ipsum robustum non fuerit, sola et otiosa manet alacritas animi, cum non possit in opus exire; siquidem assiduum jejunium, humi cubatio, vigiliae, balnei privatio, sudor ingens ceteraque omnia ad corpus macerandum idonea, statim de medio

tolluntur, cum id quod castigandum erat robore careat: hic vero sola puraque ars animi requiritur, neque corporis habitudine est opus, ut animi virtus exhibeatur. Quid enim nobis confert corporis robur, ut ne arrogantes simus, neque iracundi, neque petulantes; sed vigilantes, temperantes, ornati ceterisque omnibus praediti, quibus beatus Paulus optimi sacerdotis imaginem nobis depinxit (1. Tim. 3, 2.)? Verum id de monachi virtute dici nequit: sed quemadmodum iis, qui res stupendas exhibent, instrumentis multis est opus, itemque rotis, funiculis et gladiis; philosophus vero totam in mente artem reconditam habet externisque rebus non indiget; ita et hoc loco se res habet. Nam monachus quidem corporis incolumitate opus habet, itemque locis ad vitam hanc instituendam idoneis; ut neque nimis ab hominum consortio remotus, tamen solitudinis quietem nanciscatur, insuperque temperatis anni tempestatibus non careat: nihil quippe sic intolerabile ei, qui jejuniis maceratur, quam aëris intemperies. Non loquor hic de vestium et victus apparatu, quem ut sibi monachi suppeditent, magnopere laborant, suis ipsi manibus omnia conferre studentes.

6. *Major virtus in episcopo quam in mo-*

nacho requiritur. — Sacerdos autem nullius eorum in usum suum opus habebit; utpote qui non peculiarem sibi, sed communem vitam ducat in his rebus, quae damnum non afferant, totamque scientiam in animae thesauris reconditam habeat. Quod si quis vitam illam admiretur, qua quis intra se ipsum manens, hominum consortium aversatur, ego quoque illud sapientiae specimen esse fatear: non tamen idoneum argumentum virtutis animi. Nam qui in portu ad gubernacula sedet, nondum idoneum artis suae periculum fecit: eum vero qui in medio pelago, saeviente tempestate, navem eripere potuit, nemo est quin gubernatorem optimum dicat. Proinde nec monachus admodum laudandus, quod apud se vivens, neque turbetur, neque in multa magnaque peccata labatur; neque enim adsunt quae animum lacessant et incitent.

7. *Longe diversa vita episcopi a monastica.* — Sed si quis sese in turbas conjecerit, et multorum ferre peccata coactus, immotus firmusque manserit, in tempestate quasi tranquillo tempore animum gubernans suum, hic apud omnes plausu et admiratione dignus, idoneum quippe virtutis suae experimentum dedit. Ne itaque mireris, si

forum multorumque consortium fugientes, accusatores multos non habemus: neque enim si dormiens non peccarem, aut non colluctans non caderem, aut non pugnans non ferirer, ideo mirari oporteret. Quis, quaeso, quis improbitatem meam revelare poterit? an tectum, an aedes? at ne vocem quidem emittere possint. An mater potius, cui res omnes meae notae sunt? At ne cum illa quidem mihi consortium est, neque inter nos ulla unquam rixa suborta est: quod etiamsi accidisset, nulla mater sic amoris et affectus erga prolem expers fuerit, ut quem parturivit, peperit, educavit, nulla impellente causa nulloque cogente, accuset atque criminetur apud omnes. Nam si quis alioquin hanc animam nostram diligenter explorare voluerit, mala multa reperiet, ipseque non ignoras, qui maxime omnium nos laudibus apud universos efferre soles. Quod autem non modestiae causa sic loquar, recordare quoties tibi dixerim, cum idem sermo saepe inter nos incideret, si optio mihi daretur, ubinam magis splendescere vellem, in Ecclesiaene praefectura, an in monastica vita, me prius illud vitae genus mille calculis antepositurum: neque enim finem faciebam unquam, eos apud te suspiciendi, qui illo ministerio probe

fungi possent. Quod autem illud, quod tanti faciebam, non declinaturus fuissem, si modo rite administrando par fuissem, nemo negaverit. Verum quid faciam? Nihil enim minus aptum ad Ecclesiae praefecturam, quam socordia et incuria, quam alii exercitationem quamdam admirabilem esse putant: ego vero illam ceu velamen ignaviae meae habeo, qua defectuum meorum partem maximam obtego, neque sese prodere patior. Nam qui tanto est otio et tantae quieti assuetus, quantumvis magna sit praeditus indole, peritiae defectu statim perturbatur et angitur, ac non minimam virtutis ejus partem resecat exercitationis inopia. Cum autem simul et tardioris ingenii et verborum certaminumque hujusmodi expers fuerit, quae sane nostra conditio est: a lapidibus nihil differet, si hanc suscipiat administrationem. Quamobrem pauci admodum sunt, qui ex palaestra illa in haec certamina descendant: ex iis vero complures sese quales sint produnt, animo concidunt, resque et ingratas et acerbas ferre coguntur. Neque id mirum insolensve est. Cum enim certamina exercitationesque non circa res solitas versantur, tum is qui decertat ab inexercitatis nihil differt. Gloriam inprimis contemnat oportet is, qui in hoc stadium

descendit; ira superior sit, prudentia plenus multa; huic autem, qui monasticam amplectitur vitam, nulla exercitationis occasio proponitur: neque enim adsunt multi, qui illum ad iram concitent, ut irae vim coercere studeat: neque qui illum mirentur ipsique plaudant, ut popularem auram respicere discat: prudentiae autem, quae in Ecclesia administranda requiritur, non magna apud illos cura habetur. Cum igitur ad certamina descenderint, quorum nullum antea periculum fecerunt, haerent, vertigine et consilii inopia laborant: ac praeterquam quod ad virtutem nullum progressum faciunt, etiam eorum, quae prius habebant, plerumque jacturam faciunt.

8. *Facilior vita monachi quam sacerdotis.* — Tum Basilius: Quid igitur? An eos, qui in medio rerum versantur, qui de secularibus negotiis curam gerunt, qui in rixis et conviciis aetatem contriverunt, qui ingenti dexteritate pleni sunt, qui deliciis assuevere, Ecclesiae regimini praeficiemus? Chrysostomus: Bona verba, quaeso, o vir beate. Hi quippe ne in mentem quidem venire debent, cum de sacerdotum delectu agitur. Sed si quis in omnium consortio et contubernio possit puritatem, tranquillitatem, sanctita-

tem, patientiam et sobrietatem, necnon alia, quae monachis insunt bona, intemerata et inconcussa magis, quam monachi ipsi servare. Quandoquidem is, qui vitiis multis laborat, cum possit illa in solitudine tegere curareque, ne in opus erumpant, si cum nullo consortium habeat; is, inquam, si in medium prodeat, nihil aliud lucrabitur, nisi ut deridendum se propinet, magisque periclitabitur, quod nobis propemodum accidisset, nisi Dei providentia ignem a capite nostro citius abegisset. Neque enim qui sic affectus est latere potest palam constitutus, sed qui sit statim deprehenditur. Ac quemadmodum metallicas materias ignis probat, sic cleri probatio humanos discernit animos. Ac si quis iracundus, si ignavus, si vanae gloriae cupidus, si arrogans, sive alio quopiam morbo sit affectus, omnia retegit vitiaque sua revelat: nec revelat tantum, sed graviora et valentiora efficit. Etenim corporis vulnera attrita curatu difficiliora evadunt: itemque animi morbi, si perfrices irritesque, exasperari consueverunt, illisque correptos plura peccare cogunt. Nam ad gloriae cupidinem efferunt eum, qui sibi non attendit, necnon ad arrogantiam et pecuniarum cupiditatem, in delicias quoque pertrahunt, in ignaviam,

in segnitiem, paulatimque ad ulteriora, quae ab illis gignuntur, mala. Multa quippe in medio sunt, quae possint animae diligentiam solvere, ipsumque ad Deum cursum sistere: atque in primis colloquia cum mulieribus. Neque potest antistes, qui totius gregis curam suscipit, viris tantum curandis operam dare, mulieres vero negligere: qua in re maxima opus est providentia, quod ad peccandum quisque proclivis sit. Sed oportet eum, qui episcopatum sortitus sit, earum curandae incolumitati, si non majorem, certe parem sollicitudinem impendere. Necesse quippe est illas invisere aegrotantes, consolari lugentes, increpare socordes, juvare laborantes. Dum haec vero fiunt, multos adrependi aditus inveniet malignus ille, nisi quis accurata se custodia muniat. Etenim non impudicae solum, sed pudicae etiam mulieris oculus animum ferit, adulationes emolliunt, honores in servitutem redigunt: caritasque fervens, causa bonorum omnium, non recte illa utentibus malorum omnium causa efficitur. Aliquando etiam sollicitudines frequentes mentis acumen hebetant, volucremque plumbo graviorem reddunt. Denique ira, quae animum invaserit, fumi instar interiora obtinet omnia. Quis tandem reliqua recenseat

damna, contumelias, molestias, querimonias, tum digniorum, tum vulgarium; tum prudentium, tum imprudentium. Hoc enim maxime genus eorum, qui recto animi judicio carent, querelis deditum est, nec facile excusationem admittit.

9. *Non esse contemnendas vulgi suspiciones etiam falsas.* — Probum vero antistitem, ne hos quidem contemnere par est, sed apud omnes de oblatis criminationibus sese purgare; idque multa cum comitate et mansuetudine, iniquas potius criminationes condonantem, quam indigne et aegre ferentem. Si enim beatus Paulus, ne in furti apud discipulos suspicionem veniret, timuit; ideoque et alios in pecuniarum administrationem secum assumpsit: *Ne quis*, inquit, *nos vituperet in hac plenitudine, quae ministratur a nobis* (2. Cor. 8, 20.); quomodo non omnia a nobis agenda sunt, ut pravas suspiciones de medio tollamus, etsi falsae illae, etsi absurdae fuerint, etiamsi ab existimatione nostra longe sint alienae. A nullo quippe nos peccato tantum absumus quantum Paulus a furto: attamen cum a pravo hujusmodi facinore adeo remotus esset, ne sic quidem multorum suspicionem neglexit, etiamsi admodum iniquam atque insanam.

Insania enim fuisset tale quidpiam suspicari de beato illo et admirando capite: nihilominus tamen ille suspicionis tam absurdae, quae nonnisi in furiosi cujuspiam mentem venire poterat, occasiones diu ante tollit: neque vero vulgi contempsit insaniam, neque dixit: Cui unquam in mentem veniat talia de nobis suspicari, quando universi nos tum a signis miraculisque, tum a probitate vitae honori et admirationi habent? Sed contra ille et suspicatus est et timuit hanc malam suspicionem et radicitus illam avulsit; imo potius illam ne exoriri quidem passus est. Quare? *Providemus*, inquit, *bona non tantum coram Domino, sed etiam coram hominibus* (Rom. 12, 17.). Tantum scilicet, imo majus oportet studium adhibere, ut non modo malam subortam famam arceamus; sed etiam ut procul prospiciamus, unde ea oriri possit; et occasiones praescindere, unde ea nascitur, neque exspectare dum percrebescat et in vulgi ore versetur. Tunc enim non facile est eam delere, imo admodum difficile, forteque nulla arte fieri possit; neque periculo vacat, ne multorum damno tunc fiat. Sed quousque tandem immorabor in persequendis iis, quae assequi minime possim? Nam omnes, quae illic oc-

currunt, difficultates recensere, nihil aliud fuerit, quam pelagus ipsum dimetiri. Nam etiamsi quis ab omni animi aegritudine purus esset, quod minime fieri potest, ut aliorum delicta corrigat, innumera pati cogitur mala. Quibus si addas proprias aegritudines, vide mihi laborum sollicitudinumque abyssum ingentem: et quanta ferenda sint in superandis propriis alienisque vitiis.

10. *Non magni esse negotii se ipsum servare.* — Tum Basilius: Nunc vero, inquit, nullumne tibi certamen hujusmodi? An curis vacas, dum solitarius vivis? Chrysostomus. Adsunt et nunc curae, inquam. Qui enim fieri potest hominem hanc aerumnosam vitam ducentem curis angustiisque vacare? Verum non idem labor est, immensum in pelagus incidere, et flumen trajicere: par quippe est inter has et illas curas intervallum. Equidem si possem aliorum servire commodis, id vellem ac multis votis exoptarem: sin alios juvare non possim, at mihi certe satis esse putabo, si me servare et ex fluctibus eruere possim. Putasne, inquit Basilius, te salutem consequi posse, qui aliorum neminem ulla in re juveris? Chrysostomus. Optime, inquam, dixisti: neque enim id credere valeam, posse quempiam

salutem consequi, qui ad proximi sui salutem nihil unquam egerit. Non enim miserum illum juvit, quod talentum non minuisset (Matth. 25, 24.); imo et perdidit illud, quod non auxisset ac duplum reportasset. Verumtamen mihi levius fore supplicium existimo, cum accusabor, cur non aliorum salutem procurarim; quam si et alios et me ipsum perdidissem multo deterior effectus post tantum susceptum honorem. Nunc enim tantum mihi credo fore supplicium, quantum peccatorum magnitudo postulat; postquam autem praefecturam hanc suscepissem, non duplum modo triplumve, sed multiplex, quod pluribus offendiculo fuissem, quodque majorem adeptus dignitatem Deum me honorantem offendissem.

11. *Graviorem poenam manere peccata sacerdotum.* — Quapropter israelitas vehementius accusans, eo illos majore dignos supplicio exhibet, quod post multos ab se susceptos honores peccassent; modo dicens: *Verumtamen vos novi ex omnibus tribubus terrae: propterea vindicabo super vos impietates vestras* (Amos. 3, 2.); modo autem: *Accepi ex filiis vestris in prophetas et ex juvenibus vestris in sanctificationem* (Id. 2, 11.). Et ante prophetarum tempora, cum de sacri-

ficiis ageretur, ostendere volens, peccata longe majori supplicio expiari cum a sacerdotibus, quam cum a privatis perpetrantur, praecipit tantum pro sacerdotibus offerri sacrificium, quantum pro universo populo (Lev. 4, 3. 13.). Quod nihil significat aliud, quam sacerdotis vulnera majore auxilio indigere atque tanto, quanto conjuncta simul universi populi vulnera indigent: porro majori nequaquam indigerent, nisi graviora essent. Graviora autem sunt non natura sua, sed dignitate sacerdotis illa admittere audentis. Et quid loquor de viris hoc ministerium pertractantibus? Nam et sacerdotum filiae, quibus nihil cum sacerdotio commune, propter paternam tamen dignitatem peccatorum suorum multo acerbiorem poenam subeunt (ib. 21, 9.). Ac peccatum quidem earum peccatis aliarum ex privatis parentibus prognatarum par et aequale est, nam fornicatio utrinque est: sed supplicium longe gravius.

12. *Exemplis probatur timendum et dolendum esse sacerdoti.* — Videsne quam abunde declaret Deus, longe majorem se poenam a principe quam a subditis exposcere? Neque enim qui in sacerdotis filiam patris causa gravius quam in alias animadvertit, eum qui illi additamentum poenae procurat,

pari cum aliis poena plectet, sed multo graviore: idque jure ac merito. Non enim damnum in ipso solo consistit, sed etiam infirmiorum, qui in ipsum respiciunt, animos dejicit. Hoc ipsum docere cum vellet Ezechiel, arietes ab ovibus discernit in judicio (Ezech. 34, 17.). An tibi nunc videmur jure timuisse? Nam praeter illa, quae dicta sunt, quamquam multum nunc laborem subire oportet, ne ab animi affectibus omnino prosternar; attamen laborem suscipio, nec certamen subterfugio. Etenim a vana quidem gloria nunc capior; attamen saepe resipisco, et me captum fuisse video: interdum vero in servitutem redactum animum increpo. Adsurdae cupidines me etiam nunc incessunt, sed quae remissiorem flammam accendant, quod externis oculis materia nulla igni apta suppetat. A maledictorum probro et auditu prorsus vaco, cum nulli, qui me alloquantur, adsint: neque enim hi parietes emittere vocem queant. Sed nec ab ira temperare possum, etiamsi nullus adsit qui exasperet: iniquorum quippe virorum ipsorumque facinorum memoria animum mihi intumescere facit; verum id non usque in finem: statim enim ipsum ardentem compescimus, et ad quiescendum deducimus in nobis ipsis dicentes, admodum insulsum ex-

tremaeque miseriae esse, dum nostra omittimus mala, de alienis tam curiosos esse. Verum si ad turbam me conferam innumerisque tumultibus occuper, jam non hujusmodi admonitione perfrui potero, neque cogitationes illas me probe instituentes reperrire. Sed quemadmodum ii, qui per praecipitia vel fluentis aliquibus vel alio quodam modo ducuntur, proximam quidem perniciem praevidere possunt, auxilium vero nullum sibi excogitare valent; sic et ego, si in tantum aegritudinum tumultum incidam, supplicium quidem quotidie mihi augeri cernere potero; in me ipso autem cogitare ut nunc cogito, ac furentes animi impetus frenare non ita facile erit mihi, ut prius erat. Mihi quippe anima est infirma, pusilla captuque facilis non ab his solum affectibus, sed et omnium acerbissimo, nempe invidia: neque illa contumelias, neque honores moderate ferre novit; sed et illis admodum extollitur, et his valde deprimitur. Quemadmodum ergo ferae immanes, dum corpore bene valent ac gestiunt, se adorientes facile vincunt, si maxime ii infirmi sint et imperiti; si quis vero illas fame macerarit, hinc evenit ut illarum furor sopiatur viriumque magna pars exstinguatur; sic et animi affectus, qui imbecillos

reddit, eosdem rectae rationi subjicit; si quis contra diligenter aluerit, graviorem sibi adversus eos pugnam parat et ita terribiles reddit, ut in servitute ac metu totam vitam ducat. Quaenam igitur belluarum harum alimenta? vanae gloriae quidem, honores et laudes; arrogantiae vero potentia et dignitatis magnitudo; livoris, aliorum celebritas; avaritiae, largientium liberalitas; luxuriae, deliciae et frequens mulierum consuetudo: et sic aliud ab alio fovetur. Hae porro omnes belluae me in rerum medium accedentem invadent, animam meam dilaniabunt, terrorem incutient et gravius mihi adversus illa bellum parabunt; hic vero sedenti mihi magna sane adhibita violentia vix subjicientur; subjicientur tamen per Dei gratiam, ita ut praeter latratum nihil plus habeant. Ideo hanc domunculam incolo, nemini aditum do, cum nemine consortium colloquiumque misceo, similesque alias criminationes innumeras audiens facile fero, quas libenter quidem abstergerem; cum vero non possim, excrucior doleoque. Neque enim mihi facile est simul hominum consuetudine uti atque in praesenti securitate manere: quamobrem te rogo mei potius tanta intercepti difficultate miserearis, quam me calumnieris: at nondum id tibi

persuadere potui. Tempus itaque est, ut quod unum mihi super est arcanum, id in te tandem effundam; quod fortasse multis incredibile videatur: neque tamen in medium proferre pudebit. Etiamsi enim quod dicturus sum et malae conscientiae et innumerorum delictorum argumentum sit, cum is qui nos judicaturus est Deus omnia accurate noverit, quid ultra nobis ex hominum ignorantia conferri poterit? Quid est igitur illud arcanum? Ab eo ipso die, quo mihi hanc suspicionem injecisti, saepe fuit periculum, ut hoc corpus mihi penitus dissolveretur; tantus timor tantusque moeror animum meum occupavit. Mecum enim reputans Christi sponsae gloriam, sanctitatem, spiritualem pulchritudinem, prudentiam, ornatum; meaque considerans mala, non cessabam illam deflere meque miserum dicere, ac frequenter gemens haerensque talia mecum loquebar: Quid tantum peccavit Ecclesia Dei? Quae tanta res Dominum ejus exacerbavit, ut omnium ignominiosissimo mihi traderetur et tantam pateretur infamiam? Haec frequenter mecum revolvens, cum indignitatis tantae ne cogitationem quidem ferre possem, quasi attonitus et stupore perculsus nec videre nec audire quidpiam poteram. Cum me

hoc animi deliquium desereret (interdum quippe desistebat), succedebant lacrymae et moestitia: tum post lacrymarum satietatem iterum adventabat timor mentem turbans, tumultu replens ac concutiens. In aestu tanto praeteritum transegi tempus. Tu vero ignorabas et in tranquillitate me versari arbitrabare. At nunc tibi animae meae procellam revelare tentabo: hinc fortasse mihi, positis criminationibus, veniam concedes. Quomodo illam tibi, quomodo detegere possim? Si quidem clare videre velles, non alio modo possem, quam cor detegendo meum. Cum autem id fieri nequeat, per obscuram quandam imaginem, pro facultate mea, moestitiae meae interim fumum tibi depingere conabor. Tu vero ex ipsa imagine moestitiam solum colligas oportet. Supponamus esse puellam cuidam desponsam, regis, qui universo orbi dominetur, filiam, inenarrabili pulchritudine, ita ut humanam transcendat naturam, et hac in re totum muliebre genus magno admodum discrimine superet: ad haec animi virtute tanta, ut virorum genus, eorum qui vel ante fuerunt, vel post futuri sunt, longo post se intervallo relinquat; morumque honestate omnes philosophiae terminos excedat, facieque venustate corporeum

omnem decorem obscuret: procumque ejus non ob ea tantum, quae diximus, virginis amore ardere; sed praeterea alio nescio quo erga illam furore affici, ita ut insanissimos, qui unquam fuerint, amatores longe retro relinquat: hinc ponamus illum sic amore flagrantem alicunde audivisse, futurum ut puellam illam ab se adamatam vilissimae conditionis vir, ignobilis, corpore mutilus, omniumque mortalium nequissimus, in uxorem ducat. An tibi exiguum doloris nostri imaginem repraesentavimus? Satisne erit imaginem huc usque deduxisse? Meae declarandae moestitiae satis puto, cujus unius causa exemplum hoc adhibuimus. Ut autem metus stuporisque mei magnitudinem tibi oculis subjiciam, ad aliud me confero exemplum. Ponamus exercitum peditibus, equitibus nauticisque viris instructum: ac mare quidem operiat triremium numerus; rursumque camporum planities montiumque vertices occupent peditum equitumque phalanges: aes armorum solis splendore reluceat, atque hinc emissis radiis galearum clypeorumque coruscatio vibretur; hastarum fragor equorumque hinnitus ad ipsum coelum feratur: neque terra appareat, sed aes et ferrum undique. Ipsisque bellatoribus adversi acie in-

structa stent hostes, feri quidam trucesque viri. Instet jam conflictus tempus: hinc rapiat quispiam adolescentem, in agro educatum, qui praeter pastoritiam lyram et pedum nihil prorsus sciat: ipsumque armatura aerea induat, ac per totum exercitum circumducat, ostendat manipulos manipulorumque ductores, sagittarios, funditores, ordinum praefectos, duces, cataphractos, equites, jaculatores, triremes, triremium praefectos, munitos ibidem milites, machinarum navalium copiam: ostendat item hostium aciem universam, formidolosos aspectus, armorum apparatum diversum, immensam multitudinem, valles, alta praecipitia, montium scabrosa: ostendat item apud adversarios equites quibusdam praestigiis volantes, et cataphractos per aërem delatos, omnisque incantationis vim speciemque: recenseat ipsi bellorum calamitates, missilium nubem, telorum imbrem, hinc magnam caliginem et tenebras obscurissimam noctem, quam sagittarum vis efficiat, ita ut illa tanta frequentia solares radios avertat: pulverem non minus, quam tenebras, oculos obscurantem, sanguinis rivos, cadentium gemitus, stantium clamores, prostratorum acervos, rotas sanguine tinctas, equos cum sessoribus praecipites actos a mul-

titudine cadaverum, terram mixtim haec omnia tenentem, sanguinem, arcus, tela, equorum ungulas, hominumque capita simul jacentia et brachia, collum, tibiam, pectus dissectum, cerebella gladiis haerentia, teli cuspidem effractam oculumque ceu infibulatum habentem: enarret item nautici belli mala, triremes alias mediis in fluctibus conflagrantes; alias cum militibus ipsis demersas, fluctuum fragorem, nautarum tumultum, militum clamorem, unda sanguineque mixtam spumam, eandemque in navibus simul omnibus irrumpentem, in tabulatis cadavera, alia item demersa, alia supernatantia, alia aestu maris ad litus appulsa, alia in ipsis fluctibus obruta, quae navibus iter claudant: omnibusque belli tragoediis accurate exhibitis, addat et captivitatis calamitates et omni morte duriorem servitutem. His porro dictis, jubeat equum statim conscendere universique illius exercitus ducem agere. An putas adolescentulum illum vel solam horum narrationem ferre posse, ac non potius vel a primo rei aspectu animo defecturum esse?

13. *Omni pugna vehementiorem esse diaboli in nos assultum.* — Ac ne putes me rem oratione amplificare, neve quia hoc corpore ceu quodam carcere inclusi invisibilium

nihil prorsus cernere possumus, magna esse ducas ea, quae a me dicta sunt. Multo hac majorem et horribiliorem pugnam videres, si caliginosissimam diaboli aciem furiosumque conflictum oculis istis cernere posses. Non enim illis ferrum aut aes, non equi, currus et rotae, non ignis et tela, non haec visibilia; sed alia multo his terribiliora machinamenta. Adversariis istis nihil opus est thorace, non clypeo, non ensibus et hastis; sed vel solus exsecrandae aciei aspectus animam dissolvere possit, nisi admodum generosa fuerit, et ob virtutem propriam multa fruatur a Deo providentia. Ac si fieri posset, ut hoc exuto corpore conspicue ac sine timore totam ejus aciem et bellum contra nos instructum ipsis oculis cerneres; videres utique non sanguinis torrentes, non cadavera, sed animarum ruinas tantas adeoque gravia vulnera, ut tota illa belli descriptio, quam modo expressi, puerorum oblectamenta et ludi esse videantur potius, quam bellum: tam multi scilicet ii sunt, qui quotidie feriuntur. Vulnera autem non eandem inferunt necem, sed quantum est inter animam et corpus discrimen, tanta est inter hanc et illam differentia. Nam cum anima plagam accipit et cadit, non sine sensu jacet ut cor-

pus; sed jam inde ex mala conscientia contabescit, post obitum vero judicii tempore aeterno traditur supplicio. Quod si quis de vulneribus a diabolo inflictis nihil doleat, majus ipsi damnum ex indolentia illa infligitur: quem enim prior plaga non mordet, is secundam et subinde aliam facile recipit. Siquidem nefarius ille usque ad extremum halitum nunquam finem feriendi facit, si supinam inveniat animam prioresque plagas contemnentem: etenim si conflictus modum expendere velis, hunc vehementiorem callidioremque reperias. Neque enim quisquam est, qui fraudis et doli tantas species norit, quantas ille scelestus: neque inimicitias quis tam implacabiles exercere possit contra sibi infensissimos hostes, quantas malignus ille daemon contra humanam naturam. Animum autem si quis examinaverit, quo pugnam committit, certe ridiculum putabit homines ipsi hac in parte conferri. Sin iracundissimas truculentissimasque feras quispiam deligens, eas illius insaniae comparare voluerit, mansuetissimas illas humanissimasque cum illo comparatas esse inveniet: tantum ille furorem spirat, cum animas nostras adoritur. Pugnae porro hominum breve tempus est; imo in hac brevitate temporis multae

dantur induciae. Nox quippe superveniens, et occidendi labor, et cibi capiendi tempus aliaque multa, militi quiescendi potestatem faciunt; ita ut armaturam omnem exuat parumque respiret, seque cibo potuque reficiat, ac multis aliis rebus pristinas vires recuperet. In bello autem contra malignum illum nunquam licet arma ponere nec somnum capere eum qui velit semper invulneratus esse. Ex duobus enim unum necessario eligat oportet, ut aut cadat et pereat armis nudatus; aut armatus stet vigiletque semper. Nam ille stat perpetuo cum acie sua nostram segnitiem observans majusque studium ad nostram perniciem adhibens, quam nos ad salutem nostram. Ac quod a nobis non videatur, quodque derepente irrumpat, quae maxime in causa sunt innumerabilium malorum; id certe iis, qui non semper vigilant, magis dubium hujus quam illius belli eventum faciunt. Hic igitur nos volebas milites Christi ducere? At hoc fuisset diabolo ducem esse: nam cum is, qui debet alios ad bellum instruere ipsisque imperare, omnium imperitissimus infirmissimusque est, imperitia sua concreditos sibi milites prodens, diabolo magis, quam Christo ducem agit. Tu vero quid ingemiscis? quid lacrymaris? Non enim quae

ad me pertinent nunc lacrymis digna sunt, sed gaudio et laetitia. Basilius. At non item mea, inquit, sed potius sexcentis sunt digna planctibus. Vix enim hactenus animadvertere potui, in quantum malorum me conjeceris. Siquidem ideo te adieram, ut quid criminatoribus tuis mihi respondendum esset ediscerem: tu vero me dimittis curam aliam pro alia injiciens. Non enim jam mihi curae est quid illis pro te respondeam; sed quam ad Deum parabo pro me proque malis meis defensionem. Ceterum te rogo et obsecro, si qua tibi est rerum mearum cura, si qua in Christo consolatio, si qua viscera et commiserationes (Philip. 2, 1.), etenim nosti me tua potissimum opera in hoc periculum conjectum fuisse: manum mihi porrigas, illa dicens faciensque, quae nos emendare possint. Ne animum inducas, ut ad brevissimum nos tempus deseras; sed nunc magis, quam prius, commune sit nobis contubernium. Chrysostomus. Ego autem ad haec verba subridens: Et qua in in re, inquam, tibi usui esse possim in tanta illa negotiorum mole? Ceterum, quia id tibi in voto est, bono animo esto, o dilectum mihi caput! quo enim tempore a curis hujusmodi tibi respirare licebit, adero tibi teque consolabor, quantum in me

erit nulla tibi in re defuturus. Ad haec ille magis illacrymans surgit. Ego vero virum complexus caputque deosculatus, ipsum deduxi, hortatus, ut quod acciderat fortiter ferret, his verbis: Fiduciam in Christo habeo, qui te vocavit suisque praefecit ovibus, te tantam ex hoc ministerio acquisiturum fiduciam, ut nos illa die periclitantes in aeterna tabernacula recipias.

Index rerum

quae tomis XXXVII—XL. continentur.

F.

G.

A. M. D. G.
